

**MAKTEN OVER
MEDIEFORSKNINGEN
OM MEDIEFORSKNING I
MAKT- DEMOKRATIUTREDNINGEN 1998-2003**

METTE MILA

HOVEDOPPGAVE I MEDIEVITENSKAP

FOR CAND.POLIT.-GRADEN

JANUAR 2006

INSTITUTT FOR MEDIER OG KOMMUNIKASJON, UNIVERSITETET I OSLO

SAMMENDRAG

Denne oppgaven analyserer medieforskningen i Makt- og demokratiutredningen 1998-2003. Maktutredningen fra 1982 berøres også. Problemstillingen er som følger: *Hvordan presenteres medieforskning i norske maktutredninger, hovedsaklig i Makt- og demokratiutredningen?* Premisset for studien er at maktutredningen kan studeres som en diskurs. Som en følge av dette er andre sentrale spørsmål: Hvilken diskurs er den nye utredningen skrevet i? Er det en enhetlig diskurs eller er det flere motstridende diskurser? Hvordan skiller de to utredningene seg når det gjelder organisering av mediedelen? Spørsmålene besvares med en diskursanalytisk tilnærming. Analysene av forrige utrednings mediedel viser at den ble presentert som selvstendig og på siden av den øvrige utredningen, samtidig som forskningsledelsen tok del i teoriutviklingen på medieområdet. I analysen av mediedelen i den nye utredningen framkommer det at dominerende diskursive trekk er et positivt medieperspektiv med både sterke Bourdieu-representasjoner og teoriløse bidrag. Undersøkelsen identifiserer også et negativt perspektiv på mediene i et mindretall av forskningsbidragene. Sluttrapporteringen framstår som en konfliktzone der mediedelens positive representasjoner til dels er undertrykt.

ABSTRACT

This thesis examines media research in large state run research programs concerning power studies. *The Norwegian Study of Power and Democracy* will be the main concern but also the older Norwegian study from 1982 will be referred to. The main research question is: *How are media research presented in Norwegian studies of power, mainly in The Norwegian Study of Power and Democracy?* This study takes as its premise that studies of power can be analysed as a discourse. Following this, other central questions are: In what discourse is the latest investigation written in? Is the discourse one of unity or are there several opposing discourses? What separates the two investigations in terms of organisation of the area of media research? These questions are approached with discourse analysis. The analyses of the media research in the former investigation show that it was presented as an autonomous and separate part of the main investigation. Yet, at the same time, the managers of the research project (*forskningsledelsen*) took part in developing media theories. The analyses of the media research in the latest investigation show that the dominating discursive representations are Bourdieu and contributions with no theory. Moreover, this thesis identifies a negative media perspective in a minority of the research contributions. The concluding papers of *The Norwegian Study of Power and Democracy* express a discursive conflict area where the media research is for the most part repressed.

Takk til veileder Terje Rasmussen.

Takk til Rådet for anvendt medieforskning for stipend.

Takk til Jan Richard Kjelstrup og Inger Helene Ruud Frivik for redigerings- og
korrekturhjelp.

Denne versjonen rettet for enkelte skrivefeil og fraviker derfor noe fra papirversjonen.

INNHOOLD

1 Maktutredninger som diskurs	5
Tema og problemstillinger.....	5
Hvorfor se på maktutredninger som en diskurs?	6
Begrepsavklaring	6
Strukturen i oppgaven	7
2 Maktutredningstradisjonen.....	9
Skandinaviske utredninger	9
Den aller første utredningen (1972 - 1982)	10
Målsetninger og avgrensninger for den nye utredningen.....	16
Oppsummering.....	21
3 Analytiske tilnærminger	23
Diskursanalyse	23
Hva er mediedelen?.....	29
Analysekriterier	33
Oppsummering.....	36
4 Framtidsrettede fortellinger	37
- mediedelens kjernetekster	37
Journalistikkforskning på journalistens side	37
Forskning på digitale medier - framtidsoptimisme	45
Mediedelens mest ambisiøse prosjekt.....	53
Mediediskursen.....	60
5 Empirinære beskrivelser	63
- kjerneutvalgets rapporter.....	63
Rapportenes plass i mediediskursen	71
6 Konturer av mediepessimisme	73
- analyse av bredtvalget.....	73
Tre representasjoner i bredtvalget	73
Bredtvalg med motstridende diskursive trekk	79
7 Seierherrene	81
- om diskursive kamper i sluttrapporteringen.....	81
Sluttrapporten- Gjenfortelling av medieforskningen med ny stemme.....	82
Sluttboka - større bredde, men ytterligere marginalisering av mediedelen	90
Sluttrapportering før og nå.....	94
Sluttrapportering - en diskursiv konfliktsone.....	96
8 "Makten er overalt".....	97
Oppsummering.....	97
Makten i maktutredningen.....	99
Selvrefleksjon og fagutvikling	100
Litteraturliste	103
Vedlegg.....	113
Vedlegg 1: Utvalg fra maktutredningen 1982.....	113
Vedlegg 2: Utvalg fra Makt- og demokratiutredningen 1998-2003.....	114
Vedlegg 3: Kapittelinndeling for antologier i MDUs kjerneutvalg.....	116

1 MAKTUTREDNINGER SOM DISKURS

Denne oppgaven handler om medieforskning i norske maktutredninger. Det har vært to maktutredninger i Norge. Den første ble oppnevnt ved kongelig resolusjon av 22. september 1972. Utredningen ble avsluttet da NOU 1982:3 *Maktutredningen. Sluttrapport* ble overlevert Statsministeren i januar 1982. Utredningen strakk seg over nesten 10 år og med bevilgninger på opp mot én million kroner, var dette det til da største prosjektet innen norsk samfunnsforskning (Mjøset 1991:195). Mandag 25. august 2003 ble *Makt og demokrati. Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen 1999–2003* levert statsminister Kjell Magne Bondevik. Utredningsarbeidet varte i 5 år, resulterte i en rekke bøker og rapporter og involverte mange forskere og forskningsinstitusjoner i Norge.

Det har gått mer enn 20 år fra den første og til den andre utredningen ble fullført. Begge utredningene har vært omfattende forskningsprosjekter og i begge har medier blitt forsket på som et eget område.

TEMA OG PROBLEMSTILLINGER

Temaet i denne oppgaven er maktutredningenes medieundersøkelser. Hovedvekten av analysene blir gjort på medieforskningen i den nye maktutredningen, men forrige utredning vil også bli behandlet og sammenlignet med den nye. Formålet er å se hvordan medieforskningen har blitt presentert i de to norske maktutredningene. Etersom dette er *maktutredninger*, blir *maktteoriene* som er brukt sentrale i forståelsen av hvordan medieforskningen blir presentert. En viktig del av arbeidet blir derfor å identifisere maktteorier som har blitt brukt i utredningene.

Opgaven har følgende hovedproblemstilling:

Hvordan presenteres medieforskning i norske maktutredninger, hovedsaklig i Makt- og demokratiutredningen?

Denne problemstillingen deles opp i følgende underproblemstillinger:

- Hvilken diskurs er den nye maktutredningen skrevet i?
- Er det stor grad av enhet i maktutredningsdiskursen eller er det flere motstridende trekk innad og hvordan forholder i så fall disse motsetningene seg til hverandre?
- Hvordan skiller de to utredningene seg fra hverandre når det gjelder hvordan mediedelen ble organisert, gjennomført og presentert?

HVORFOR SE PÅ MAKTUTREDNINGER SOM EN DISKURS?

De to maktutredningene har vært store forskningsprosjekter i Norge. De har ikke bare hatt betydning for forskningsutviklingen i landet, men også for det offisielle Norge som har lagt resultatene til grunn for sitt politiske arbeid. At dette er så store og betydningsfulle prosjekter gjør at de bør analyseres. Det ligger dessuten makt i det å være utnevnt av regjeringen for å skulle utrede makten i det norske samfunnet. Makten ligger i å få tildelt retten til å peke på hvem og hva som har makt i Norge. Denne maktutøvelsen kan betraktes diskursivt.

Å bruke diskursanalyse er en måte å se makt på. Man kan ta tak i forskningen, genrene og språket utredningene bruker og således finne ut både hvordan utredningen analyserer makt og hvordan de selv uttrykker makt. Ved å se maktutredningen som en diskurs kan man analysere hvilken del av verden maktutredningen representerer og fra hvilket perspektiv de gjør det. Med andre ord kan man analysere maktutredningenes makt til å bestemme hvem og hva som har makt i Norge.

At jeg bruker et diskursperspektiv gjør også at jeg kan analysere maktposisjonene og maktdiskursene innad i utredningen. Jeg kan finne ut om utredningen har egne underdiskurser innad i den store maktutredningsdiskursen og om noen av disse er sterkere og mer varige enn andre. Ikke minst kan jeg analysere hvordan mediemakt betraktes i utredningen, samt se på mediedelens posisjon i utredningen som helhet.¹

BEGREPSAVKLARING

Jeg kommer til å bruke forkortelsen MDU for Makt- og demokratiutredningen 1998-2003 og MU for Maktutredningen fra 1982. *Norges offentlige utredninger* blir omtalt som NOU.

Begrepene ”medievitenskap”, ”mediefelt”, ”medieområdet”, ”medieforskningen” og ”medieforskere” benyttes i oppgaven. Hva som ligger i disse begrepene og hvor grensene går er vanskelig å avgjøre, grensene er dessuten flytende. Schaanning (1997) skiller mellom fag og vitenskap. Et fag bygger på ulike vitenskaper. En vitenskap har ingen pensumlister og eksamensordninger, det er det bare fag som har (:45). Medievitenskap er, som ordet antyder, en vitenskap. Men også mediefag finnes. Både faget og vitenskapen bygger på og benytter seg av andre vitendisipliner i tillegg til sine egne. Det gjør at faget og vitenskapen ikke lar seg definere på en enkel og konkret måte. Flere forskere på medieområdet framhever dessuten medievitenskapens tverrfaglige karakter, noe som gjør den ytterligere

---

¹ Det blir redegjort nærmere for diskursanalyse i kapittel 3.

vag i sin avgrensning. Jeg vil i hovedsak bruke 'medieforskning' om den forskningen som er gjort på medier av medieforskere i MDU og jeg vil bruke 'mediedelen' når jeg snakker generelt om det som er skrevet om medier i utredningen (for eksempel i forhold til de andre delene). Min avgrensning vil ligge opptil de avgrensninger som er gjort i utredningene. I forrige utredning var medieforskning skilt ut som en av fem deler. I MDU er også medieforskning skilt ut som en egen del, men her er ikke defineringen like klar. Tore Slaatta blir omtalt som "leder for medieforskningen" (NOU 2003:19 s. 10) og betegnelse "Massemedier og informasjon"² og "Makt og medier"³ impliserer at det har vært en egen mediedel.⁴

STRUKTUREN I OPPGAVEN

I neste kapittel gjør jeg rede for maktutredningstradisjonen. I første del av kapitlet er mediedelen i forrige utredning og dens forhold til utredningen som helhet sentralt. I andre del av kapitlet tas målsetninger og avgrensninger for den nye utredningen og utredningens forhold til mediedelen opp. I kapittel 3 tar jeg opp de analytiske tilnærminger jeg benytter meg av i de øvrige kapitlene.⁵ Diskusjon av diskursanalyse er sentralt og jeg redegjør for utvalg og analysekriterier. Kapitlene 4, 5 og 6 analyserer mediedelen i MDU. Kapittel 7 ser på utredningenes sluttprodukter. Hovedvekten i kapitlet er på den nye utredningen, men jeg diskuterer også forrige utrednings sluttprodukter og sammenligner dem med de nye. Kapittel 8 sammenfatter analysene og gir konklusjoner om hvordan medieforskning presenteres i norske maktutredninger.

Noteapparatet brukes aktivt gjennom hele teksten og har hovedsaklig to anvendelsesområder. Det ene er av typen "faktaopplysninger" som blir formettende i selve teksten. Det andre er presiseringer, avklaringer og avgrensninger som vil være for detaljrike til å stå i selve teksten, men som likevel er en viktig del av prosjektet.

---

² Betegnelsen er hentet fra Makt- og demokratiutredningens sluttbrosjyre *Makten og demokratiet – en introduksjon* (2003).

³ "Makt og medier" sto oppført blant "igangsatte prosjekter" på maktutredningens hjemmeside (URL: <http://www.sv.uio.no/mutr/prosjekter/prosjekt01.html>), men finnes kun på eldre versjoner av hjemmesiden.

⁴ I kapittel 3 vil jeg redegjøre nærmere for hvilke tekster som hører inn under hvilke deler av utredningen.

⁵ De analytiske tilnærminger blir redegjort for etter kapitlet om maktutredningstradisjonen selv om jeg også der benytter meg av de samme tilnærminger. Jeg gjør dette for å introdusere leseren for temaet og gjøre metodelesningen mer relevant i forhold til maktutredningen. Dessuten vil analysekriteriene da bli forklart rett for selve analysene blir gjennomført.

2 MAKTUTREDNINGSTRADISJONEN

”Maktutredningen kan se ut til å feste seg som institusjon i Norge [...]” (Jakobsen 2002:218)

Temaet i dette kapitlet er først organisering av mediedelen i forrige maktutredning og bruken av teori. Deretter er målsetninger og avgrensninger for den nye utredningen og hvordan medieforskningen blir omtalt tema. Aller først gir jeg noen kommentarer om maktutredningstradisjonen i Skandinavia.

SKANDINAVISKE UTREDNINGER¹

Maktutredningstradisjonen betraktes som et særskandinavisk fenomen (Jakobsen 2002:218). Det er kun Norge, Sverige og Danmark som har hatt maktutredninger: ”Norden og Nederland er kanskje de land i verden hvor samfunnsfagene er tatt mest i bruk til å forbedre beskrivelser og analyser av samfunnsforhold og til å utarbeide tiltak for å rette opp skjevheter i samfunnsutviklingen” (Engelstad mfl. 1996:68). De nordiske landene betraktes ofte i en særstilling i verden i forhold til det sosialdemokratiske styresettet og velferdsstatens utvikling. Likheten i styresett kan derfor være en av årsakene til at det kun er de skandinaviske landene som har hatt maktutredninger.

Norge var først ute med sin maktutredning og Sverige fulgte etter med en fra 1985 til 1990. I 1997 ble det foretatt en oppfølgingsutredning som ble ferdig i 2000. Utredningene bidro til større offentlig debatt om makt- og demokratispørsmål og på bakgrunn av utredningene la den svenske regjeringen i 2002 fram en langtidsplan for å ”verne og fordype demokratiet” (St. Meld. 17 (2004 – 2005)).

I Danmark har det kun vært én utredning. *En analyse af demokrati og magt i Danmark* ble nedsatt i 1997 og ledet av Lise Togeby. Utredningen ble ferdig oktober 2003, omtrent samtidig som den norske. De tre hoveddelene i sluttboka er om ”borgerne”, ”institusjoner og beslutningsprosesser” og ”Danmark i en globalisert tidsalder” (Togeby mfl. 2003).

De skandinaviske utredningene har på mange måter har vært like, er tidvis inspirert av hverandre og refererer til hverandres arbeid. Men de har de også hatt noe ulike nedslagsfelt og benyttet forskjellige teorier og metoder.²

---

¹ I dette avsnittet har jeg hovedsaklig basert meg på sekundærlitteratur, fordi de svenske og danske utredningene nevnes kun som en innføring i den skandinaviske utredningstradisjon og er i så måte ikke en del av selve analysene.

² I forlengelse av analysene som skal gjøres her vil det være interessant å sammenligne utredningene i de nordiske land. Det vil imidlertid gå utover dette prosjektets grenser, men er relevant i forlengelse av dette, eller i lignende prosjekter.

DEN ALLER FØRSTE UTREDNINGEN (1972 - 1982)

Verdens første maktutredning "[...] ble nedsatt uten klare internasjonale forbilder, og er et opplagt eksempel på samfunnsvitenskapenes modellmakt i 1970-åras norske offentlighet" (Jakobsen 2002:217). Regjeringen satte i 1972 ned en forskergruppe som skulle utrede de faktiske maktforholdene i Norge. Gudmund Hernes ledet utredningen som ble utført "... innenfor det samfunnsvitenskapelige miljøet i Norge" (NOU 1982:3 forord).³

Hovedpunktet i mandatet var "å skaffe tilveie best mulig kjennskap til de reelle maktforhold i det norske samfunn" (NOU 1982:3 s.3). Fem hovedområder⁴ skulle studeres og utredningen skulle kartlegge de faktiske maktforhold og dermed legge grunnlag for "...vurderingen av politiske beslutninger som vil endre maktfordelingen i samfunnet." (NOU 1982:3 s.1).⁵ Mjøset (1991) skriver at "mandatet uttrykker nok en noe for optimistisk tro på muligheten til å oppnå full samstemmighet om samfunnsvitenskapelig begrepsdannelse." (:195), men også at "Maktutredningen var [...] noe langt mer enn bare en statsbetalt utredning; den forsøkte å demonstrere at et bredere samfunnsvitenskapelig perspektiv enn det tradisjonelt økonomiske var nødvendig for å forstå 1970-tallets problemer" (Mjøset 1991:6).

EN SELVSTENDIG MEDIIEDEL

Svennik Høyer, bestyrer ved Institutt for presseforskning, tok i 1974 på seg ansvaret med å besvare mandatområdet som gjaldt massemedier. Høyer tolket mandatet slik:

For det første skal vi påvise hvordan påvirkningen av publikum foregår gjennom massemediene. For det annet blir vi bedt om å se nærmere på de instanser som kontrollerer denne påvirkning. Og da vi ikke skal hefte oss ved enkeltpersoner innebærer oppdraget av vi må se nærmere på hvordan massekommunikasjonen organiseres og hvilke forhold som systematisk innvirker på denne organisasjon. (NOU 1982:30 s. 22)

Det ble bestemt at instituttet skulle utføre oppgaven som et "lagsarbeide" (NOU 1982:30).⁶ Fordi oppgaven var stor,⁷ tiden kort⁸ og ressursene relativt små⁹ ble allerede igangsatte forskningsprosjekter gjort om til maktutredningsarbeid. For å få tid til å svare på oppdraget ble

---

³ Professor Hernes (Bergen) hadde med seg professor Johan P. Olsen (Bergen) og dosent Håvard Alstadheim (Trondheim) i ledelsesgruppen.

⁴ De økonomiske maktgrupperinger, organisasjoner i arbeids- og næringsliv, det administrative apparatets makt, massemedienes makt og internasjonale selskapers makt.

⁵ Utredningen skulle også "kartlegge selve maktbegrepet, årsakene til makt," den skulle gi en "beskrivende oversikt over maktposisjonene i samfunnet" og utredningen skulle gjøre dette på det norske samfunn som helhet (NOU 1982:3).

⁶ Senter for medieforskning ved Universitetet i Bergen tok også på seg deler av oppdraget og fikk ansvaret for analysene av NRK. Forskergruppen på mediefeltet ble til slutt Svennik Høyer (UiO), Kjell Olav Mathisen (vitenskapelig assistent), Anita Werner (UiO) og Helge Østbye (UiB).

⁷ Høyer skriver at "det viste seg likevel at oppgaven var for stor til at den kunne løses ut fra egne undersøkelser alene" (NOU 1982:30 s.3).

⁸ Forskningen på de andre delområdene var allerede igang da medieforskerne tok på seg oppgaven (Slaatta 1999:15).

⁹ Forskningsledelsen skriver i NOU 1982:3 om utredningen som helhet at "ambisjonene som ble trukket opp i mandatet var store – ressursene som ble stilt til disposisjon var relativt beskjedne" (NOU 1982:3 s. 3).

nyheter, ut ifra en nyttebetraktning, hovedtema og tv, radio og aviser ble, i tråd med mandatet, de viktigste mediene å studere.

Underveis i utredningsarbeidet produserte medieforskerne ti rapporter som omhandlet medier.¹⁰ Av disse ti rapportene var tre om massemediens makt over publikum og fire om pressen og journalister. Det kom også én rapport om NRK, én om massemedier og opinionsdanning og tilslutt én rapport om medier og makt.¹¹ Avslutningsvis ble medieforskningen oppsummert i maktutredningens sluttrapport, der ett kapittel omhandlet medier, og i en sluttrapport kun om medier.¹²

Sluttrapporten om medier består av seks deler. I delen om påvirkning finner forskerne ut at massemediene i hovedsak påvirker gjennom dagsorden-funksjonen. Delen om pressen er den største og tar for seg den historiske utviklingen, forholdet til de politiske partier og hvem som har kontroll over pressen. NRK studeres blant annet i forhold til hvem som har kontroll, hvem som jobber der og hvilke programmer som sendes. Andre medier ses blant annet i forhold til sensur og hvilket bilde de presenterer av virkeligheten: ”Underholdningsverdenen består av flere kongelige, flere forbrytere og mer overklasse, og mindre vanlige folk. Færre politiske og samfunnsmessige problemer enn verden utenfor” (NOU 1982:30 s. 316). I delen om medier i framtiden hevdes det at et større tilbud ikke nødvendigvis betyr større variasjon og at ny medieteknologi vil tydeliggjøre allerede eksisterende sosiale konflikter. I tillegg til disse forskningsområdene ser medieforskerne også mer generelt på rammebetingelser og massemedias makt i samfunnet.

Til sammen gir de to rapportene et detaljert og nyansert bilde av datidens medie-Norge og norsk medieforskning. Tekstene er tidvis meget deskriptive, nøyaktige og inngående.¹³

FÅ, MEN BETYDNINGSFULLE TEORIER

Det ble fra forskningsledelsen sin side lansert flere ulike teorier som skulle benyttes i utredningsarbeidet.¹⁴ Gudmund Hernes lanserte i løpet av utredningen to betydningsfulle og ulike modeller. Den første var Byttemaktmodellen¹⁵ som har et mikrososiologisk perspektiv (Slaatta og Sæbø 1997:55) og definerer makt som kontroll over bytteforholdet mellom to aktører. Perspektivet er aktørientert; det er med utgangspunkt i aktørers maktutøvelse som viljeutøvelse

---

¹⁰ Utvalget baserer seg på utvalgslisten som står oppført i NOU 1982:3.

¹¹ For fullstendig liste over de medierelevante utgivelsene, se vedlegg nr. 1.

¹² I min videre behandling av mediedelen i maktutredningen vil jeg i hovedsak ta opp sluttrapportene og ikke rapportene som kom underveis. Grunnen til det er at sluttrapportene i stor grad er sammendrag av de ulike rapportene og det er dessuten forfatterne fra de ulike delundersøkelsene som selv har forfattet de ulike kapitlene i sluttrapportene. Med andre ord finner man i stor grad de samme forskningsområder, teorier, resonnementer og hovedfunn i sluttproduktene som i rapportene. De ulike rapportene som kom underveis behandles derfor som støttlitteratur til NOUene.

¹³ Mer om MU's mediedel på side 9 og i kapittel 7 om sluttrapportering.

¹⁴ Jeg vil her ta opp de mest betydningsfulle og de mest medierelevante.

¹⁵ Lansert i boka *Makt og avmakt* (Hernes 1975).

at modellen bygges opp. Den andre modellen har blitt beskrevet som en systemfunksjonalistisk, makrososiologisk og institusjonell maktmodell (Slaatta og Sæbø 1997:55, 58).¹⁶ Modellen tar for seg ulike styringssystemer i samfunnet som internt funksjonelle styringsenheter, der det i grensene mellom de ulike systemene kan oppstå pervertering.¹⁷ Mens den ene modellen er aktørorientert er den andre orientert mot systemer og institusjoner.

I Maktutredningens sluttrapport (NOU 1982:3) tok Hernes opp maktperspektivet som sluttrapporten benyttet. Han beskriver der makt og avmakt som ”maktens to ansikter”: ”Makt som utøvelse av vilje eller evne til å virkeliggjøre sine interesser på den ene side, og makt som evneløshet eller å være gjenstand for krefter hinsides kontroll på den andre” (NOU 1982:3 s. 27).¹⁸ Utgangspunktet for maktmodellen er et avhengighetsforhold der aktører har gjensidig kontroll over hverandres interesser. Formene for makt viser helt tydelig at det er med utgangspunkt i rasjonelle individer at makt oppstår og koplingen til byttemaktmodellen er tydelig. Modellen lister også opp former for avmakt med utgangspunkt i avvik fra de forutsetninger som maktmodellen bygger på. Enkelte av disse avmaktsformene går utover det individorienterte.¹⁹ Likevel tar de fleste formene for avmakt utgangspunkt i individet. Det er blitt sagt om systemteorien at den delvis bryter med byttemaktmodellen (Mjøset 1991:212 og Slaatta og Sæbø 1997:58) og det kan tenkes at det er derfor den ikke eksplisitt nevnes i omtalen av NOUens maktperspektiv, selv om vi ser innslag av den.

To modeller er av spesiell medierelevans og også disse kom fra forskningsledelsen. Hernes sin medievriddingsteori (1978) ser på overgangen fra informasjonsrikdom til informasjonsoverflod i samfunnet (:194). Overfloden fører til medievridding som tilspissing og forenkling og kan i sin tur føre til ad-hocisme²⁰ i politikken, gateteater²¹ og informasjonskløfter i samfunnet (:188-189). Selv om teorien står i systemteorboka bygger den på et mikrososiologisk perspektiv (Slaatta og Sæbø 1997:59). Den andre medierelevante teorien kom fra Olsen og Sætren.²² De viste hvordan ulike

---

¹⁶ Modellen ble lansert i boka *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon* (Hernes 1978b).

¹⁷ Dvs. ikkefunksjonelle trekk ved samfunnet.

¹⁸ Den delen av teorien som handler om makt bygger på James S. Colemans arbeider og delen som omhandler avmakt er en videreutvikling av Hernes egen byttemaktmodell (NOU 1982:3 s.11). Coleman utviklet en generell teori om makt (Mjøset 1991:1997) og er blant annet kjent for å legge vekt på at positive sanksjoner (belønninger) er mer effektive enn negative sanksjoner (straff) (Collins 1994:162).

¹⁹ For eksempel ”systemtvang” der ”aktørene har kontroll over sine handlinger, men ikke over handlingsbetingelsene” (NOU 1982:3 s. 25). Her kan vi se noe som ligner en systemtilnærming til makt. ”Skjebne og upåvirkelighet” kommer også i denne kategorien, og beskrives som situasjoner der en vet at de krefter en er underlag ikke kan påvirkes (:21). Men selv om individet her ikke kan gjøre noe med disse kreftene, er individet bevisst kreftene, og på den måten er det også her snakk om rasjonelle individer.

²⁰ Politikken må bruke selektive virkemidler på bekostning av det langsiktige og generelle (Hernes 1978a:189).

²¹ For å få oppmerksomhet i media mener Hernes mange går til demonstrasjoner etc. for å skape oppmerksomhet (Hernes 1978a:190).

²² Teorien står i ”Medier, eliter og menigmann” (Olsen og Sætren 1980).

forhold i organisasjoner påvirket medlemmer til å bruke massemedia som kanal for politisk innflytelse og teorien ser medier som et bindeledd mellom eliter.²³

MEDIEDELENS BRUK AV TEORI

I mediedelens sluttrapportering avklarer Høyer hvilket maktbegrep mediedelen skal benytte: ”[...] måten å oppfatte vår oppgave på faller også sammen med to sentrale perspektiv i den øvrige maktutredning” (NOU 1982:30 s. 22). De to perspektivene det refereres til er Hernes sin byttmaktmodell og Olsens organisasjonsperspektiv på makt.²⁴ De velger, med utgangspunkt i teoriene, å studere massekommunikasjon som et system der vekselvirkningene i systemet, bytteforholdet og utfallet av bytter skal analyseres (NOU 1982:30 s.22). Ifølge Slaatta og Sæbø (1997) og Slaatta (1999) skal mediedelen i liten grad ha brukt utredningens teorier, blant annet fordi mye av forskningen baserte seg på allerede påbegynt arbeid der metoder og teorier allerede var avklart. Høyers avklaring av maktbegrepet viser imidlertid at medieforskerne ikke har tenkt å bryte med forskningsledelsens perspektiver og teorier. Men det står også at medieforskningen, der nasjonal forskning ikke gir tilstrekkelig dekning, vil benytte internasjonal forskningslitteratur (NOU 1982:30 s.3). Noen eksempler viser nedenfor *hvordan* mediedelen brukte forskningsledelsens teorier.

Høyer tok i NOUen opp at Hernes’ aktørorienterte begrepsmodell ble kritisert for å legge for stor vekt på individet og på private kalkulasjoner og skriver:²⁵

Svaret på innvendingene finner man i vår bruk av aktørbegrepet som omfatter både enkeltpersoner og de felleskap aktørene bindes av. Som personer i et bytteforhold representerer aktøren et sosialt system eller en gitt institusjon, organisasjon, firma etc. Utgangspunktet for partene i bytteforholdet er dels den myndighet hver enkelt tildeles av den institusjon de tilhører. Dels preges byggeforholdet av de ressurser hver enkelt part kontrollerer gjennom sin institusjon, samt måten disse ressurser utveksles på. (NOU 1982:30 s. 61)

Vi ser her at Høyer gikk i dialog med forskningsledelsens teori og valgte, i tråd med kritikken, å videreutvikle den og bruke den på sin egen måte.

Hernes’ påstander om medievridning ble gjort til gjenstand for undersøkelser. Medieforskerne skrev om medievridningsteorien at ”[...] mediene gir mere plass for utenomparlamentariske grupper og høyrøstede minoriteter, enn de vier oppmerksomheten mot politikken hverdag” (NOU 1982:30 s.73). Gjennom undersøkelser fant medieforskerne at mediene stort sett var lojale

---

²³ For å lese mer om teoriene som kom i forrige utredning henvises blant annet til Slaatta og Sæbø 1997:55-61 for de medierelevante teoriene, Mjøset (1991) for mer generelle betraktninger om MUs teorier og selvfølgelig til de ulike bøkene utgitt i MU.

²⁴ Organisasjonsperspektivet brukte mediedelen for å se på hvordan den offentlige beslutningsprosessen virker og hvilke forhold og parter som påvirker den (NOU 1982:30 s. 22).

²⁵ Modellen ble kritisert av Dag Østerberg (1979 og 1981).

til eliten, noe som svekket Hernes' medievidningsteori.²⁶ Her ble Hernes' påstand først presentert, så diskutert fra ulike vinkler, før den ble testet opp mot forskningsresultater og modifisert i konklusjonene. Slik bygget medieforskerne opp et argument mot en av de sentrale teoriene i utredningen. Men teorien ble likevel ikke tilbakevist helt: "Våre iakttakelser og våre antakelser tyder derfor på at de to påstander ovenfor ikke helt utelukker hverandre" (NOU 1982:30 s. 82).

Men det finnes også eksempler på at forskningsledelsens teorier ble referert til uten at de ble kritisert. Hernes og Martiniussens teori om bakgrunnsrepresentasjon tas for eksempel opp (NOU 1982:3 s. 244-5) uten at det argumenteres mot den. Hernes' teori om teknikker for å få oppmerksomhet i media blir referert til i avsnittet "Gateteater" (NOU 1982:3 s. 255). Avsnittet har til og med samme overskrift som et av punktene i Hernes' (1978) teori. Olsen og Sætre's (1980) arbeid blir nevnt i forbindelse med avsnittet om massemedienes feilaktige inntrykk av opinionen. I alle disse tilfellene blir teoriene nevnt uten at de diskuteres på noen måte. Dette kan tyde på at mediedelen ikke var så distansert fra forskningsledelsen sine arbeidere, som Slaatta og Sæbø (1997) mener. Tvert imot ble forskningsledelsens teorier innlemmet i de forskningsresultatene mediedelen selv kom fram til. Avslutningskapitlet i medie-NOUen oppsummerer medieforskningen:

Vår oppfatning av mediernes makt bygger på Maktutredningens begrepsmodell som framhever rasjonelle handlingsvalg innen rammen av organiserte sosiale forhold, der de handlende kjenner sine ønskemål og midlene for å virkeliggjøre dem, likesåvel som de materielle og sosiale begrensinger som hefter ved virkeliggjørelsen, heri iregnet de motsetninger som kan oppstå i selve beslutningssituasjonen [...]. (NOU 1982:30 s. 325)

Her refereres det til Hernes' gjennomgang av makt og avmakt i teorikapitlet og vi ser at medieforskernes selv i konklusjonen og selv om de har stilt seg kritiske til teorien, bygger på forskningsledelsens begrepsmodell.

Eksemplene viser at medieforskerne forholdt seg aktivt til forskningsledelsens teorier. De overså dem ikke, men valgte i de fleste tilfellene heller ikke å bruke dem ukritisk. Funnene viser relativt stor grad av samsvar, i alle fall om selve grunnrammen der det aktørorienterte perspektivet med utgangspunkt i rasjonelle valg sto sentralt.

---

²⁶ Medievidningsteoriene ble diskutert ut ifra en påstand om at mediene hadde to muligheter når de skulle omtale saker som Storting og Regjering skulle lage beslutninger om. Mediene kunne enten ta opp saken på et tidlig tidspunkt og dermed tidlig mobilisere motkrefter og som et resultat av det ha mulighet til å påvirke utfallet. Eller mediene kunne ta opp sluttresultatet og på den måten ikke mobilisere motkrefter noe som ville beskytte eliten.

DEBATTEN SOM FULGTE

Underveis og spesielt i etterkant av utredningen oppsto stor uenighet rundt utredningens teoretiske perspektiver. Debatten var i stor grad sentrert rundt Hernes' mediefaglige teorier. Slaatta og Sæbø (1997)²⁷ tar opp denne uenigheten og skriver at Hernes under den Nordiske mediekonferansen i 1983 gjorde opp status for medieforskningen i Maktutredningen:

I en relativt kross formulering fikk medieforsker Høyer og byråkratforsker Olsen sine pass påskrevet for deres mangelfulle forståelse av mediens politiske rolle. Både Høyer og Olsen hadde ifølge Hernes unnlatt å studere medievridding og forholdet mellom kilder og journalister. (Slaatta og Sæbø 1997:62)

Jeg har vist at medieforskerne forholdt seg pragmatisk til forskningsledelsens teorier. Hernes' kritiske tale i etterkant tyder på at dette ikke var nok for forskningsledelsen. Mye av den debatten som pågikk i ettertid viser også at uenigheten nok var større enn det som kom fram i selve utredningen. Debatten, og uenigheten, pågikk i flere år. Hernes videreutviklet teoriene sine, medieforskerne utviklet andre teorier og flere forskere kom til, både på kritikersiden og i den mediefaglige forskningsstaben. Debatten døde etter hvert ut og boka *Død og Pine!* (Eide og Hernes 1987) ble, ifølge Slaatta og Sæbø (1997), på mange måter en avslutning (:70). Boka ble imidlertid også oppfattet som en begynnelse: Den pekte både bakover og framover i den mediefaglige debatten: "Bakover knyttes tråden til byttmaktmodellen og de formale modellene. Fremover peker boka mot et uavsluttet, teoretisk prosjekt hvor Hernes' mediefaglige perspektiver forenes i institusjonell teori" (Slaatta og Sæbø 1997:73). Utredningen ble kritisert fra flere hold og av forskjellige grunner, blant annet for å være sprikende:

[...] samordningsnivået i Maktutredningen [er] relativt lavt. Det spriker til dels meget sterkt i perspektiv, teori og strategi mellom de ulike delutredningene. I sluttrapporten gjøres det riktignok et forsøk på å skape en konsistens gjennom en samlet framstilling. Men man kan ikke si at det har lyktes. Mangel på faglig enhet forblir et problem, og svekker utredningens betydning for samfunnsplanlegging. (Nordhaug og Veggeland 1983:9)

Det ble sett på som et problem, fra kritikernes side, at utredningen var fragmentert og ikke enhetlig. Jeg har vist at også mediedelen bidro til det ikke-enhetlige; mediedelen kom med en egen sluttrapport og sluttet seg kun delvis til de sentrale teoriene.

Maktutredningen og de teoriene som ble brukt i den, skapte med andre ord stor debatt i ettertid. Maktutredningen og debatten om den kan på mange måter sies å ha vært med på å utvikle fagfeltet videre fram mot MDU.

---

²⁷ Artikkelen heter "Makten og Hernes – i evighet. Maktutredningens medieforskning i et faghistorisk perspektiv" og viser således Hernes betydning i forrige maktutredning.

MÅLSETNINGER OG AVGRENSNINGER FOR DEN NYE UTREDNINGEN

Makt- og demokratiutredningen 1998 – 2003 er Norges andre og foreløpig siste maktutredning. Med Øyvind Østerud i spissen ble en forskergruppe på fem personer oppnevnt til å lede utredningsarbeidet.²⁸ Denne utredningen har i større grad vært preget av tverrfaglighet. Metoder og teorier fra ulike fagtradisjoner har blitt benyttet og det har i mindre grad vært et overordnet perspektiv. Utredningen har publisert 43 bøker og 77 rapporter, i tillegg er det arrangert flere konferanser og skrevet en rekke fagartikler og innlegg i aviser. Utredningen har denne gang bestått av omlag 20 prosjekter hvorav medieforskning har vært ett.²⁹ En rekke medieforskere og andre forskere har sammen produsert bøker, rapporter og artikler om medier og makt.

Ved å se på forhåndsdefinisjonene av hva den nye utredningen skulle forske på, kan man se hvordan mediedelen ble definert og hvilket teoribegrep som ble lagt til grunn. De mest sentrale er mandat og rammeplan. Mandatet ble gitt av Stortinget og viser hva det offisielle Norge ville at utredningen skulle studere. Rammeplanen er forskergruppen i MDU sine egne tolkninger og vektlegginger av mandatet. For medieforskningen er i tillegg mediedelens posisjonspapir sentralt og for å se på utredningens teorigrunnlag er boka *Om makt. Teori og kritikk* (Engelstad 1999) sentral.

MANDAT OG RAMMEPLAN

Mandatets hovedtema er “vilkårene for det norske folkestyret og endringer i disse”.³⁰ Det sentrale bør være “hvordan det representative demokratiet og dets forutsetninger blir utfordret og påvirket”.³¹ Medier og medieforskning nevnes ikke eksplisitt i mandatet. Men om man tolker hva mandatet ber om av forskning, kan man argumentere for at medieforskning bør være sentralt, for eksempel i forhold til påvirkning.

Ifølge rammeplanen (Østerud m.fl. 1999) vil det ikke være mulig å dekke alle deler av mandatet og det vil bli en stor utfordring å gi en overordnet ramme for alt arbeidet.³² Forskergruppen mener at et ”fasettert maktbegrep” må ligge til grunn for utredningsarbeidet og beskriver i rammeplanen

---

²⁸ Østerud er professor ved Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo. De øvrige medlemmene var professor Fredrik Engelstad, Institutt for samfunnsforskning, Oslo; professor Siri Meyer, Senter for europeiske kulturstudier, Universitetet i Bergen; professor Per Selle, Rokkan-senteret og Institutt for sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen og professor Hege Skjeie, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

²⁹ <http://www.sv.uio.no/mutr/prosjekter/prosjekt01.html>, finnes kun på eldre versjoner av hjemmesiden og er ikke lengre tilgjengelig på prosjektets nettsider (man kan derimot finne siden om man søker på f.eks. ”prosjekt 19 makt og medier” på www.google.com).

³⁰ Gjengitt i NOU 2003:19 og i *Mot en ny maktutredning* (Østerud m.fl. 1999).

³¹ Mandatet lister opp en del “sentrale utfordringer og påvirkningsfaktorer” som bør studeres nærmere. Disse er: økt internasjonalisering, utvikling og utbredelse av ny teknologi, den offentlige meningsdannelse, miljøutfordringene, det flerkulturelle samfunn, kompetanse- og kunnskapssamfunnet, desentralisering, deregulering, privatisering, markedsmekanismer og brukervedvirkning. Det presiseres også at sosio-økonomiske og kulturelle skillelinjer bør tas hensyn til.

³² Det fastslås at bruk av et ”historisk og komparativt perspektiv”, samt vektlegging på globalisering og ”endringer i skillelinjene mellom atskilte institusjoner”, skal gi en viss ramme rundt arbeidet.

maktens mange ulike sider.³³ Beskrivelsene tyder på at mange forskjellige maktteorier vil måtte brukes i utredningsarbeidet. Rammeplanen lister opp tolv prosjektområder som utredningen skal drives gjennom.³⁴ Medieforskningen ser ut til å være representert i punktet ”informasjons- og kommunikasjonsmakt”:

Utredningen vil studere informasjons- og kommunikasjonsmakt gjennom analyser av teknologiske utviklingstrekk og av massemediene. Både mediene rammer og innhold har endret seg sterkt siden 1970-tallet. Ny teknologi har konsekvenser for maktforhold og folkestyre. Massemediene har en sentral plass i meningsdannelsen, med definisjonsmakt, påvirkningsmakt og makt til å sette dagsorden. Tilsvarende blir manglende tilgang til mediene en kilde til avmakt. (Østerud mfl. 1999)

Medier anses med andre ord som sentrale i samfunnets maktbalanse. Men ved at medieforskningen listes opp som ett av tolv punkter, kan man anta at medier ikke ses på som *den* grunnleggende faktor i samfunnsutviklingen, men som en av mange.

MEDIEDELENS POSISJONSPAPIR

Rapporten *Medier, makt og demokrati* (Slaatta 1999), forfattet av lederen for medieforskningen, er mediedelens posisjonspapir. Posisjonspapiret er ikke en beskrivelse av hvordan arbeidet i mediedelen *skal* utføres, men det uttrykker hvordan lederen for mediedelen *ønsket* å gjennomføre medieforskningen i MDU før igangsettelsen av de enkelte forskningsprosjektene. Rammeplanens generelle vendinger bearbejdes og det gjøres klart at medier og medieforskning bør være sentralt i utredningsarbeidet. Slaatta mener det er viktig å klargjøre ”[...] medier som årsak til og som del av makropolitisk og makrososiologisk endring og utvikling” (Slaatta 1999:3) og å begripe hvordan mediene forbinder ulike sfærer med hverandre. Dermed kan det se ut til at Slaatta mener medieforskningen skal være av mer grunnleggende karakter enn de tolkninger jeg gjorde av rammeplanen. Slaatta mener også at medieområdet er knyttet til alle maktens dimensjoner som ramses opp i rammeplanen og at ingen bør utelukkes i den videre medieforskningen. Dette kan bety at Slaatta mener medieforskningen bør ha et mangesidig maktbegrep.

På bakgrunn av erfaringene fra forrige utredning, og fra de svenske og danske utredningene, utvikler Slaatta fire punkter som den nye utredningen bør ta spesielt hensyn til. Det er for det

---

³³ Rammeplanen beskriver ulike sider ved makten: At makt er ressurser og evnen til å påvirke utfall, at makt virker gjennom legitimitet, at makt er situasjonsdefinisjoner, at makt er innebygde identifikasjoner og oppfatninger, at maktforhold er vevd inn i sosiale og materielle strukturer, at makt har et symbolsk aspekt, og at makt er en positiv ressurs for samfunnet.

³⁴ 1) Begrepsmessige og teoretiske analyser av makt- og demokratibegreper. 2) Omfattende empirisk eliteundersøkelse. 3) Analyser av globaliseringens virkninger for Norge. 4) Følge opp forrige MUs studier av statsmakt og etterprøve tesen om ”den segmenterte stat”. 5) Analysere betydningen av desentralisering, regionalmakt og lokale maktstrukturer. 6) Se på betingelser for kollektivdannelse og organisering. 7) Se folkestyret nedenfra. 8) Analysere likestillingsprosesser og kjønnsrett. 9) Studere informasjons- og kommunikasjonsmakt. 10) Analysere kunnskapsmakt fra ulike vinkler. 11) Studere maktstrukturer i næringslivet. 12) Analysere makt og demokrati i arbeidsmarked og på arbeidsplasser.

første å koordinere forskningen i mediedelen med den øvrige forskningsvirksomheten for å sikre teoretiske og metodiske koplinger mellom prosjektene. Deretter å tenke det metodologiske repertoaret vidt og ikke utelate humanistiske eller kulturelle perspektiver på makt. Tilslutt må man ikke forsøke å si litt om alt. (Slaatta 1999:61) Også her ser vi Slaattas ønske om å integrere medieforskningen i utredningen som helhet.

Til slutt lister Slaatta opp tre hovedpunkter for forskning som mediedelen bør ta tak i: 1) Globalisering og internasjonalisering, 2) Den nye offentligheten og 3) Estetikk, kulturell identitet og fortolkning (:61-79). Innunder disse punktene kommer Slaatta med en rekke forslag til konkret forskning.³⁵ Det første punktet er relativt likt rammeplanens overordnede vekt på globalisering og det samfunnsvitenskapelige trekkes eksplisitt fram. I forhold til temaområde to, oppfordrer ikke bare Slaatta til konkret forskning, men også til konkret teoribruk: Man bør studere journalistikkprofesjonen slik Bourdieu har gjort det (:69).³⁶ Et symbolsk maktperspektiv nevnes eksplisitt og impliserer også at Bourdieu skal brukes (:69, 71). Slaatta gjør her noen konkretiseringer i forhold til rammeplanens vekt på et allsidig maktbegrep. Med det tredje temaområdet blir også de humanistiske perspektiver innlemmet.

STRUKTURELT ELLER AKTØRORIENTERT MAKTPERSPEKTIV I MDU?

Tidlig i utredningen, i 1999, ble antologien *Om Makt. Teori og kritikk* utgitt. Det står at ”hovedsaken er her å brette ut og gi oversikt over de mange aspekter som maktforståelsen omfatter” (Engelstad 1999:7). Man kan anta at bokens tema er en utgreiing av det maktbegrepet som legges til grunn i rammeplanen.³⁷ Kritikere av maktutredningen har hevdet at Engelstad i teoriboka er enda mer individualistisk mikroorientert enn Hernes var i forrige utredning (Bugge 2002:21). Kritikerne mener dette skyldes at Engelstad forholder seg til en rekke forutsetninger fra teorien om rasjonelle valg og at han er enda mindre strukturelt orientert enn Hernes var forrige gang. Bugge mener Engelstad 1) har en alt for snever maktdefinisjon, 2) mener all sosial makt har behov for å bli rettfærdiggjort og 3) ikke redegjør for tunge strukturelle maktforhold som over tid opprettholdes på utilsiktet vis (:21).

Om makt. Teori og kritikk består av fjorten kapitler inkludert ett innledende og et avsluttende, forfattet av Engelstad selv. De øvrige kapitlene omhandler ulike maktteoretikere. Weber (også dette forfattet av Engelstad), Bourdieu, Foucault, Derrida, Searle, Luhmann, (om) patriarkatet,

---

³⁵ I kapittel 5 kommer jeg tilbake til de konkrete punktene og sammenligner dem der med den faktiske forskningen som er blitt utført på mediedelen. Forvrig henvises det til Slaatta (1999) for detaljerte opplysninger om de tre punktene.

³⁶ Journalistikkforskning har ikke vært noe hovedområde i Bourdieus analyser, men han har blant annet skrevet *On Television and Journalism* (1998).

³⁷ Det står riktignok ikke eksplisitt at det er en presisering og heller ikke at det er en teoribok som utredningens forskere skal benytte i sitt arbeide. Man kan likevel anta at boken skal gi svar på hva som er makt- og teorigrunnlaget i utredningen ettersom dette er utredningens eneste teoribok.

Hirdmann, Arendt, Habermas, Rawls og Aron behandles i boka. Antologien som helhet kan dermed ikke sies å rammes av Bugges kritikk, ettersom disse teoretikerne til sammen representerer et meget vidt maktbegrep. Det er derfor kun Engelstads egne bidrag som rammes av kritikken.³⁸ Engelstad innleder med å si at:

I studiet av samfunnslivet er makt et av de mest fascinerende, men også et av de vanskeligste fenomener å forstå. Makt er både synlig og usynlig, utøvet og foregrepet, et gode og et onde, ettertraktet og avskydd. Fenomenet har en egen evne til å gli unna når vi prøver å gripe det. Kanskje er det ikke engang ett klart avgrenset "fenomen" vi har å gjøre med. Av disse grunner får den teoretiske forståelsen av makt en særegen status. I sterkere grad enn med de fleste andre sosiale fenomener blir vår oppfatning av makt formet av teoriene om den. (:7)

Innledningen sier noe om Engelstads oppfatning av hvor viktig maktteori er. Utvalget av teorier gjøres ut fra teoretikere som har kommet i forgrunnen etter at *Makt og avmakt* (Hernes 1975) kom ut og ut ifra "aktuelle temaer". Temaene er 1) betydningen av kommunikasjon og språk, 2) forholdet mellom individ og samfunn, mellom enkelthandlinger og sosiale institusjoner og 3) forholdet mellom makt og demokratisk deltakelse (:9). I forhold til Bugges (2002) kritikk av at maktutredningen mangler begreper om strukturell makt, er temaet om individ og samfunn spesielt interessant. Her tar Engelstad opp om individuelle handlinger er styrt av strukturelle forhold og spør: "hvor massiv og ugjennomtrengelig er det egentlig mulig å tenke seg at makt kan være i et moderne, komplekst samfunn?" (:10). Engelstad svarer ved å si at det ikke er noe stabilt og enhetlig maktgrunnlag for denne typen makt. Makt kan i et moderne samfunn ikke ses som et kommandosystem, men i større grad et kommunikasjonssystem. Engelstad konkluderer med at "forestillingen om 'strukturell makt' ikke blir meningsfylt dersom den trekkes for langt" (:10). Således kan Bugges kritikk synes treffende. Om man ser til den danske maktutredningen ser man at de har valgt et noe annet utgangspunkt for maktbegrepet: "Som utgangspunkt kan vi opdele de anvendte magtbegreper i tre hovedtyper: Magt som besiddelse eller ressource. Magt som en relasjon mellom aktører. Strukturell magt" (Tøgeby mfl. 2003:14). Her har de valgt tre hovedområder for studiene av makt og strukturell makt er eksplisitt nevnt som ett av dem. Et slikt valg gjøres ikke i MDU.

Forøvrig er det interessant at Engelstad vektlegger forholdet mellom makt og kommunikasjon både i den tematiske teoriutvelgelsen og ved at makt i et moderne samfunn kan ses som et kommunikasjonssystem. Det gjør mediedelen av utredningen potensielt sentral.³⁹ Vektleggingen av makt som et kommunikasjonssystem tyder også på at Engelstad ikke helt ser bort fra

---

³⁸ Det står ikke i antologien at Engelstads bidrag ligger mer til grunn for MDUs maktforståelse enn de andre bidragene. Men som redaktør av antologien og medlem av forskergruppen kan man anta at hans bidrag veier tyngre enn de andre og jeg vil derfor kommentere enkelte momenter i innledningskapitlet.

³⁹ Vi skal senere (i kapittel 5) se at Engelstad også bidrar teoretisk i mediedelen av utredningen.

strukturelle sider ved makten. Det er vanskelig å forestille seg et ”kommunikasjonssystem” uten strukturelle trekk.

URO INNAD OG KRITIKK UTENFRA

Førrige maktutredning hadde et klart maktbudskap. Det ble lagt fram et sett teorier som etter beste evne skulle brukes i all forskningsvirksomhet. Den nye maktutredningen velger en annen løsning. Rammeplanen sier at et allsidig maktbegrep skal ligge til grunn. Utredningen velger å unngå å ta et valg denne gangen. Den første rapporten *Maktutredningen til debatt – fem kommentarer* (Benum mfl. 1999) er en samling kritiske bemerkninger til utredningen. Det legges med andre ord allerede fra dag én vekt på åpen dialog om utredningen og dens arbeidsmetoder. En mulig konsekvens av dette kan bli et skjult og mindre håndgripelig maktbegrep. Mye tyder også på at det faktisk har ligget et konkret maktbegrep til grunn. Som vi så over har utredningen fått kritikk fra eksternt hold på grunn av bruken av maktteorier. Forskningsledelsen ble splittet og forskergruppens to kvinner trakk seg fra utredningens sluttprodukter og de felleskonklusjoner den kom med. Den ene på grunn av at kjønnsperspektiver ikke var studert grundig nok og den andre fordi humanistiske perspektiver ikke var tilstrekkelig tilstede i utredningsarbeidet. Deres syn har i stedet blitt fremmet gjennom to særuttalelser i sluttrapporten. Det ble dessuten satt igang en alternativ ”maktutredning” kalt *Makt- og globaliseringsutredningen*.⁴⁰ Iver B. Neumann står bak denne utredningen som skulle, noe også navnet tilsier, ta bedre hensyn til globale forhold. I tillegg la den alternative maktutredningen vekt på diskursteori og humanistiske perspektiver, noe de mente var underrepresentert i den offisielle utredningen.

De kritiske bemerkningene jeg har nevnt over kom som kritikk av utredningen generelt. Foreløpig er ikke mediedelen i MDU i noen særlig grad blitt gjenstand for liknende kritikk. Særlig synes medieforskerne selv i svært liten grad å ha deltatt i noen debatt om mediedelen.⁴¹ Om dette skyldes at mediedelen har blitt løst på en annen og bedre måte enn utredningen totalt sett, er vanskelig å si. Jeg vil derimot i mine analyser se om mediedelen skiller seg fra den øvrige utredningen. Dessuten vil jeg se på forskjeller og likheter mellom forrige gang og nå.

---

⁴⁰ Utredningen ble igangsatt like etter at MDU startet sin utredning og også denne ble avsluttet i 2003. Det ble gitt ut seks bøker. Den første heter *Maktens strategier* (Neumann 2000) og den siste og oppsummerende er *Regjering i Norge* (Neumann og Sending 2003).

⁴¹ I alle fall har det ikke vært en tydelig debatt i det offentlige rom (for eksempel i aviser og tidsskrifter). Men det kan selvfølgelig ha vært diskusjoner i mer lukkede fora.

OPPSUMMERING

Mediedelen havnet forrige gang på siden av utredningen, noe som blant annet vises ved at det ble gitt ut en egen NOU om medieforskningen. Slaatta ønsket denne gangen at mediedelen skulle bli bedre integrert i utredningen som helhet. I tillegg til at mediedelen selv forsket på medier, kom også forskningsledelsen med egne bidrag der medier var inkludert. Forrige utredning hadde også et felles sett av teorier som alle skulle bruke i utredningsarbeidet, men mediedelen fulgte kun delvis opp dette. Den nye utredningen valgte å løse en del av oppgavene ulikt fra forrige gang. Blant annet er det ikke lagt vekt på felles teorier og maktbegrepet skal denne gang tenkes vidt. Likevel ser man enkelte likheter, blant annet i vekt på aktørorientering og at strukturtilnærminger tenkes mer sekundært. Forrige utredning førte til stor debatt i etterkant og for mediefaget førte det til faglig diskusjon og fornyelse.

Mediedelens posisjonspapir har vist at lederen for medieforskningen i den nye utredningen hadde store ambisjoner. I de videre kapitlene skal jeg se om disse ambisjonene har latt seg realisere og om utredningen har blitt så pluralistisk som man kan få inntrykk av når man leser mandat og rammeplan. Men først gjennomgår jeg analytiske tilnærminger, utvalgs- og analysekriterier som benyttes i oppgaven.

3 ANALYTISKE TILNÆRMINGER

Dette kapitlet består av to hoveddeler. I første del redegjør jeg for de analytiske tilnærminger jeg bruker i oppgaven og diskuterer de opp mot utfordringer ved materialet. I del to tar jeg opp utvalgs- og analysekriterier.

DISKURSANALYSE

Diskursanalyse er hovedanalyseform. Det er flere grunner til det. For det første er diskursanalysen i stor grad en sammensmelting av teori og metode.¹ I et prosjekt som blant annet består av å lese, forstå og kategorisere andres teoribruk blir det kunstig å formane en egen teori. Det er derimot viktig at analysen ikke blir vilkårlig og jeg mener derfor at diskursanalyse med dens forankring både som teori og metode vil egne seg. Innen samfunnsvitenskapene kan dessuten diskursanalysen benyttes på tre nivåer: Det kan være en metode, en vitenskaps- og samfunnsteori, og en forskningsmessig innretning på spørsmål om makt og identitet (Bergström og Boreús 2000: 222). Jeg velger å konsentrere meg om diskursanalyse som en forskningsmessig innretning fordi spørsmål om makt da er sentralt. Jeg bruker det også som metode, men toner i større grad ned det vitenskaps- og samfunnsteoretiske ved analysen. Diskursanalyse brukes dessuten lite i MDU. Det er et poeng i seg selv å bruke en teori og metode som i liten grad benyttes i utredningen for på den måten å skape avstand til materialet.

En annen grunn til å velge diskursanalyse er dens fokus på tekst. Det er maktutredningens tekster jeg skal analysere. Som et resultat av tekstfokuset er diskursanalysen: ”[...] ointeresserad av aktörer och vilka bakomliggande motiv som kan begripliggjöra aktörernas handlingar” (Bergström og Boreús 2000:236). Jeg kan derfor analysere og eventuelt kritisere tekstene uten å kritisere involverte personer.² Likevel vil det til en viss grad være viktig å nevne personer i analysen. Ikke fordi personene i seg selv er relevante, men fordi posisjonene de har er det. For eksempel vil jeg på enkelte punkter

---

¹ Om diskursanalyse i det hele tatt er en metode, diskuteres av mange. Det ligger hos flere diskursanalytikere en viss motstand mot å kalle det en metode. Ikke minst på grunn av den makten som ligger i selve metodebegrepet. Men flere mener i dag at diskursanalyse også er en metode. (Bergström og Boreús 2000, Jaworski og Coupland 1999, Neumann 2001). På bakgrunn av diskursanalytikernes vanskelige forhold til metodebegrepet har jeg valgt å kalle dette kapitlet “analytiske tilnærminger” istedenfor f.eks. metodekapittel. Likevel er min tilnærming til diskursanalyse pluralistisk og jeg kaller det også en metode.

² Av den grunn vil jeg i hovedsak snakke om “teksten”, “kapitlet”, “boka” etc. mer enn å nevne navnene på dem som har skrevet den aktuelle teksten. Likevel vil forfatter ofte bli omtalt i en parentes sammen med årstall for utgivelsen av teksten, fordi jeg ønsker å forholde meg til akademiske standarder hva referering gjelder (i enkelte av analysene vil jeg avvike fra denne formen for referering og jeg gjør da leseren oppmerksom på dette).

trekke fram ledere, professorer, etc., fordi dette er personer som i egenskap av sin tittel eller posisjon potensielt kan inneha eller utøve mer makt enn andre.

For det tredje er diskursanalysen egnet til å bruke på dette materialet fordi diskursanalysen analyserer diskurser på flere abstraksjonsnivåer (Fairclough 2003:123-7). Ettersom MDU er et stort og vidt prosjekt vil det gi mening å analysere diskursen på ulike abstraksjons- eller generalitetsnivåer.³ Det betyr at jeg kan se på diskursen i en enkelt tekst, i en samling tekster (for eksempel i en antologi eller i hele mediedelen), i hele MDU og i større samfunnsmessig betydning. Selv om jeg betrakter hele MDU som én diskurs vil jeg kunne identifisere deldiskurser eller underdiskurser i den totale MDU-diskursen.⁴

For det fjerde er diskursanalyse relevant for dette prosjektet fordi den er opptatt av selvbevissthet. Fairclough (1989) skriver at det eneste som skiller den som utfører diskursanalysen fra de den utføres på er selvbevissthet (:167). Å tydeliggjøre hva man gjør er essensielt (:167). Mine preferanser og holdninger skal ikke stå i veien for analysene og analysekriteriene hjelper meg til å unngå det. Schaanning (1997) bruker begrepene vitensdisipliner istedenfor vitenskap og vitensaktører istedenfor vitenskapsmenn for å få fram at det *ikke* er sannhet det er snakk om, men at vekten ligger på prosessen, aktiviteten etc. (:9).⁵ Heller ikke jeg skal se etter sannhet i tekstene og dømme om de er ”gode” eller ”dårlige”. Jeg skal kun forholde meg til hva tekstene uttrykker.⁶

RETNINGER INNEN DISKURSANALYSE

Diskursteoretikere deles ofte inn i forskjellige retninger. Neumann (2001) skiller mellom strukturalismen, Annales-skolen og Frankfurter-skolen som tre spesifikke kunnskapstradisjoner som foregriper diskursanalysen. Strukturalismen står for tekst og språkinspirasjonen, Annales-skolen for den historiske orienteringen og Frankfurter-skolen for det kritiske synet og orienteringen mot kunnskap og makt (Neumann 2001:18-28). Også Bergström og Boreús (2000) skiller mellom tre retninger: Den anglosaxiske

---

³ Fairclough (2003) bruker begrepene abstraksjons- eller generalitetsnivåer (:124).

⁴ På det mest generelle nivå vil man kunne snakke om maktutredningstradisjonen som en diskurs. På et mindre generelt nivå er MDU en diskurs, men også denne er relativt generell. Jeg kommer derfor til å snakke om deldiskurser innad i maktutredningsdiskursen. Det er nyttig å skille ut egne deldiskurser for å komme på et lavere abstraksjonsnivå og dermed kunne peke på felles representasjoner og perspektiver på et mindre generelt nivå. Ikke minst gjøres denne oppdelingen underveis i analysene for å tydeliggjøre de ulike trekk i utredningen. Men på det mest generelle nivå, vil man kunne snakke om ulike perspektiver og representasjoner innen maktutredningsdiskursen, snarere enn ulike diskurser.

⁵ Jeg kommer likevel til å benytte ordene “forsker” og “vitenskap”, men det betyr ikke at jeg av den grunn regner alt som sies i utredningen som ”fakta”.

⁶ Med tanke på at mitt materiale er faglige tekster kan det være verd å merke seg at man i forskningsformidlingen bruker en rekke ord og begreper som ikke er vanlig i norsk dagligtale fordi man henvender seg til kolleger på samme nivå: ”Fagspråket [...] utvikles for å ’sikre’ seg mot innvendinger fra dem som angivelig har kompetanse på området” (Schaanning 1997:43). Jeg befinner meg i samme fagtradisjon som medieforskerne i MDU og kan således være blind for en del av formuleringene, samtidig som jeg også har forutsetninger for å forstå mange av dem.

tradisjonen er språk- og konfliktorientert, mens den kontinentale tradisjonen ser utover tekst og språk og fokuserer i større grad på enighet. Foucault representerer denne tradisjonen. Den kritiske diskursanalysen har mer til felles med en samfunnskritisk tradisjon (Bergström og Boreús 2000:225-134). Vi ser at det er delvis overlappende innhold i de to tredelingene og i dag er det vanlig å hente inspirasjon fra flere av disse retningene. Fairclough blir for eksempel definert som representant for den kritiske diskursanalysen selv om han har et sterkt tekstfokus (Bergström og Boreús 2000:224, Kjørup 2000:31 og Fairclough 1995).

I min bruk av diskursanalyse kommer jeg til å ha et pragmatisk syn og hente poenger fra flere ulike tradisjoner. Men enkelte diskursanalytikers tilnærminger vil være mer sentrale enn andre: ”Når man selv arbeider med diskursanalyse, og ikke minst hvis fokus rettes mot forholdet mellom diskurser, kunnskap og makt, blir det nesten nødvendig på en eller annen måte å forholde seg til Foucault” (Kaarhus 2001: 25-6). Forholdet diskurser, kunnskap og makt er i høyeste grad sentralt her. Men Foucault vil først og fremst fungere som inspirator, især hans ”arkeologi”: ”Arkeologien undersøker hvordan diskurser kan identifiseres som regulerte fordelinger av utsagn der det finnes grenser og former for hva som kan sies.” (Svarstad 2001:4).⁷ Av nyere diskursteoretikere kommer jeg til å benytte Norman Fairclough. Han vektlegger tekstanalyse som en sentral del av diskursanalysen (noe jeg skal argumentere for under). Ettersom jeg ser på norske forhold har jeg også hentet inspirasjon fra norske forskere. I Norge fremmes diskursanalyse blant annet av Iver Neumann og hans tilnærming blir derfor delvis benyttet.⁸ Også Espen Schaanning har fremmet diskursteori i Norge og boken *Vitenskap som skapt viten* (1997) er relevant for prosjektet her.⁹

DISKURSANALYTISK FRAMGANGSMÅTE

Fairclough (2003) definerer en diskurs som en regulert praksis som inneholder et antall uttrykk. Det betyr at jeg kan se etter regulerte praksiser i MDU sine tekster. Fairclough trekker fram to hovedpunkter man kan jobbe med når man skal identifisere og karakterisere en diskurs. Man kan tenke på en diskurs som at den representerer en

---

⁷ Arkeologien ses gjerne i forhold til ”genealogien” som fokuserer på de prosessuelle aspektene ved diskursens framkomst og samfunnsmessige betydninger (Svarstad 2001:4). Arkeologien var mest tilstede i Foucault sitt tidlige forfatterskap og genealogien ble tydeligere etterhvert (Kaarhus 2001:27-8).

⁸ Neumann er dessuten en selverklært kritiker av MDU. Det gjør hans tilnærming til diskursteori interessant, fordi han kan sies å representere en alternativ diskurs. Imidlertid er ikke bøkene jeg benytter av Neumann forfattet som angrep på utredningen. Jeg benytter meg av en innføringsbok i diskursanalyse og den tar ikke opp MDU. Jeg er heller ikke nødvendigvis enig i all kritikk Neumann har rettet mot MDU.

⁹ Schaanning hatt ikke hatt noe med MDU å gjøre og jeg mener derfor hans bidrag vil være nyttige i dette prosjektet.

bestemt del av verden og at den gjør det fra et bestemt perspektiv (:129). Som en følge av det må man identifisere de hovedelementene som er representert og man må identifisere det bestemte perspektivet eller ståstedet som diskursen representeres ut ifra (:129). Identifisering av en tekst eller gruppe teksters representasjoner og perspektiver er sentralt i analysekapitlene. Jeg kommer der til å beskrive hva de ulike tekstene tar opp, altså hva de representerer, og jeg vil se hvordan de gjør det, altså fra hvilket ståsted. Fairclough (2003) presiserer at når man snakker om representasjonene til en diskurs snakker man om grader av representasjoner: ”In any text we are likely to find many different representations of aspects of the world, but we could not call each separate representation a separate discourse” (:124). Min oppgave blir å finne de fellestrekk, innad i en tekst og flere tekster imellom, som skaper de mest stabile mønstre over tid (:124).¹⁰ Vi skal senere se at tekstene i MDU og også innad i mediedelen står for en rekke ulike representasjoner. En viktig oppgave i analysene blir å identifisere disse og se hvordan de står i forhold til hverandre.

Neumann (2001) tilbyr en mer grundig redegjørelse, en oppskrift, for hvordan man kan bruke diskursanalyse.¹¹ Jeg benytter ikke Neumanns oppskrift slavisk, men måten jeg har lest materialet på gjenspeiler i stor grad hans redegjørelse.¹² Det grunnleggende punktet hos Neumann er å skaffe seg kompetanse på området man skal studere, noe jeg har gjort ved å lese om maktutredninger, debattlitteratur om MDU, selve utredningstekstene etc. Neste skritt er å avgrense det som skal studeres (Neumann 2001:55), noe jeg gjør senere i dette kapitlet. Etter disse innledende rundene har jeg lest tekstene med et skarpere analyseblikk og lett etter det Neumann kaller monumenter. Det er tekster som utpeker seg som knute- eller forankringspunkter for diskursen (Neumann 2001:52). Foucault beskriver monumenter som at historien (historiefaget) transformerer dokumenter til monumenter og på den måten tar ut enkeltpunkter fra historien og lar dem få stor betydning (1972:7). I de neste kapitlene diskuterer jeg hvorvidt slike monumenter eksisterer i MDU og om enkeltpunkter har fått stor betydning.¹³ Deretter har jeg lett etter det Neumann beskriver som diskursens representasjoner og som er det Fairclough vektlegger i diskursidentifikasjonen. I denne prosessen kan man sette opp en slags inventarliste over

---

¹⁰ Tid er et komplisert begrep og kan brukes på litt ulike måter i diskursanalysen. MDU varte i fem år, men å snakke om tidsbegrepet i den sammenheng blir noe snevert. Å snakke om tid i en lengre historisk akse går utover dette prosjektet (utenom de delene hvor jeg sammenligner med forrige utredning). Når Fairclough snakker om stabile mønstre over tid tolker jeg det her mer som stabile mønstre gjennom flere tekster i MDU. Fairclough (2003) presiserer dessuten at tid og rom er sosiale konstruksjoner og at konstruksjonene tid og rom er tett bundet sammen (:151).

¹¹ Han velger å gi en slik oppskrift til tross for mange diskursanalytikers motforestillinger mot å kalle diskursanalyse en metode og dermed i det hele tatt muliggjøre en oppskrift (Neumann 2001).

¹² Måten å lese materialet på er også i seg selv en metode, og det er måten man leser på og hva man ser etter som gjør det til en metode og en analyseform.

¹³ Jeg gjør også en inndeling av utvalget som delvis gjenspeiler denne monumenttanken.

”[...] de representasjoner som finnes i den valgte diskursen” (Neumann 2001:60). I analysekapitlene har jeg satt opp slike inventarlistene.¹⁴ Neste skritt er å se på diskursens lagdeling. Her kan man se om alle trekk ved en gitt representasjon er like bestandige, om noen trekk forener og andre differensierer (2001:62). I analysene kommer jeg blant annet til å se om hele MDU innehar én og samme representasjon eller om det eksisterer forskjellige representasjoner og jeg vil i så fall se hvordan disse forholder seg til hverandre.

Når man har gjennomført disse tre skrittene i diskursanalysen har man en modell av en diskurs: ”Det å modellere en diskurs er i seg selv en viktig forskningsoppgave, og en diskursanalyse kan i og for seg godt stoppe her” (Neumann 2001: 69). I dette prosjektet om maktutredningen blir det å modellere en diskurs en viktig oppgave i seg selv. Ikke minst fordi det eksisterer lite forskning på området og fordi veien dit dermed i seg selv er interessant. Jeg vil derimot, i konklusjonene, prøve å gå et skritt videre for å si noe om maktutredningens makt. Om det er flere diskurser innad i maktutredningen vil jeg analysere hvordan disse står i forhold til hverandre. Jeg går derimot i liten grad utover utredningens tekster og kan derfor si lite om den betydning og makten den har hatt i etterkant.

TILLEGGSSANALYSER

Et problem med diskursanalysen er dens begrensede mulighet for etterprøvbarehet.¹⁵ Problemet blir ofte trukket fram for alle kvalitative metoder, med argumentasjonen om at det kun er i tall og tabeller at såkalt etterprøvbarehet er mulig. Det er viktig at resultatene av analysene ikke framstår som mine subjektive meninger, men nettopp som resultater av en analyse. Ved å la andre analyseformer inngå som elementer i diskursanalysen vil jeg redusere problemet med manglende etterprøvbarehet. Neumann (2001) påpeker dessuten at diskursanalytikerene bør ha et pluralistisk forhold til metodebruk og at det må være legitimt at samfunnsvitene konstruerer varianter av diskursanalyse (:21). Bergström og Boréus (2000) legger vekt på at en kombinasjon av diskursanalyse og andre analyser gjør at man ikke trenger å studere så mange nivåer ved temaet og at man slipper å gå historisk til verks (:264). Å la andre analyseformer inngå i diskursanalysen gjør dermed også at jeg kan konsentrere meg om selve maktutredningene og ikke i så stor grad gå inn på den historiske konteksten.

---

¹⁴ Disse inventarlistene er forenklinger av inventarlistene jeg konstruerte i selve analysearbeidet.

¹⁵ Man kan muligens avfeie innvendingen med at ”etterprøvbarehet” er et av metodetildiskursens tilslørende ”positivistiske” begreper og derfor irrelevant.

Som elementer innen diskursanalysen kommer jeg til å støtte meg på innholdsanalyse, tekstanalyse og dokumentanalyse. Jeg kommer ikke til å benytte meg av intervjuer fordi teksten i seg selv er i sentrum i disse analysene.¹⁶

Innholdsanalyse brukes først og fremst når noe skal kvantifiseres og i videre forstand når man systematisk skal beskrive et tekstinnhold (Bergström og Boreús 2000:44-5). I denne oppgaven vil den tjene som en innledende måte å analysere innholdet på. Jeg bruker innholdsanalyse til identifisering av tekstens representasjoner. Jeg kommer ikke til å kvantifisere materialet i stor grad, men det er likevel fornuftig å på enkelte punkter gi mengdeangivelser.

Tekstanalyser studerer ordvalg i tekster der målet er å oppdage ideologiske budskap som ikke uttrykkes tydelig (Bergström og Boreús 2000:179). Blant annet i arbeidet med å identifisere diskursens perspektiv kommer jeg til å dra på kunnskaper fra tekstanalyse. Jeg vil for eksempel analysere positivt- og negativt ladede ord i kontekst. Man kan dessuten differensiere ulike diskurser ved å se på deres semantiske relasjoner, altså hvordan de klassifiserer ulike deler av verden (Fairclough 2003:133). En viktig del av arbeidet med å finne ulike diskurser i MDU vil bli å se på nettopp *hvordan* de beskriver et fenomen. Fairclough mener dessuten at større oppmerksomhet til selve teksten kan gi et stødigere grunnlag til de diskursanalytiske konklusjonene: "[...] detailed textual analysis will always strengthen discourse analysis [...]" (Fairclough 1999:183).¹⁷

Dokumentanalyse slik den er framstilt hos Syvertsen (1998) tar blant annet opp NOUer og er derfor relevant her. Det er klart at NOUene som er et resultat av maktutredninger kommer i en særstilling; det er sjelden så store forskningsprogrammer blir satt igang for å utrede noe til en NOU. Syvertsen har likevel flere poenger som er av betydning for mitt arbeide, hun skriver blant annet at: "i de fleste tilfeller vil en [...] ikke først og fremst være interessert i dokumentenes 'sannhetsgrad' eller 'objektivitet', men den versjonen av virkeligheten som dokumentene presenterer" (Syvertsen 1998)¹⁸. Poenget kjenner vi igjen fra diskursanalysen og for dette prosjektet vil det si å se på hvilken type virkelighet MDU representerer. Første steg i dokumentanalysen, slik den er beskrevet hos

---

¹⁶ Det er de resultatene, altså tekstene, maktutredningene har produsert som er analyseobjekt. Prosessene for hvordan tekstene har framkommet er ikke tema her og forfatterintervjuer blir dermed ikke nødvendig. Jeg siterte også på side 19 Bergström og Boreús (2000) og påpekte der at diskursanalysen ikke er interessert av bakenforliggende motiver som kan forklare aktørenes handlinger. Tekstene er i seg selv interessante fordi det er tekstene folk i ettertid vil forholde seg til. Å se hva de består av er derfor en oppgave i seg selv. I en forlengelse av dette prosjektet vil det være interessant å se hvorfor tekstene har blitt som de har blitt og dermed intervjuer maktutredningene og forfatterne. Men tekstene taler også for noe i seg selv uten at forfatteren har krav på å komme til orde.

¹⁷ Tekstanalysene Fairclough henviser til tar opp form, innhold og mening og innebærer både lingvistiske og intertekstuelle analyser.

¹⁸ Dokumentet er et web-dokument og har ikke sidetall.

Syvertsen er å fastslå dokumentets autentisitet. En ”kildekritisk sjekklste” består blant annet av å svare på hva som er dokumentets hensikt. Hvorfor er det utgitt? Hva vil avsender oppnå? Hvem har vært ansvarlig for å innhente informasjon? Hva slags informasjon er samlet inn? Hva er mandatet? Når ble informasjonen samlet inn? Hvordan ble opplysningene samlet inn? I hvor stor grad stemmer opplysningene med andre kilder? (Syvertsen 1998) Enkelte av disse spørsmålene vil være sentrale i min analyse av maktutredningenes sluttprodukter, altså NOUene.

HVA ER MEDIEDELEN?

Det å lage kategorier, sette tekster i kategorier, lage delingsprinsipper, skillelinjer og ulike inndelinger, er en kunstig prosess. Det finnes ingen naturlige inndelinger.¹⁹ Inndelinger er konstruksjoner og er noe man gjør for å få orden og oversikt over virkeligheten. Dette er en viktig del av denne oppgaven. Jeg skal nå definere hva som er mediedelen og hva som er mitt utvalg og på den måten avgrense en potensiell mediediskurs.

Å finne ut hvilke tekster som er skrevet i mediedelen er ikke like lett som å fastslå at det faktisk eksisterer en mediedel.²⁰ For å avgjøre hva som er medietekster, og som potensielt danner mediediskursen, har jeg gått systematisk gjennom alle titler og forfattere på utgivelser i utredningen. Dette har jeg gjort både under arbeidet med å skaffe meg kulturell kompetanse og under valg og avgrensning av diskurs (Neumann 2001:50-55). Jeg har gått gjennom alle MDUs rapporttitler, boktitler og kapitteltitler i bøker.²¹ Grunnlaget for utvalget mitt har altså vært bok- og rapporttitler og kapitteltitler i bøker. Metoden har vært å se på selve titteltekstene og på omtalen av tekstene og også i enkelte tilfeller skimlese for å se hva tekstene handler om. Jeg har så plukket ut alle tekster som tilhører mediedelen og medieforskningen. Det gjelder tekster skrevet av medieforskere, tekster som handler om et medium/flere medier, eller medierelaterte områder. Jeg har delvis gått etter ord og da plukket ut ord jeg forbinder med mediefaget, f.eks.: avis, informasjon, kommunikasjon og digital. Enkelte tekster har vært relativt lette å plukke ut mens andre

---

¹⁹ Forøvrig noe Berger and Luckmann slo fast allerede i 1967 med boka *The Social Construction of Reality*.

²⁰ To dokumenter gir oversikt over hva som er utgitt på mediedelen. Det ene er MDUs sluttbrosjyre som gir en oversikt over utgivelsene sortert på ”ulike faglige områder” (:11), ”Massemedier og informasjon” (:14) er en av disse. I boka *Den norske medieordenen* heter et vedlegg ”Liste over MDUs medievitenskapelige publikasjoner” (Slaatta 2003:243-4). Min liste kommer til å skille seg fra begge disse listene. Grunnen til det er at listen i brosjyren tar med et par bøker som ikke omhandler medier i den grad jeg definerer det nedenfor og den mangler enkelte tekster jeg mener er sentrale. Publikasjonslisten i *Den norske medieordenen* er en oversikt over de publikasjoner Slaatta på en eller annen måte har arbeidet med eller kjent til (Slaatta 2005). Noen tekster om medier har kommet ut uten at han har hatt noe med dem å gjøre eller uten hans kjennskap, og de er derfor ikke med på hans liste.

²¹ Jeg har ikke gått gjennom kapitteltitler i rapporter utifra en antakelse om at rapportene i større grad omhandler et avgrenset tema og at dette temaet derfor blir klargjort i selve rapporttittelen. Men i tvilstilfeller har jeg kikket i rapporten for å avgjøre hva den handler om.

tekster i større grad er tvilstilfeller.²² Medievitenskap er et fag i skjæringspunktet mellom flere ulike fagmiljøer, og interessefeltet for hva som er medievitenskap er stort. En del tekster er derfor vanskeligere å definere. Etter denne første gjennomgangen satt jeg igjen med en relativt stor gruppe tekster hvor en del av dem utgjorde tvilstilfeller.

Idealet er å ha en fullstendig tilgang på relevante mulige kilder. Nå er tilfellet ofte for nyere tid at fullstendighet sprenger all rimelig arbeidsinnsats. Da må vi forsøke å velge materialet slik at det ikke ligger noen skeivhet, en tendens, innebygd i undersøkelsen allerede i utgangspunktet. (Kjeldstadli 1997:210)

Å unngå en slik potensiell skjevhet har vært viktig. Ved å se nærmere på tekstene kom jeg fram til at det var fornuftig å dele tekstene i to grupper: ”kjerneutvalg” og ”bredutvalg”. Sluttproduktene kommer dessuten i en egen kategori. Med denne inndelingen kan jeg fokusere på enkelte av tekstene, men samtidig inkludere en større mengde og dermed unngå skjevheter i utvalget. Jeg har satt opp et sett kriterier som avgjør hvilken gruppe den enkelte tekst tilhører og om det i det hele tatt er en medietekst.

KRITERIER FOR UTVALGET

Dette er kriteriene for utvalget (se også forklaring under):

- Kjerneutvalg: Teksten skal være utgitt i MDUs bok- eller rapportserie. Teksten skal handle om medier på to nivåer. Teksten skal være forfattet av medieforsker eller person med sterk tilknytning til medieforskermiljøet.
- Bredutvalg: Teksten skal være utgitt i MDUs bok- eller rapportserie. Teksten skal handle om medier på minst ett nivå. Teksten kan være forfattet av andre enn medieforskere. Teksten kan også være forfattet av medieforskere, men utgitt under andre deler av utredningen.

Grunnen til at kjerne- og bredutvalget kun skal inneholde tekster som er utgitt i MDUs bok- eller rapportserie, er at jeg vil fokusere på hva den offisielle utredningen tar opp.²³ At teksten skal handle om medier på to nivåer betyr at den skal ta opp (minst) ett medium og handle om dette mediet. Kriteriet lar seg bedre forklare med et eksempel: Boka *Farvel til folkestyret* (Selle og Tranvik 2003) tar opp bruk av digitale medier i valg. Den handler likevel ikke primært om medier, men om valg og valgforskning. Dermed blir boka kun

---

²² Når ordet kommunikasjon for eksempel brukes i rapporten *Makt og medisin* (Fugelli mfl. 2003) er det for å beskrive forholdet mellom pasient og lege og dermed ikke medierelevant, selv om ordet kommunikasjon ofte er det.

²³ I tillegg til bok- og rapportserien har MDU produsert det de kaller ”faglige artikler”. Dette er tekster som har blitt publisert utenfor MDUs egen utgivelsesserie og som for eksempel står i ulike tidsskrifter. I en forlengelse av mitt prosjektet ville det være interessant å også se på disse tekstene blant annet for å se om de tar opp andre type temaer etc.

med i mitt bredutvalg og ikke i kjerneutvalget. Kriteriet om forfatters mediefaglige tilknytning innebærer at han eller hun f.eks. skal være ansatt ved en av landets medieforskerinstitusjoner. Men om teksten står i en rapport eller bok redigert av en medieforsker, trenger ikke delforfatteren være medieforsker for å havne i kjerneutvalget så lenge de andre kravene oppfylles. Motsatt virker kriteriet slik at om forfatteren av teksten er medieforsker, men teksten står i en antologi som representerer et annet fagfelt eller en annen del i utredningen, vil teksten havne i bredutvalget og antologien som helhet vil ikke være med i utvalget.²⁴

LISTE OVER MEDIEDELENS TEKSTER BASERT PÅ UTVALGSKRITERIENE:²⁵

Kjerneutvalg:

Bøker:

Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati (Eide 2001b), antologi.

Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter (Slaatta 2002c), antologi.

Den norske medieorden. Posisjoner og privilegier (Slaatta 2003), monografi.

Rapporter:

Medier, makt og demokrati (Slaatta 1999).

Hvem eier norske massemedier? (Østbye 2000).

Kommersialisering, globalisering og konvergens. Utfordringer for mediepolitikk og medieregulering (Syvertsen 2001).

Power, Aesthetics and Media (Engelstad og Gripsrud (red.) 2001).

Omdanning av telesektoren telesektoren - fra offentlig tjenesteyting til markedsstyring (Skogerbo 2002).

Digitale maktspill. Kontroll og kommunikasjon i digitale rom (Aarseth 2003).

Fornuft og begjær. Om mennesker, penger og mediernes økonomistoff (Höjjer og Must 2003).

---

²⁴ Dette er selvfølgelig et vanskelig punkt. Mediefaget er selverklært tverrfaglig og samarbeider i stor grad med andre faggrupper, samtidig som også andre faggrupper er interessert i å forske på medier. I mine kriterier tar jeg hensyn til dette ved at enkeltforfattere som ikke i seg selv tilhører mediefaget, men som bidrar i antologier med medieforskere som redaktører, er med på lik linje med andre. Med disse tekstene blir flerfagligheten representert og den blir dessuten ytterligere representert i bredutvalget. Grunnlaget for kriteriet slik det står er at jeg først og fremst ønsker å fokusere på mediefaget og kun sekundært på mediefagets utbredelse.

²⁵ Hver kategori er her sortert etter utgivelsesår. For fullstendige referanser til de enkelte tekstene i utvalget, se vedlegg nr. 2.

Bredutvalg:

Bøker:

Farvel til folkestyret? Nasjonalstaten og de nye nettverkene (Selle og Tranvik 2003), monografi.
Maktens tekster (Berge mfl. 2003), antologi.

Bokkapitler:

- ”Global kultur – Global Landsby?” (Østerud 1999b) i *Globalisering og nasjonalstaten*.
- ”Fra Televerket til Telenor” (Skogerbo 2001) i *Den fragmenterte staten. Reform, makt og styring*.
- ”Avmakt, mediemakt og teologimakt i den norske kirke” (Reppestad 2002) i *Dype, stille, sterke, milde. Religios makt i dagens Norge*.
- ”Medialisering” (Engelstad mfl. 2002) i *Norske makteliter*.
- ”Taperen” (Risøy 2002) i *Avmakt*.
- ”Bit, beat, beaten. Teknologiens tyranni eller mulighetenes marked” (Erstad og Slaatta 2003) i *Ungdom, makt og mening*.
- ”Et strategisk kommunikasjonsregime” (Tvedt 2003) i *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt*.
- ”Mediene og det samiske samfunn: Stereotyper og ideologikonflikter” (Skogerbo 2003) i *Samer, makt og demokrati*.
- ”Reklamens makt i en digital hverdag”, (Borch 2003) i *Ungdom, makt og mening*.

I tillegg kommer MDUs sluttprodukter. For fullstendig oversikt, se vedlegg nr. 2.

MATERIALETS OMFANG

Kjernetekstene består av 977 boksider og 631 rapportsider, til sammen 1608 sider. Bredutvalget består av 624 sider og MDUs sluttprodukter består av 444 sider. Til sammen blir dette 2676 sider materiale. Med andre ord er materialet relativt omfattende.

For eldre tider – og for enkelte livsområder – er kildefattigdom et problem. Men for den som arbeider med samtidshistorie eller samtidsstudier, er utfordringen snarere å unngå å drukne i dokumentmengden. En viktig del av finnekunsten er å lokalisere det dokumentet, den dokumentsamlingen eller det dokumentproduserende organet som gir tilstrekkelig informasjon raskt. (Kjeldstadli 1997:208)

Det er nettopp det jeg har gjort ved å dele utvalget i flere kategorier. Jeg vil i hovedsak konsentrere mine analyser om kjerneutvalget og alle analysekriteriene vil ikke bli brukt på alle tekstene. Dette er i tråd med Neumanns forklaring på avgrensning av diskursen og

identifisering av monumenter som gjør at man kan analysere de monumentale tekstene ekstra nøye. Det er også i tråd med Faircloughs (2003) vekt på å finne de representasjoner som i størst grad skaper stabilitet over tid.

ANALYSEKRITERIER

I analysene av de ulike tekstene ligger en rekke kriterier til grunn. Kriteriene hjelper meg også med å definere tekstene slik at jeg kan identifisere hvilken diskurs tekstene er skrevet i. Kriteriene er delt opp i to grupper: representasjonskriterier og perspektivkriterier (jf Fairclough 2003). Den første gruppen ligger til grunn for å definere diskursens representasjon av verden. Den andre gruppen identifiserer i større grad det perspektivet eller ståstedet representasjonen ses fra. Analysekriteriene er som følger:

REPRESENTASJONSKRITERIER:

- Tema: Tekstens tema avgjøres og defineres ut ifra hva den handler om. Tema blir gjerne gjort klart allerede i overskrift og/eller innledning.
- Sektortilknytning: Her ser jeg om teksten forholder seg til et bestemt samfunnsområde. Jeg ser hovedsaklig på forholdet til samfunnets økonomiske-, politiske- eller kulturelle sektor, eller om den forholder seg til en egen mediesektor. Jeg anser disse som hovedsektorer men der det gir mening å spesifisere ytterligere gjør jeg også det.²⁶ Jeg har valgt å bruke ordet sektor fordi jeg anser det som mer nøytralt enn en del andre betegnelser.²⁷
- Teori: Benyttes det en teori i teksten? Knyttes funnene og analysene opp til en teoretiker eller en teori? Om den gjør det, hvilken teoretiker eller teori brukes? Benyttes en eller flere?
- Humanistisk eller samfunnsvitenskapelig: Jeg definerer i hvilken akademisk tradisjon teksten er skrevet . Her er det først og fremst metode og teoribruk som avgjør.²⁸

---

²⁶ Man kan for eksempel også snakke om en vitenskapssektor, kunstsektor, markedssektor etc. Mange av disse sektorene kan imidlertid gå inn i en av de tre hovedsektorene. For eksempel kan kunstsektoren gå inn i den kulturelle sektor og markedssektoren inn i den økonomiske sektor.

²⁷ Jeg har for eksempel unngått å bruke "felt", et begrep som kan gi assosiasjoner til en bestemt teoretisk retning. Jeg kunne også ha brukt "område", og at "sektor" er valgt er ikke uttrykk for et bestemt ståsted, snarere tvert imot.

²⁸ Historisk sett har samfunnsvitenskapene vært de som i størst grad har utviklet teorier om makt i samfunnet. Men både humaniora og samfunnsvitenskapene er vitenskapelige paradigmer uten klare grenser. Flere teorier og metoder benyttes i begge tradisjoner. I analysene blir derfor hovedperspektiv mer sentralt å avgjøre enn en total definisjon.

- Forfatters faglige tilknytning: Punktet viser representasjonsgraden av ikke-medieforskere i mediedelen. Her ser jeg etter andre typer forskere, eller forskere som er ansatt ved noe annet enn medieforskerinstitusjoner.
- Referanser til MDU og MU: Forholder teksten seg til andre deler av MDU? Det kan si noe om tekstens potensielle tydelighet i å uttrykke felles representasjoner på tvers av tekstene. Forholder teksten seg til MU? Det sier noe om hvorvidt teksten forholder seg til de historiske omstendighetene rundt selve teksten og kan uttrykke noe om perspektivet i teksten.
- Virker teksten gjennomarbeidet?: Er det mange feil i teksten av type skrive-, slurve- eller referansefeil? Dette sier noe om ambisjonsnivået for teksten og hvor mye ressurser som har vært satt inn på området, noe som kan uttrykke tekstens tyngde i diskursen.

PERSPEKTIVKRITERIER:

- Monumentidentifisering: Hvilke tekster framstår som mest betydningsfulle? Jeg legger vekt på tekster som er skrevet i en programmatisk stil; de som kommer med forslag til forskning som må gjøres på et område.²⁹ Er forskeren anerkjent innen sitt område? Er det for eksempel en kjent professor som har skrevet det eller ikke?³⁰ Er dette tekster med potensiell kraft til å sette dagsorden? Jeg ser etter disse tekstene fordi de uttrykker autoritet i diskursen. For ytterligere å kartlegge en teksts eventuelle autoritet vil jeg se om de øvrige tekstene er konsistente overfor disse monumentale tekstene.
- Normativ eller deskriptiv tekst: Jeg vil se om tekstene er beskrivende (deskriptive). Det vil være tekster som tar opp et tema uten tilsynelatende å ta noe standpunkt til temaet. Altså tekster som *ikke* setter merkelapp på om noe er bedre eller dårligere enn noe annet. Motsatt ser jeg om tekstene er normative, altså om de tar et standpunkt. En tekst som identifiserer et problem og tar til orde for det ene eller det andre i forhold til problemet er en normativ tekst. Om de er normative er det også interessant å se på retningen for det normative: *hva* er teksten for eller mot? Var ting bedre før eller blir

²⁹ Posisjonspapiret er en slik type tekst. Den kommer med en rekke forslag til hva det bør studeres på i de neste årene.

³⁰ Schaanning (1997) skriver at "vitenskapelige miljøer er sterkt hierarkiserte" (:49). Makt og prestisje erverves ikke kun gjennom forskning. Høy rang i tittel, grad og publikasjoner teller (:51): "å være professor er gjevest" (:50).

det bedre nå? Kommer det en oppfordring om endring og kommer det i så fall konkrete forslag?

- **Konflikttråd:** Identifiseres det en konflikt i teksten? Settes for eksempel to parter opp mot hverandre? (Som en fortsettelse av punktet over om normative tekster, vil jeg se om tekstene som setter opp en konflikt tar et standpunkt til hvem man holder med i denne konflikten?)
- **Maktperspektiv (med vekt på strukturell- eller kreativ makt og avmaktperspektiv):** Her ser jeg på maktsynet i teksten. Jeg har valgt to sett hovedtrekk som jeg ser etter.³¹ Det ene hovedtrekket er om teksten ser makten som strukturerende eller kreativ. Ses makt som noe ovenfra og ned (strukturerende) eller kan makt også være positivt (kreativt)? Kan makt skape noe eller undertrykke? En annen måte å si dette på er ”makt over” noen/noe, eller ”makt til” noe. Det andre hovedtrekket er å se om teksten beskriver makten ut ifra et ”makt-makt”-perspektiv eller et ”makt-avmakt”-perspektiv. I et ”makt-makt”-perspektiv beskrives makten som forskyvninger der alle partene har makt, men at noen kan har mer eller mindre enn andre. I et ”makt-avmakt”-perspektiv beskrives makten som at noen har makt over noen andre og at den andre er maktesløs. Dette kan også kalles et avmaktperspektiv. Som en forlengelse av disse hovedtrekkene vil jeg ofte kunne se om tekstene vektlegger det positive eller det negative. Også her vil jeg se om ting var bedre før, eller om det blir det bedre i framtiden. Er tekstene fundamentale eller reformkritiske? En måte å se maktperspektivet på, er å identifisere om det brukes en bestemt teori eller teoretiker i teksten, men også tekster uten en bestemt teori vil kunne uttrykke et bestemt maktperspektiv.
- **Posisjon i diskursen:** Den totale samling av tekstens representasjoner og perspektiv avgjør tekstens posisjon i diskursen. Er teksten i eller utenfor en konflikt? Er den skrevet ovenfra eller nedenfra, innenfra eller utenfra? Tar teksten stor eller liten plass i

---

³¹ I grunnarbeidet med å definere maktperspektivet har jeg først plassert teoriene historisk langs en akse hvor ”tradisjonell” maktforståelse (strukturell, statisk makt) er satt opp mot ”ny” maktforståelse (kunnskap, diskurs, dynamisk makt). Som en ytterligere inndeling har jeg satt teoriene opp mot ulike begrepspar for å definere hva de er og ikke er. Jeg har tatt utgangspunkt i ulike motpolarer: ressurser eller symboler, faktisk eller potensiell makt, roller eller faktisk maktutførelse, om makten kommer nedenfra eller ovenfra, om makt er positivt eller negativt og om teoriene befinner seg på mikro- eller makronivå. I analysekapitlene benyttes ikke alle disse motpolene, isteden bruker jeg de som ga mest i forhold til teoriene.

diskursen? Stiller den seg selv utenfor eller i sentrum? Dette kriteriet vil i hovedsak bli benyttet i oppsummeringer og i sammenligning av de ulike tekstene.

Kriteriene fungerer i stor grad sammen. Representasjonskriteriene leder blant annet opp til perspektivkriteriene og understøtter disse i mine analyser. Til sammen vil disse kriteriene gjøre at jeg kan identifisere maktutredningens diskursive representasjoner og perspektiver og de ulike posisjonene som disse har i forhold til hverandre.

OPPSUMMERING

Jeg har redegjort for hvorfor diskursanalyse er hovedanalyseform i denne oppgaven. Oppgaven er først og fremst en analyse (diskursanalyse) av et fenomen (medieforskning i maktutredninger), men det er også en oppgave i krysningen faghistorie og fagkritikk. Det fagkritiske kommer først og fremst fram ved å kommentere hvordan man forsker på medier i maktutredninger. Kritikkk må ikke være negativt, men kan snarere ses som et bidrag i en fagdebatt. Ettersom temaet er maktutredninger som følger etter hverandre i tid, blir derfor historisk fagutvikling, og dermed faghistorie, en del av oppgaven.

Det sentrale er likevel identifiseringen av diskursene og betraktninger rundt dette. Hvordan uttrykker en diskurs om makt selv makt? Hvordan beskrives medienes makt i forhold til en mer generell maktdiskurs?

Det er dessuten viktig å påpeke at jeg, ved å bruke diskursanalyse og ved å søke å finne diskursive representasjoner, systemer og sammenhenger, til en viss grad reduserer tekstene.

Å beskyldte en forsker for reduksjonisme er generelt sett den minst opplysende av kritikker. Vitenskapelige og intellektuelle iakttakere er jo ikke noe unntak fra regelen om at alle iakttakere konstruerer sine gjenstander og 'reduserer' dem til sine språkspill. All bruk av språk er 'reduksjonistisk'. Reduksjonismebeskyldninger får først vekt hvis 'reduksjonisten' er dogmatiker og hevder blikkmonopol, eller hvis gjenstanden konstrueres naivt, dvs. uten å på en eller annen måte å innreflektere det spesielle forholdet forskeren står i til gjenstanden. (Jakobsen 2000:113)

Det ligger i diskursanalysen at man til en viss grad reduserer tekster, for å kunne framheve enkelte trekk og peke på sammenhenger. Jeg hevder dessuten ikke blikkmonopol. Selv om det er mulig å redusere tekstene er de samtidig mye rikere og mer nyanserte enn det analysene framhever.

4 FRAMTIDSRETTEDE FORTELLINGER

- MEDIEDELENS KJERNETEKSTER

”Michel Foucault har et sted sagt at vi synes ’dømt til kommentering’. Tekster eller forfattere blir gjenstand for kommentarer hvor enhver av oss freidig kan skrive at ’han mener’ eller at ’dette betyr egentlig ...’. Allikevel er vel vår egen naivitet på dette punktet bare et tynt slør over noe som vi har vanskeligere for å innrømme, nemlig at denne virksomheten mer finurlig innebærer en maktmekanisme som plasserer en tekst eller en forfatter på et bestemt sted i en gitt tradisjon. På den måten blir ’forfatteren’, ’verket’, ’teksten’ eller ’tradisjonen’ holdepunkter for en kommenteringsstrategi som nettopp bidrar til å danne forfatteren eller verket.” (Utaker 2000:25)

I dette kapitlet analyserer jeg de tre bøkene i kjerneutvalget, etter kriteriene det ble redegjort for i forrige kapittel. Målet er å se hvilken eller hvilke diskursive representasjoner og perspektiver som uttrykkes i bøkene. På den måten går jeg ned et par abstraksjonsnivåer, fra den totale MDU-diskursen og ser hver enkelt tekst som en potensiell diskurs. Alle bøkene er forfattet eller redigert av medieforskere, to av dem av lederen for medieforskningen og alle av menn. To av bøkene er antologier og én er monografi. Antologiene blir presentert i en tabell, for å gi en innledende oversikt over materialet. Jeg tar først for meg representasjonskriteriene for å trekke fram hovedtemaer (representasjoner) i bøkene, så perspektivkriteriene for å se fra hvilket ståsted de ulike representasjonene er skrevet. Jeg analyserer hver enkelt bok, før jeg i slutten av kapitlet ser alle tekstene under ett og peker på eventuelle felles representasjoner og perspektiver. I neste kapittel analyserer jeg rapportene i kjerneutvalget og på slutten av det kapitlet går jeg igjen opp et abstraksjonsnivå og diskuterer om hele kjerneutvalget forholder seg til de samme representasjonene og om man dermed kan snakke om en mediediskurs.

JOURNALISTIKKFORSKNING PÅ JOURNALISTENS SIDE

Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati fra 2001 er den første store utgivelsen som kom fra mediedelen. Antologien er redigert av Martin Eide og de øvrige 13 bidragsyterne (to kvinner og elleve menn) har alle sin faglige tilknytning til medie- og/eller journalistikkinstitusjoner ved universiteter og høyskoler i Norge. Antologien har tre deler:

journalistikkens makt (kapittel 1), maktens grunnlag (kapittel 2- 5) og maktens former og mekanismer (kapittel 6-13).

Til dagsorden! ser slik ut når den blir framstilt i tabell¹:

	Kapitteltema	Sektor*	Teori	Uttrykk	Referanser Til MU
1	Populærjournalistikk og teori	Journ	Bourdieu	Normativ	MU
2	Journalistikk som merkevare	Journ		Deskriptiv	MU
3	Det journalistiske felt	Journ	Bourdieu		
4	Deliberativt demokrati	Pol	Habermas	Normativ	
5	Global utvikling	Pol og øk	Bourdieu		
6	For politisering av journalistikken	Journ og pol	Retorikk	Normativ	
7	Krigsdekning	Pol			MU
8	tv-nyheter	Pol og øk		Deskriptiv	
9	Dokumentarer	Øk	Retorikk	Normativ	
10	Kilder	Pol og øk	Bourdieu	Normativ	
11	Miljømakt	Pol	Retorikk		
12	Kjønn	Journ	Feministisk	Normativ	
13	Nettjournalistikk	Journ		Deskriptiv	

* Journ = journalistisk sektor, pol = politisk sektor, øk = økonomisk sektor.

TEMA OG SEKTORTILKNYTNINGER

Tabellen viser at temaene i den delen som behandler maktens grunnlag er journalistikk som merkevare, journalistikk som felt, journalistikk og deliberativt demokrati og journalistikk i en global tidsalder. I delen som tar opp maktens former og mekanismer, har antologien valgt å fokusere på enkelte mer spesifikke temaer. Dette er krigsnyheter, tv-nyheter, journalistiske fjernsynsdokumentarer, miljønyheter, nettnyheter, kjønnsspørsmål og politisering. Nyheter er det mest framtrædende fellestemaet, ettersom fire kapitler handler om ulike nyheter. Også i forrige utredning var nyheter sentralt. Det står ikke noe om hvorfor fokus er på akkurat disse temaene og det står heller ikke noe om hvorfor andre potensielle temaer ikke har blitt med. Temaene analyseres i første rekke opp mot politisk sektor og deretter økonomisk sektor. Kultursektoren er i liten grad representert. En egen journalistisk sektor er også framtrædende.² Med andre ord kan det se ut som om studier av journalistikk og makt i hovedsak finnes i spenningen til det politiske og

¹ For fullstendig oversikt over kapitteltitler, forfatternavn etc, se vedlegg nr. 3a. I analysen av antologien brukes kun sidetallshenvisninger og ikke det vanlige akademiske oppsett med forfatternavn og årstall i parentes. Dette er fordi alle referansene er til en og samme antologi (Eide 2001b) og teksten ville blitt overmettet med referanser om vanlig referanseteknikk skulle brukes. For å se forfatternavn og kapitteltitler henvendes det derfor til vedlegg 3a. Imidlertid vil det, på de stedene jeg har referanser som ikke tilhører antologien, brukes vanlig referanseteknikk.

² Kapittel 1 om journalistisk makt henvender seg i stor grad til forhold innenfor journalistikken selv. Kapittel 2 ser historisk på utviklingen av journalister og selv om kapitlet i noen grad tar opp de tidligere bånd til den politiske sektor (partipressen), er det journalistikksektoren i seg selv som er fokus. Kapittel 3 definerer journalistikk som et eget felt. Kapittel 12 som ser på kjønn i journalistikken og kapittel 13 om journalistikk på nettet er også mest orientert mot journalistikken selv.

økonomiske, i tillegg til en relativt sterk orientering mot å definere en egen journalistisk sektor, eller mediesektor (om man bruker en videre sektordefinisjon).

BRUK AV TEORI FRA SAMFUNNSVITENSKAPENE OG HUMANIORA

Tabellen viser at Bourdieu er den mest refererte teoretikeren. I kapittel 1 tar Eide til orde for å bruke Bourdieus analysemetoder når en skal studere styrkeforholdet i og mellom ulike felt, og mener journalistikk kan ses som eget felt (:30). I kapittel 3 brukes Bourdieus analysemetoder til å definere et norsk journalistisk felt. Bourdieus metoder brukes også i kapittel 5 der maktforskjvninger felter imellom diskuteres ut ifra globale forhold. I kapitlet om kildenes makt benyttes Bourdieus begrep om symbolsk kapital til å forklare funnene. Historiske- og retoriske analyser er også framtreddende i antologien. Retoriske analyser brukes mest spesifikt i kapitlet om dokumentarer og om miljø saker, og ligger til grunn i kapitlet som tar til orde for å politisere journalistikken. Historiske analyser brukes i hovedsak i kapitlet som beskriver utviklingen av en egen journalistisk profesjon og kapitlet som ser på utviklingen av krigsdekning. Forøvrig tar ett kapittel til orde for Habermas' diskursetiske teori og ett benytter feministisk teori, med vekt på Simone de Beauvoir. Dessuten tar Eide (i kapittel 1) også til orde for å bruke det han kaller dramaturgianalyser. Han referer ikke til Goffman, men begrepene han bruker ligger nært opp til Goffmans: "Når baksceneinformasjon bringes frem på forscenen eller på medienes midtscene, endres premisene for den videre politiske prosess" (:47).³ Flere av tekstene er uten spesiell teoretisk tilknytning. Blant annet gjelder dette kapitlene som benytter historiske analyser og kapitlet om tv-nyheter.

Både humanistiske og samfunnsvitenskapelige metoder er benyttet og Eides oppfordring må sies å være fulgt. Grovt sett kan vi si at tekstene som benytter seg av retoriske analyser representerer humanistisk forskning fordi det i stor grad dreier seg om tekstnære analyser. Mens tekstene som representerer det samfunnsvitenskapelige søker å definere journalistikk enten som et eget felt eller i forhold til det globale og viser dermed et større bilde. Antologien har også flere tekster som beveger seg mellom disse to ytterpunktene.

---

³ Blant annet i *Vårt rollespill til daglig* (Goffman 1992, norsk utgave) benytter Goffman begreper fra teaterverdenen og begrepet "scene" er sentralt.

EN POTENSIELT MONUMENTAL TEKST

I antologien er det kapittel 1, *Journalistisk makt. Et oppslag* utpeker seg som et potensielt monument i samlingen. Kapitlet er forfattet av Martin Eide, som også er en anerkjent journalistikkforsker og professor. Teksten har klare ambisjoner på vegne av framtidig journalistikkforskning:

En anstendig analyse av journalistikk og makt må nødvendigvis forene samfunnsvitenskapelige og humanvitenskapelige perspektiver. Den må forene grep om journalistiske konvensjoner og tendenser (tekstnære forhold) med en historisk og samfunnsmessig forståelse av journalistikkens posisjon og rolle. Dette kapitlet og denne boken tar mål av seg til å gi noen oppslag til et slikt prosjekt, i et forsøk på å komme et stykke videre enn forrige gang makten ble utredet i kongeriket. Den gang var det først og fremst en kartlegging av kunnskapsstatus og en empirisk situasjonsbeskrivelse av mediefeltet som sto på dagsorden, heller enn teoretisk forankrede forsøk på å gripe medienes makt. Siden den gang har mediefeltet gjennomløpt omfattende endringer i Norge, og det er all grunn til å tro at medienes rolle i samfunnsliv og hverdagsliv er endret. Den teknologiske utvikling har brakt journalistikken inn i godtfolks PC'er og mobiltelefoner, og har gjort en journalistisk formidling til et nærsagt allestedsnærværende fenomen. Behovet for en teoretisk forankring av diskusjoner om og studier av journalistikk og makt er ikke blitt mindre. (:20)

Eide trekker her trådene fra forrige utredning og sier noe om hva som bør gjøres videre. Han bruker flere steder ”må” og ”bør” og kommer med klare oppfordringer. Når det gjelder teori og teoretisk forankring diskuterer Eide ulike teoretiske ståsteder. Han kritiserer Habermas’ offentlighetsbegrep som han mener ikke tar hensyn til den tid-rom-adskillelse vi har i dag (:27). Systemperspektiver får kritikk fordi de ofte ikke møter empirien (:27-30). Men Eide påpeker samtidig at å se journalistikken som et eget felt eller system, med en egen logikk og fornuft, er viktig i et maktperspektiv så lenge ”teorien settes i arbeid overfor en empirisk virkelighet” (:30). Eide snakker i denne sammenheng om et eget journalistisk felt og referer til Bourdieu når han snakker om å se styrkeforholdene felter imellom (:30). Eide oppfordrer til bruk av dramaturgianalyser (analyser av mediedramaturgi) fordi mye av dagens journalistikk kan leses som en dramaturgijournalistikk. Han mener at dramaturgianalyser ispedd hermeneutiske innsikter tar høyde for det spillet som i dag foregår i mediene (:42-45).

Vi ser at Eide tar noen helt klare metodiske og teoretiske valg som han også oppfordrer andre til å følge. Det er disse klare valgene og oppfordringene, sammen med Eides solide forankring i journalistikkforskermiljøet, som gjør at teksten har det jeg kaller monumentale tendenser.

Antologien som helhet forholder seg ikke gjennomgående til de oppfordringer Eide gir i introduksjonskapitlet. Eide skriver at ”Tretten forfattere bidrar. Vi har vært tretten til ords” (:9), noe som tyder på at man heller ikke kan forvente en enhetlig linje i antologien. Den manglende konsistensen viser seg blant annet i kapittel 4, ”Journalistikk og deliberativt demokrati”. Der argumenteres det for å bruke Habermas når demokrati skal diskuteres. Eide derimot argumenterte mot å bruke Habermas på grunn av hans manglende hensyn til tid-rom-adskillelsen som Eide mener er viktig for moderniteten (:27). I kapittel 4 oppfordres det imidlertid til bruk av Habermas i et meget konkret tilfelle mens Eide argumenterer mer generelt.⁴

Flere kapitler bruker Bourdieu, noe vi har sett Eide mener er fruktbart. Teoretisk kan vi se en tråd fra Eides kapittel via feltanalysen på det journalistiske felt (kapittel 3) og til feltanalysen om den globale utvikling (kapittel 5). Det er derimot ingen som ser ut til å benytte seg av dramaturgianalyse, noe Eide oppfordret til. Jeg har pekt på at flere av tekstene ikke forankrer analysene teoretisk, og også det går mot Eides oppfordringer.

At ikke alle kapitlene støtter entydig opp om introduksjonskapitlet svekker introduksjonskapitlets potensielle monumentpreg og gir antologien som helhet mindre slagkraft til å komme med spesifikke oppfordringer angående journalistikk og makt.

NORMATIVITET OG DESKRIPTIVITET I TIL DAGSORDEN!

Det er i hovedsak to typer normative tekster i antologien. Den første typen inneholder ulike faglige oppfordringer og er de klartest normative, tre kapitler tilhører denne typen. Eide kom, som vi allerede har sett, med en rekke forskningsoppfordringer og kapitlet om deliberativt demokrati argumenterte for å benytte Habermas’ analysemetoder. Kapittel 6 tar til orde for å politisere journalistikken fordi det er kun da man vil se dens makt. Kapitlene argumenterer alle for spesifikke ståsteder og utgangspunkter når man skal analysere makt og journalistikk. På denne måten posisjonerer de seg i den mediefaglige debatten.

Den andre typen normative tekster kommer med forslag til hvordan journalistikkprofesjonen kan bedres. Disse tekstene har i hovedsak deskriptive analyser og beskrivelser, før de normative uttrykkene kommer til syne. Kapitlet som analyserer journalister i felttermer kommer med normative antydninger: ”Ei vidare forståing av korleis slike føringar spelar inn på journalistar sin praksis vil vonleg kunne supplere dei

---

⁴ I kapittel 4 argumenteres det for Habermas sin diskursetiske teori, mens Eide ser på offentlighetsbegrepet.

eksisterende forskningstradisjonane med nye innsikter; og på sikt bidra til å hjelpe journalistane nærare sine egne ideal” (:111). Det normative uttrykket er først og fremst et ønske om å hjelpe journalister til å ”nærme seg sine egne idealer”. I kapitlet om tv-dokumentarer står det: ”Dokumentarskaperne må unngå å skjele for mye til seertall, journalistkolleger og oppslag i andre medier.” (:272). Her er ønsket å bedre dokumentarskaperens arbeidskår. Kapitlet om kilder er først deskriptivt i omtalen av det som kalles ”nyhetsmediens demokratiske problem”. I avslutningen går forfatteren over til det normative: ”Det søkelyset bør rettes mot redaksjonene.” (:303). Her plasseres ansvaret for å bedrive kildekritikk hos redaksjonene. Også kapitlet om kjønnsforskjellene i mediene har en oppfordring i slutten av teksten: ”Journalistikken bør finne sin plass mellom illusjonen om ’speiling’ på den ene siden – og en kynisme som sier at ’alt er konstruksjon’, og at det er derfor er uvesentlig hva som bringes til torgs, på den andre” (:353). Her ser vi at forfatteren på bakgrunn av analysene, mener journalistikken ikke kan bruke de gjeldende argumenter i forhold til kvinneandel. Kapitlet har også et annet eksempel på normativitet i teksten: ”Det har vært forbausende lite grunnforskning om journalistikk og kjønn i Norge” (:353). Her er det i utgangspunktet snakk om en konstatering av fakta, men bruken av ordet ”forbausende” gjør utsagnet normativt. Forfatteren skriver dessuten i neste setning at ”mer forskning må til [...]” og det normative gjøres dermed tydeligere. Vi ser altså både en oppfordring til journalistikken og en til forskere.

Flere av kapitlene er rent deskriptive og beskriver en makt eller en maktforskyvning, uten at det kommenteres. Kapitlene om globalisering, krigsdekning, Tv-nyheter og nettpresse er de klartest deskriptive. For eksempel står det i sistnevnte: ”Alt dette endrer beskrivelsesmakten. Nyheten befinner seg ikke bare i et nytt teknologisk, men i et nytt sosialt, økonomisk og etisk landskap” (:377). Det tas ikke noe standpunkt til utviklingen og slik er det også i de andre deskriptive kapitlene.

Antologien inneholder altså både deskriptive og normative representasjoner. At så mange som fire kapitler kommer med ulike oppfordringer til journalistikkprofesjonen gir tilløp til det vi kan kalle et profesjonsperspektiv. Altså en perspektiv som står på profesjonens sin side.

EN SVAK KONFLIKTRÅD

I enkelte av tekstene finnes det en konfliktråd, men det varierer tekstene imellom hvor denne konfliktråden trekkes. I kapittel 7, ”Journalistenes konfliktfylte lojalitet”, tegnes det en konfliktlinje mellom journalisters frie rett til å rapportere på den ene siden og myndighetenes forventninger om lojalitet på den andre. Men dette lojalitetskravet er først og fremst historisk. I kapitlet om dokumentarer trekkes en konfliktråd mellom dokumentarskaperes frihet på den ene siden og kommersielle interesser på den andre. Denne konfliktråden eller motsetningen ligger som et grunnprinsipp for analysene i kapitlet. I kapitlet om kilder kan man se en konfliktråd mellom kilder og journalister. Kapitlet om kjønn trekker en konfliktlinje mellom mann og kvinne. Av tittelen, ”Mansbastioner med iboende treghet. Medier, kjønn og makt”, kan man lese at det i teksten argumenteres mot det mannlige kjønn, noe det negativt ladede ordet ”treghet” viser. Konfliktråden er uttalt og tar utgangspunkt i en faktisk kjønnskjevhet som eksisterer og som forfatteren viser i analysene. Grunlaget for konfliktråden er at kjønnskjevhet ses som uheldig.

Disse kapitlene, med unntak av kjønnskapitlet, viser en svak konfliktlinje mellom det som skal bevare eller opprettholde en fri og upartisk journalistikk og alt som kan påvirke journalistikken til å bli et verktøy for andres interesser. Konfliktlinjen er derimot svak og flere kapitler beskriver også maktendringer uten å bruke en konfliktlinje. Men om man ser konfliktlinjen sammen med det normative uttrykket om hva som kan gjøre journalistikkprofesjonen bedre, kommer en tydeligere representasjon fram i antologien. Det kan se ut som om kapitlene til sammen representerer en frigjøringsdiskurs på lag med journalistikkprofesjonen. Også i kapitlet om journalistikk som merkevare, kan man se antydningen til denne frigjøringsdiskursen der det står at journalistene har ”fridd seg” fra det partipolitiske og fra kildene (:60, 62). Omlag halvparten av bidragene i antologien fronter et slikt syn og det er antologiens sterkeste felles representasjon og perspektiv.

LITE KREATIV MAKT

Mange av kapitlene i antologien forholder seg ikke eksplisitt til verken det strukturerende eller kreative synet på makt. Noen av kapitlene ser uttalt det strukturerende, deriblant kapittel 3, ”Etter alle journalistikkens regler.” Journalister analyseres i kapitlet i felttermer etter Bourdieus begreper. I konklusjonen ser man et klart strukturerende maktperspektiv:

I dette perspektivet kan ein gjerne kalle den seinare utviklinga i norsk journalistikk ei utvikling mot sterkare journalistisk fridom, men berre dersom ein samstundes poengterer at dette er ein sterkt

avgrensa fridom, der journalistar sin praksis er strukturert både av strukturane i sin habitus og det journalistiske feltet sin logikk [...] (:111).

Også kapittel 1 om populærjournalistikk, 5 om global utvikling og 10 om kilder benytter seg av, eller oppfordrer til bruk av Bourdieu. Å bruke Bourdieus analysemetoder kan innebære et strukturerende maktsyn. Om feltbegrepet (som er sentralt i kapitlene om populærjournalistikk, journalistikk som felt og global utvikling) sier Bourdieu: ”I analytiske termar kan eit felt definerast som eit nettverk eller som det indre forholdet av objektive samband mellom posisjonar” (Bourdieu og Wacquant 1995:82). Å vektlegge det objektive ved et felt får fram det strukturerende. Men Bourdieus teorier ses også som et forsøk på å bryte skillet mellom det struktur (det objektive) og det handlende mennesket (det subjektive). Det er først og fremst med begrepet habitus at dette skillet løses (Korsnes mfl. 1997:38-9). Felt og habitus er relasjonelle begreper og et felt er ingenting uten habitus (Bourdieu og Wacquant 1995:32-6). Men også i habitus er vekten i stor grad lagt på det strukturerende: ”... *habitus*, systems of durable, transposable dispositions, structured structures predisposed to function as structuring structures, [...]” (Bourdieu 1990:53). Men Bourdieu advarer også mot ensidig tolkning av hans strukturelle analyser og påpeker at analysene også er relasjonelle.⁵ Likefullt sier han at feltanalysene vektlegger nettopp det strukturelle (Bourdieu 1995: 31). Med andre ord vektlegger feltanalyser det strukturelle, selv om man nødvendigvis ikke mener at verden utelukkende består av strukturer. De tekstene som benytter seg av Bourdieus analysemetoder må derfor også i størst grad sies å representere et strukturerende maktsyn.

Antologien har ingen tekster som klart fronter et kreativt maktsyn. Unntaket er kapittel 5 om global utvikling som eksplisitt sier at det behandler både kreativ og strukturerende makt. Her ses blant annet IT-bransjes framvekst og det globale finansmarkedets utvikling som eksempler på den nye nettverksøkonomiens kreative makt (:142-3). Det pekes også på den mot-ekspertise mange foretak innehar ved at de finner juridiske smutthull på tvers av enkeltlands lovgivning (:145). Men disse eksemplene på kreativ makt er i mindretall.

Men mer enn å definere en strukturerende eller kreativ makt, har kapitlene på ulike måter tatt opp *hvorvidt* mediene har makt, *hvordan* de har makt og om eventuelt *andre* har makt over mediene. Til sammen kan maktperspektivet beskrives som en ”makt – makt”-perspektiv. Journalistikken beskrives ut ifra at den har makt og maktforskyvninger tar

---

⁵ Når Bourdieu advarer mot en ensidig tolkning av hans strukturelle analyser er det en substansialistisk lesning han advarer mot. Dette er en lesning han mener er naiv, mekanisk og direkte (Bourdieu 1995: 31).

utgangspunkt i at denne makten eventuelt øker eller minker. Det er ikke snakk om at noen parter er helt uten makt, altså et ”makt – avmakt”-perspektiv.

Til Dagsorden! har en rekke ulike representasjoner hvorav enkelte trekker i samme retning og sammen blir tydelige. Vi kan ane en regulert praksis kapitlene gjennom basert på noen tydelige representasjoner og felles perspektiver. Dette gjør av vi kan snakke om enkelte forenende diskursive trekk i antologien. Jeg skal nå analysere de to andre bøkene før jeg gir en oppsummerende diskusjon av *Til Dagsorden!* og de andre bøkene.

FORSKNING PÅ DIGITALE MEDIER - FRAMTIDSOPTIMISME

Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter kom i 2002 og er den andre store utgivelsen som kom fra mediedelen, også dette en antologi. Den er redigert av lederen for medieforskningen, Tore Slaatta. Kapitlene er forfattet av forskere med ulik grad av tilknytning til medieforskermiljøet i Norge.⁶

Digital makt ser slik ut i en tabell⁷:

	Tema	Sektor	Teori	Forfatters faglige tilkn.	Normativ/ deskriptiv	Struktur/ kreativ
1	Om felt	Alle	Bourdieu	Media		
2	Forbruker-Rettigheter	Økonomi (Politikk)	Foucault	Informatikk	Mot Industrien	Begge
3	Ytringsfrihet og sensur	Kultur		Media	Mot Sensur	Struktur
4	Systemteori		Luhmann	Media		Struktur
5	Rettstaten og likebehandling	Politikk			Mot forvaltning	Kreativ
6	IKT mellom marked og politikk	Politikk Økonomi		Media	Mot Markedet	Struktur
7	Kjønn på Internett	Kultur		Sos.ant. Kvinneforskning	Mot kjønnsdominans	Begge
8	Word	Økonomi	Diskurs Stiavhengighet	Sosial antropologi	Mot Microsoft	Struktur
9	Nyheter på Internett		Diskurs	Media		Kreativ
10	Bøker og digitalisering	Kultur	Mikromodeller	Litteratur-Sosiologi		Kreativ
11	Aktivisme på Internett	Politikk	Bourdieu Diskurs	Media	For off.kontroll	Begge

⁶ Boka har blitt til på konferansene *digital.makt* i 2000 og *IKT, makt og demokrati* i 2001, og er et samarbeid mellom MDU og SKIKT (Samfunnmessige og kulturelle forutsetninger for IKT og er et prosjekt i regi av Norges Forskningsråd).

⁷ For fullstendig oversikt over kapitell- og forfatternavn, se vedlegg nr. 3b. Også i denne analysen benyttes kun sidetallsreferanser uten forfatternavn og årstall i parentes. Alle referansene er fra samme antologi redigert av Slaatta (2002c).

VIDT TEMASPENN, MANGE SEKTORER OG BRED FORFATTERTILKNYTNING

Vi ser av tabellen at det tematiske spennet er vidt, men det står ikke beskrevet hvorfor disse temaene er valgt og hvorfor andre potensielle tema ikke er omtalt.

De aller fleste kapitlene forholder seg til én samfunnssektor og de fordeler seg relativt likt på sektorene økonomi, politikk og kultur.⁸ Det legges mest vekt på politikk, deretter kultur og minst på økonomi. Forholdet til den politiske sektor fant vi også godt representert i *Til dagsorden!*, mens det kulturelle var så godt som fraværende. Boka forholder seg i tillegg delvis til en egen mediesektor, på samme måte som *Til dagsorden!* forholder seg til en egen journalistikksektor. Men tilknytningen er ikke like sterk som i *Til dagsorden!*.

Kapitlene er forfattet av tre kvinner og sju menn.⁹ Seks av kapitlene er skrevet av medieforskere, mens fem er skrevet av andre.¹⁰ Innslaget av ikke-medievitere er med på å vise i hvor stor grad digital makt og digitale teknologier påvirker områder utenfor mediesektoren. Det står også at kapitlene representerer "[...] den tverrfagligheten som det digitale feltet naturlig gjør krav på" (:9). Boka forklarer dermed i dobbel forstand i hvor stor grad digital makt innvirker på andre samfunnssektorer og viser i praksis den konvergensen digitale medier fører til.

TEORETISK TILKNYTNING OG VITENSKAPELIGE PERSPEKTIVER

Rent teoretisk ligger et Bourdieu-inspirert feltperspektiv som en ramme rundt antologien. Innledningskapitlet søker å definere et teknologifelt og se dette i forhold til det politiske, økonomiske og kulturelle felt. De øvrige kapitlene deles inn etter deres eventuelle tilknytning til det politiske-, økonomiske-, eller kulturelle felt. Det står ikke at dette er en Bourdieu-analyse, men feltbegrepene er kjent fra Bourdieu. Dessuten er Slaatta, som har forfattet kapitlet, uttalt inspirert av Bourdieu i andre arbeider. Bourdieu-perspektivet tas opp igjen i siste kapittel, også det forfattet av Slaatta, der fokuset er på et symbolsk felt. Men denne teoretiske Bourdieu-rammen benyttes i liten grad i de øvrige kapitlene og gjør således ikke antologien til et Bourdieu-prosjekt. Det diskursteoretiske har også en viss vekt i antologien ved at Foucault benyttes i ett kapittel og diskursteori mer generelt brukes i to kapitler. I tillegg benytter det siste kapitlet, som tar opp Bourdieu, også diskursteori. Et annet kapittel tar til orde for en utvidelse av Luhmanns systemteori med diskursteori.

---

⁸ De færreste kapitlene sier selv at de forholder seg til den ene eller andre sektoren, men ved å identifisere tema og/eller se hvordan temaet behandles lar de fleste kapitlene seg knytte til en sektor.

⁹ Kapittelfordelingen blir 3-8, ettersom Slaatta har forfattet to kapitler.

¹⁰ Forfatterfordelingen blir 5-5, men kapittelfordelingen er 6-5.

Utover Bourdieu og diskursteori brukes altså Luhmann i ett kapittel, mikromodeller benyttes i ett og stivhengighetsbegrepet¹¹ i ett kapittel. Flere av kapitlene er også helt uten teori eller teoretisk tilknytning, men disse er i mindretall.

Både Bourdieu, Luhmann, mikromodeller og stivhengighetsbegrepet faller inn under et samfunnsvitenskapelig perspektiv. Vekten ligger her på det overordnede systemnivået, mer enn det tekstnære og detaljerte. Kapitlet som bruker Foucault, er sammen med de to andre som benytter diskursteori, de kapitlene som i størst grad representerer humaniora. At diskursteori foreslås benyttet i kapitlet om Luhmann og brukes i det siste kapitlet med Bourdieu-analyser forsterker vekten på det humanistiske. Både humanistiske og samfunnsvitenskapelige perspektiver er dermed i bruk, noe som også er i tråd med både Slaattas (i posisjonspapiret) og Eides (i *Til dagsorden!*) oppfordringer.

MONUMENTIDENTIFISERING OG KRYSSENDE KONSISTENS

I kapittel 1, ”Konvergens, kontroll og kreativitet”, søker Slaatta å gjøre en ”Bourdieu-vending” på teknologien ved å presentere teknologi som et eget felt: ”[... kan det] være nyttig å tenke seg at teknologifeltet blir anvendt og bestemt i relasjon til tre andre felter” (:16). En slik feltdefinisjon av teknologien kan potensielt føre til et monumentalt preg, men det er usikkert hvorvidt Slaatta faktisk definerer teknologien som et eget felt:

[... vi kan] altså studere digital makt som endringer i samspillet i og mellom fire samfunnsfelter: feltet for vitenskap og teknologi, det økonomiske feltet, det politiske feltet og det kulturelle feltet. Implisitt understreker dette at teknologisk utvikling og digital makt ikke kan ses som en diffusjons- og adopsjonsprosess, men må ses som en økonomisk, politisk og kulturell endringsprosess hvor institusjoner, praksisformer og forståelsesformer i og mellom de ulike feltene endres og utvikles. (:23)

Her ser vi at det ikke lenger er snakk om teknologi som et eget felt, men at det er knyttet til det vitenskapelige feltet. Forholdet til de andre feltene blir dermed tydeliggjort. Selve feltdefinisjonen er ikke gjort rede for og det er derfor vanskelig å si hvorvidt teknologi regnes som et eget felt eller ikke i kapitlet. Utover en Bourdieu-inspirert felttilnærming legger ikke kapitlet noen teoretiske føringer for antologien og i den grad det er monumentale oppfordringer her er det at ”kapitlene i denne boken kan leses som en oppfordring til at forskning om kulturelle, økonomiske og politiske utviklingstrekk i fremtiden må inkludere studier av IKT og digital makt” (:40).

---

¹¹ Opprinnelig et begrep fra (sosial)økonomi som blant annet forklarer hvorfor et selskap er i en monopolsituasjon (Korsnes mfl. 1997).

Selv om Slaatta samler de ulike kapitlene ved å dele dem inn etter ulike begrepspar, forholder kapitlene seg i liten grad eksplisitt til disse inndelingene.¹² For eksempel forholder ikke kapittel 4, ”Nettets makt. Systemteoretiske sonderinger og sondringer”, seg til feltterminologien. Isteden analyseres forholdet mellom Internett og samfunn med sosiologisk systemteori utviklet av kommunikasjonsteoretikeren Niklas Luhmann. Ulike samfunnssystemer/funksjonssystemer (familien, kunsten, politikken etc.) tas opp og forfatteren viser at Internett ikke påvirker samfunnet på en enhetlig måte, men at det påvirker alle funksjonssystemene. Kapitlet utfordrer introduksjonskapitlet fordi det her kommer et alternativt syn på å forklare Internett i forhold til samfunnet. Felles for kapitlene er at begge mener Internett i stor grad påvirker eller innvirker på samfunnet. Men ett kapittel ser samfunnet bestående av systemer og ett som bestående av felt. Bourdieus egne tanker om felt og system viser at det gjør kapitlene ulike:

Kva for skilnad er det mellom eit felt og [...] eit system slik Luhmann forstår det [...]? [...] Når det gjeld systemteorien, så er det rett at det finst ein del overfladiske likskapar med felt-teorien. [...] Likevel er skilnadene mellom dei to teoriane radikale. For det første ekskluderer omgrepet om felt funksjonalismen og organisme-tenkinga [...] (Bourdieu og Wacquant 1995:88-9)

Luhmanns maktsyn må også sies å være et annet enn Bourdieus. Hos Luhmann forutsetter eksistensen av makt frihet til å velge blant flere alternativer. Idet man foretar valget utøves det makt (Sand 2000:63). Makten hos Luhmann ligger altså i valget i seg selv og ikke som makt over noe eller noen. Kapitlet om Luhmann kan med andre ord sies å utfordre Slaattas maktsyn og minker dermed konsistensen i antologien. Kapitlet bidrar derimot til utvikling av digitale maktteorier, noe Slaatta tar opp som et av antologiens temaer. Luhmann-kapitlet foreslår også en utvikling av systemteorien ved å knytte den til mikromodeller og middle-range-perspektiver (:117), samt ved å trekke inn diskursanalyse (:104, 117). Et par av de andre kapitlene i antologien benytter seg av nettopp disse perspektivene. Kapitlene om Word og nettnyheter bruker diskursteori mens kapitlet om digitalisering av bøker anvender mikroteori. På denne måten dannes en felles representasjon mellom disse kapitlene, en representasjon som er uavhengig av innledningskapitlets oppfordringer. I *Til dagsorden!* stiller Eide seg forøvrig, kritisk til systemteorier med mindre de forankres empirisk. Han nevner eksplisitt Luhmann. En empirisk forankring finnes ikke i Luhmann-kapitlet i *Digital makt*. Her kan vi se at vi ikke

---

¹² Kapitlene deles inn etter feltilhørighet og etter hvorvidt de har et kreativt eller strukturerende syn på konvergens.

bare finner tilløp til en teoretisk konfliktlinje innad i denne antologien, men også på tvers av utgivelsene i mediedelen.

Til sammen blir antologiens perspektiver kryssende og delvis motstridende, noe som også svekker innledningskapitlets potensielt monumentale trekk.

KONFLIKTLINJER

Flere av kapitlene har en konfliktlinje. Kapitlet om forbrukerrettigheter har en klart uttalt konfliktlinje: ”Midt i dette endringslandskapet finner vi den konflikten som utspiller seg mellom de såkalte hackere, på den ene siden, og innholdsindustrien og myndighetene på den andre” (:41). Kapitlet om ytringsfrihet har en lignende konfliktlinje, også denne uttalt: ”Ideologiske forskjeller gjør regulering av Internett til et internasjonalt konfliktområde” (:65). Konfliktlinjen går mellom individets frihet på den ene siden og industrien/myndighetene og deres styringsrett på den andre siden. Kapitlet om IKT analyserer spenningsforholdet mellom økonomiske og sosiale målsetninger i mediepolitiske reguleringer. Med dette som utgangspunkt trekkes det opp en konfliktlinje mellom politiske målsetninger og markedet, og mellom folk/brukere og markedet. Kapitlet om tekstbehandlingsprogrammet Word ser på Microsofts monopolsituasjon. Her tegnes det en konflikt mellom Microsoft på den ene siden og språket på den andre. I kapitlet om nettaktivisme er konflikten om kontroll over teknologien sentral, og flere konfliktlinjer skisseres. Den mest framtrepende går mellom sosiale bevegelser på den ene siden og myndigheters overvåkning på den andre. Samlet har disse kapitlene i stor grad en konfliktlinje som peker i samme retning. Enkeltmenneskets rettigheter settes opp mot industrien/markedet/myndighetene.

Ikke alle kapitlene har en konflikt. Likevel er konfliktlinjen som trekkes mellom individet/brukere/hackere og myndigheter/industri/marked en tydelig representasjon i antologien.

ET NORMATIVT BUDSKAP SOM BOKAS HOVEDDISKURS

Kapitlene om systemteori, kjønn og digitalisering av bøker, er i skjæringspunktet mellom det normative og det deskriptive. De er deskriptive i den forstand at de beskriver en utvikling som de ikke tar standpunkt til, de bedømmer ikke om utviklingen er god eller dårlig. Derimot tar kapitlene til en viss grad standpunkt for en bestemt teori, modell eller forskningsretning. Kapitlet om systemteorier tar til orde for nettopp systemteorier,

kapitlet om kjønn oppfordrer til å analysere forbindelser mellom kjønn og teknologi og kapitlet om digitalisering av bøker argumenterer for bruk av mikromodeller.

Flere kapitler er tydeligere normative. Av de kapitlene over jeg har identifisert med en konflikt, tar noen av disse parti i konflikten og uttrykker dermed et normativt perspektiv. I kapitlet om forbrukerrettigheter ligger sympatien på hackernes side mot innholdsindustrien. Foucault benyttes i kapitlet og han har i sitt forfatterskap ofte tatt de svakes side.¹³ I dette kapitlet kan hackerne sies å være de svake når man setter dem opp mot industrien og myndighetene. Det normative perspektiv kan således sies å være uttalt. I kapitlet om ytringsfrihet tas også brukerne i forsvar mot industrien og myndighetene. Her gjøres det ved å si at sensuren på Internett er kulturelt betinget og derfor ulogisk. Det normative i å ta brukernes parti støttes altså i et bestemt kulturelt syn og er derfor til en viss grad uttalt.

Flere av kapitlene er i seg selv ikke normative og har en rasjonell og deskriptiv forklaring på sitt valg av ståsted. Men når man leser de ulike kapitlene sammen og i forhold til konfliktlinjen som er beskrevet over får de likevel et normativt uttrykk. I kapitlet om IKT forankrer forfatteren seg i mediepolitiske målsetninger om at alle skal ha tilgang til den samme informasjons- og medieteknologien. Ut ifra de mediepolitiske målsetninger forsvarer forfatteren folks rettigheter mot markedet. Sympatien ligger med andre ord hos folket og man får et normativt perspektiv selv om forklaringen er rasjonelt begrunnet med utgangspunkt i de mediepolitiske mål. Kapitlet om rettsstaten befinner seg i en lignende posisjon. Her tar forfatteren opp spørsmål om bruk av datamaskiner for å øke likebehandlingen i forvaltningen. Utgangspunktet her er rettsidealet som tilstreber likebehandling. Sympatien ligger hos folket/enkeltmenneskene i deres kamp mot forvaltningen. Heller ikke dette kapitlet er i seg selv normativt, men når man leser det inn i antologien det står, i uttrykker også dette kapitlet et normativt konfliktsyn som tar enkeltmennesket i forsvar mot myndighetene. I kapitlet om Word ligger det normative i at skriftspråket ses som viktigere enn Microsoft. Microsoft blir i dette kapitlet en representant for industrien og også dette kapitlet støtter dermed det overordnede normative perspektivet.

Til sammen uttrykker mange av kapitlene denne konfliktlinjen samtidig som de tar folkets parti, dette blir dermed en sterk representasjon i antologien. Dette er et normativt verdisyn som blir tydeligere og tydeligere for hvert kapittel. Det kommer også fram at det

---

¹³ Foucault tok i sine analyser av samfunnet parti med bl.a. kriminelle i *Overvåking og straff: det moderne fengsels historie* (1994, norsk utgave) og sinnssyke i *Galskapens historie i opplysningens tidsalder* (1999, norsk utgave).

er en svak og en sterk part i denne konflikten. Det problematiseres likevel ikke hvem som er ”den svake” og hvorfor den er det. Når for eksempel kapittel 8 tar opp at Word ødelegger språket, går argumentasjonen mot Microsoft. Det sies likevel ikke noe i teksten om hvorfor skriftspråket er mer bevaringsverdig enn Microsoft. Det kan muligens sies å være opplagt og dermed ikke nødvendig å presisere. Men når ett av målene med boka er å beskrive den digitale makten, kan det også være viktig at den potensielle makten boka har til å definere hvem som er gode og onde tydeliggjøres. I academia er det lang tradisjon for å stå på de svakes side og passe på at deres rettigheter blir fulgt opp. Det er derfor ikke unaturlig at man i en makt- og demokratiutredning setter fokus på akkurat dette. Likefullt er det her i stor grad uuttalt. Asle Rolland (2004) kritiserer samfunnsforskere for å fore samfunnet med ”[...] verdier i vitenskapelig forkledning” (:379), og skriver at forskere bør blottstille sine verdipremisser (:379).¹⁴ Det er nettopp mangel på blottstilling av verdipremisser vi ser i denne antologien. Det gjelder i hovedsak i enkelte av kapitlene, men i siste instans gjelder det også for antologien i sin helhet ettersom et slikt verdipremiss aldri blir klargjort.

Det er i denne normative konfliktlinjen man finner bokas klareste diskursive trekk. Antologien er skrevet i et sterkt normativt perspektiv som tar ”de svakes” parti.

KREATIVT HÅP I AVMAKT

Vi har sett at de fleste tekstene behandler maktforskyvninger og at det gjøres ved å si hvor makten bør være og hvor den ikke bør være. Det identifiseres en konfliktlinje hvor en part ses som svakere enn den andre. Til sammen uttrykker antologien i stor grad et avmaktsmaktperspektiv. Enten har den ene parten makt eller så har den andre makt, dette kan beskrives som ”makt - avmakt”-perspektiv. Maktperspektivet her skiller seg fra perspektivet i *Til dagsorden!* som jeg har beskrevet som et ”makt - makt”-perspektiv.

I noen grad er dette avmaktsperspektivet strukturerende, det er lite enkelmennesket kan gjøre for å bedre sin situasjon. Men flere av kapitlene viser også kreative sider ved makten. Kapitlene om forbrukerrettigheter og aktivisme sier eksplisitt at de behandler både kreative og strukturerende maktformer. I førstnevnte legges det vekt på hackernes motmakt. Hackerne har, selv om de er de undertrykte, makt til å stå imot, først og fremst på grunn av kunnskapsmakten de innehar. I sistnevnte ser man en lignende motmakt hos de digitale aktivistene. Kapitlet beskriver digitale aksjonsformer som har økt og ser på

---

¹⁴ Kritikken tas opp i en bokenmeldelse av en bok som ikke har noe med maktutredningen å gjøre og det er kritikken av samfunnsforskningen som sådan jeg referer til.

mulighetene aktivistene får ved å bruke Internett. Også kapitlene om rettsstaten, nyheter og bøker ser på kreative maktmuligheter. Felles er at de utforsker et område som per i dag har en viss maktbalanse og ser framtidige muligheter på disse områdene. Av de kapitlene som fronter et strukturerende syn er kapitlet om systemteori blant de tydeligste.¹⁵ Kapitlet benytter Luhmanns systemteorier og disse er egnet til å si noe om strukturelle forutsetninger for makt (Sand 2000: 54).¹⁶

Totalt sett deler antologien seg omtrent i to hva angår strukturerende og kreative maktperspektiver.¹⁷ Det store innslaget av kreative maktperspektiver gir et positivt bilde av framtiden. Selv om antologien beskriver dagens situasjon med relativt tunge strukturelle maktforhold som er preget av avmakt ses samtidig kreative sider ved utviklingen. Flere av tekstene er kreative og framtidssretta i sine forslag. For eksempel oppfordrer to kapitler til offentlig debatt og de aller fleste kapitlene ser positivt på den digitale framtiden. Selv om de fleste kapitlene peker på problemer ved den digitale utviklingen får man et positivt inntrykk når man leser antologien. For eksempel pekes det i siste kapittel framover ved å se på muligheter for aktivisme og sosiale bevegelser på nettet.

Digital makt har en del klare representasjoner som går i samme retning og som, uten at det er tiltenkt, i stor grad gir antologien et felles uttrykk og perspektiv. Til tross for at antologien også er bred og viser et mangfold av både temaer, teorier og analyseformer finnes klare diskursive fellestrekk.

---

¹⁵ Men man kan også ane kreative trekk i kapitlet: ”Jeg vil prøve å vise at sosiologisk systemteori, som vektlegger kommunikasjon, medier og kompleksitet, kan bidra til å se Internett og samfunnsutvikling i sammenheng på en konstruktiv måte” (:98). Ettersom ”konstruktive” utslag av Internett og samfunn skal vektlegges kan man si at også de kreative sidene fremmes. Men denne representasjonen er mindre tydelig enn den strukturerende og derfor ikke like relevant.

¹⁶ Luhmann (2000) selv vektlegger at sosiale systemer ikke består av personer eller handlinger (:178), noe som i seg selv må sies å framheve de sosiale systemers strukturelle trekk.

¹⁷ I innledningskapitlet delte Slaatta selv inn enkelte av tekstene etter hvordan de forholdt seg til om den digitale utviklingens konvergerende effekter ble sett som strukturerende eller kreative. Slaatta kommer til en noe annen inndeling enn meg (:28-35) og ser kapittel 2 ”Foucault i kyberrommet” som utelukkende strukturerende (selv om kapitlet eksplisitt sier det ser begge deler), sammen med kapittel 3 (i overensstemmelse med min inndeling) og kapittel 4.

MEDIEDELENS MEST AMBISIØSE PROSJEKT

Den norske medieorden. Posisjoner og privilegier fra 2003 er den tredje og siste store utgivelsen i MDUs mediedel.¹⁸ Det er en monografi skrevet av lederen for medieforskningen, Tore Slaatta. Boka er en større empirisk studie. Det er den mest ambisiøse utgivelsen, både teoretisk og tematisk. Gjennom den empiriske studien utforsker boka et nytt tema og ambisjonene ser man allerede i tittelen som er bred og vidtdekkende. *Den norske medieorden* er skrevet innenfor et prosjekt med den Bourdieu-inspirerte arbeidstittelen ”Symbolsk makt i det politisk-økonomiske felt”.¹⁹

TEMA OG SEKTOR

De tematiske representasjonene i boka er todelt. Omtrent halvparten av kapitlene går spesifikt inn på utviklingen av økonomisk journalistikk.²⁰ Den andre halvparten tar sikte på å si noe om den norske medieorden som helhet.²¹ Selv om temaet er økonomisk journalistikk *og* den norske medieorden er forholdet mellom dem og mellom andre elementer sentralt:

Det vi til vanlig tenker som medier og kommunikasjon er altså egentlig ikke hovedobjekt [...] . Det er de posisjoner som de ulike mediene konkurrerer om, og de logikker som styrer fordelingen av ulike former for symbolsk kapital, *mellom* mediene, *mellom* journaliser, *mellom* kretsløp og felt, som blir viktige å analysere. (Slaatta 2003: 20)

Hovedsaklig forholder boka seg til den økonomiske sektoren. Men den økonomiske sektor ses også i relasjon til andre sektorer, både den politiske og kulturelle. Analysene peker blant annet på at den økonomiske sektor har blitt større på bekostning av den politiske. ”Økonomiens styrkede stilling er koblet til en tilsvarende svekkelse av det politiske feltet, noe som gjør av vi må se på relasjoner mellom tre felt: det økonomiske, det politiske og det journalistiske” (:114). Det er felt- og ikke sektorbetegnelsen som brukes her, noe som er gjennomgående for hele boka. At Slaatta bruker felt er, som vi skal se under, et resultat av teorien som brukes i boka. Slaatta forholder seg også til en journalistisk sektor, eller et journalistisk felt som er hans betegnelse. Også i *Til dagsorden!* er en journalistisk sektor sterkt tilstede.

---

¹⁸ Også i denne analysen brukes kun sidetallsreferanser, alle til (Slaatta 2003).

¹⁹ Prosjekt startet ved IMK under ledelse av Tore Slaatta, Birgitta Höjjer og Gunnar Sæbø. Prosjektet er i hovedsak finansiert av MDU og dermed en del av MDUs medieforskning. NRF og RAM har også gitt bevilgninger. Flere forskere og hovedfagsstudenter har bidratt (Höjjer og Must 2003 og Slaatta 2003).

²⁰ Ett kapittel med historisk beskrivelse, ett med tilstandsbeskrivelse, ett hvor økonomisk journalistikk ses i forhold til eliter og ett i forhold til produksjon.

²¹ Ett kapittel med historisk beskrivelse, ett om posisjoner og relasjoner og ett om endringer i maktfeltet.

ALL MAKT TIL BOURDIEU

Boka har en klar teoretisk representasjon. Bourdieus teorier, analysemetoder og begrepsverktøy benyttes hele veien. Slaatta definerer sitt eget ståsted og maktperspektiv som dreier rundt Bourdieus begrep om symbolsk makt slik: ”Symbolsk makt: [...] knytter seg til aktørers kontroll og evne til å ta i bruk medier, språk, kommunikasjon og symboler for å påvirke eller tilskynde handlinger eller fremme bestemte virkelighetsoppfatninger i bestemte situasjoner [...]” (:17). Han presiserer ytterligere at: ”Symbolsk makt er denne usynlige makten som bare kan utøves med delaktighet av de som ikke vet de ligger under for den, eller endatil ikke vet at de utøver den [...]” (:18). Dette betyr at Slaatta skal avdekke maktstrukturer som i stor grad er skjult for de involverte parter. I tråd med Bourdieu gjør Slaatta sine analyser i fellettermer og bruker en relasjonell maktforståelse: ”Å beskrive mediefeltet som en ’orden’ fanger mao. opp det relasjonelle aspektet [...]” (:20). Hovedspørsmålet som boka skal finne svar på er: ”Hvilke sosiale og kulturelle forskjeller skapes og opprettholdes av mediene i Norge?” (:27).

Det er Bourdieus makt- og samfunnsteori som benyttes i analysene. Det er i kapitalbegrepene kulturell-, sosial-, økonomisk- og symbolsk kapital man finner Bourdieus maktteori. I *Den norske medieorden* er symbolsk makt sentralt. Begrepene om rom og felt er hentet fra Bourdieus samfunnsteori. Slaatta benytter seg i stor grad av feltanalyse. Mediene analyseres som et felt og ses i relasjon til andre felter. Slaatta konstruerer også korrespondansekart og tegner dermed sosiale rom. I habitusbegrepet finner man Bourdieus handlingsteori, men handling er i liten grad tema i *Den norske medieorden*. Selv i de kapitler hvor Slaatta ser på enkeltpersoner er det: ”hvordan den økonomiske journalistikken fremstiller og kritiserer representanter for den økonomiske elite som aktører og personer med makt” (:48) som er tema. Det er altså hvordan enkeltpersoner representeres i mediene og hvordan dette fører til symbolsk kapital som er tema. Habitusbegrepet berøres ikke i *Den norske medieorden*, noe som betyr at individet ikke er analyseobjekt. Dette tydeliggjør Slaattas valg om å analysere fenomener på samfunnsnivå.²²

---

²² I den grad Slaatta nærmer seg handlingsteorien (habitus) er det gjennom begrepet ”doxa”. Doxa er bindeleddet mellom habitusbegrepet (handlingsteorien) og feltbegrepet (samfunnsteorien): ”Doxa is the relationship of immediate adherence that is established in practice between *habitus* and the field [...]” (Bourdieu 1990: 68). Om doxa skriver Slaatta: ”Kampene om feltets posisjoner er samtidig en kamp om å etablere almene forståelser som underbygger feltets *doxa*, det som naturlig oppfattes av alle i feltet som riktig og etterstrebbelsesverdig” (:37). Selv om doxa tas opp er det hele veien forholdet til felt og ikke habitus som er sentralt.

Bourdieu er først og fremst en teoretisk og analytisk inspirasjon i boka, men skrivestilen ser også ut til å være utført med inspirasjon fra Bourdieu. Slaattas skrivestil ligger tidvis nært opptil Bourdieu. Setningene er ofte lange, med mange leddsetninger:

Heller enn noe naturlig og opplagt må utviklingen av den personorienterte, økonomiske journalistikken forstås som del av den kontinuerlige kampen om posisjoner og legitimering i maktfeltet, hvor det journalistiske fokus, retoriske grep og dramaturgiske virkemidler reflekterer medieordens posisjoner mht. hvordan det journalistiske feltets logikk kan gjøres gjeldende ovenfor den økonomiske feltets aktører. (:183)

Sitatet viser også at Bourdieus begreper brukes aktivt og resultatet blir en, på alle måter, ”Bourdieu-tro” analyse.

Hvorvidt man plasserer denne boka som representant for humanistiske eller samfunnsvitenskapelige perspektiver, avhenger i stor grad av hvor man plasserer Bourdieus analysemetoder. Det er vanlig å se han som sosiolog og samfunnsforsker og dermed som representant for samfunnsvitenskapene. Hovedprosjektet i *Den norske medieorden* er å gi en maktanalyse av medielandskapet på samfunnsnivå og boka heller i stor grad mot det samfunnsvitenskapelige.

Hovedpoenget i en felt-analyse er å se utviklingstrekk i medieordenens posisjon i maktfeltet over tid med utgangspunkt i kvantitative analysemetoder. I tråd med Bourdieus egen praksis blir korrespondanseanalytiske kart konstruert i denne boken på bakgrunn av eksisterende statistisk materiale. I tillegg understøttes analysene med små og store empiriske tester av kvantitativ og kvalitativ art. (:21)

Vi ser at kvantitative analysemetoder har vært hovedmetode. Tradisjonelt humanistiske metoder benyttes imidlertid også, blant annet tekstanalyse. Likevel er dette i hovedsak en samfunnsvitenskapelig tekst.

ET POTENSIELT MONUMENT

”Formålet med denne boken er å formidle en ny og helhetlig forståelse av mediene i Norge og derigjennom belyse spørsmål mht. hvilken makt mediene, både enkeltvis og som helhet, har i samfunnet” (:13). Sitatet, som også er første setning i boka, viser klare og store ambisjoner. Boka plasserer seg i maktutredningstradisjonen ved å referere både til MU og MDU og samtidig se framover. Boka forholder seg i stor grad til MU med både teoretiske og andre referanser. Utgangspunktet for denne boka velges også i forhold til forrige utredning: ”I denne boken er tiden rundt den forrige maktutredningen et naturlig utgangspunkt, og i analysene vektlegges årene mellom 1980 og 2005” (:24). Forholdet til

MDU, som denne boka er en del av, tydeliggjøres også. Slaatta har brukt dataene fra Lederskapsundersøkelsen og Medborgerundersøkelsen, begge store undersøkelser administrert av MDU. Videre finner vi i litteraturlisten referanser til MDUs tekster, både de mediefaglige og andre. Tilslutt trekkes trådene framover til en eventuell neste utredning:

Den norske medieordenen er utpreget *norsk*, og viser med all tydelighet den marginalitet som vi, det vil si representanter for den dominerende kultur i Norge, tar for gitt at andre gruppers kulturer bør innta. Dette er ikke gjort til et hovedtema i denne analysen, men kunne vært det. En lite dristig påstand er at det kommer til å bli hovedtema i en eventuell 'neste gang' man studerer medienes makt i Norge. (:242)

Her ser vi at ambisjonene ikke bare strekker seg fra forrige utredning og til denne, det pekes også framover mot en eventuell neste utredning. Å sette seg inn i maktutredningstradisjonen på denne måten viser, sammen med bokas formål, monumentale ambisjoner.

Samtidig blir boka, på grunn av at språket og analysene er så Bourdieu-tro, noe vanskelig tilgjengelig. Slaattas nærhet til Bourdieus begreper kan gjøre det vanskelig å oppfatte enkelte av analysene:

Massemediene befinner seg midt i denne konflikten og er selv det fremste, diskursive rom, hvor kampene om dominans utkjempes. [...] Det er åpenbart at vi lever i en tid da det økonomiske feltets logikker er blitt mer fremtredende og dominerende. Som overalt ellers er den økonomiske logikk i økende grad det dominerende, strukturerende prinsipp for medieordenens posisjoner og det journalistiske feltets produksjonsvilkår. (:231)

For å forstå dette resonnementet må man blant annet ha oversikt over begrepene "diskursive rom", "feltets logikker" og "strukturerende prinsipp". Dette er selvfølgelig begreper Slaatta har redegjort for i bokens teorikapittel men denne konklusjonen kunne også vært skrevet på en annen måte der innholdet var det samme men ordvalgene andre. En slik måte å skrive på gjør det forståelig at resultatene har kommet fram via en viss type analyser, men det kan også være et ledd i forskerens egne tilslørende strategier. Jeg pekte i kapittel 3 på at fagspråket er utviklet for å 'sikre' seg mot innvendinger (Schaanning 1997:43). Dette kan være tilfelle her men det kan også være et ønske fra forfatteren om hele tiden å forsikre leseren om at analysene har blitt til via helt spesifikke metoder. Uansett kan dette være med på å svekke boken som et monument, men også styrke den så svaret her er ikke entydig.

TYDELIG KONFLIKTPERSPEKTIV

Det er et klart og uttalt konfliktperspektiv i boka og konfliktene som vises går mellom mange ulike parter og områder. ”Maktfeltet [...] er som helhet beskrevet (eller bestemt) gjennom en strukturell motsetningen [sic!] mellom to *kapitalformer*: økonomisk og kulturell kapital” (:32). Her ser vi at det anlegges et konfliktperspektiv mellom den økonomiske og den kulturelle sektoren. I teorikapitlet beskrives konfliktperspektivet som ”kamper”, ”konkurranser” og ”konflikter”, noe som følges opp i de konkrete analysene: ”[...] i mange land trer konfliktlinjene nå tydeligere frem mellom en urban, internasjonalt orientert elite og en mer nasjonalt orientert distriktbefolkning” (:117). I kapittel 4 står konflikten mellom ulike medieteknologiske plattformer og nisjemarkeder: ”Konkurransen om kanalenes symbolske kapital kan sies å ha bidratt til å usynliggjøre at begge kanaler og fjernsynsmediet generelt har gått i samme retning av mer nyheter og mer underholdning” (:95). Her brukes konfliktperspektivet helt konkret i analyser av symbolsk kapital. I kapittel 3, som beskriver den historiske etableringen av en norsk medieorden, ser konfliktperspektivet derimot ut til å være tonet ned. Det påpekes i kapitlet at Bourdieu vektlegger konflikter, men det refereres også til Habermas som ikke gjør det. Det ser heller ikke ut til at Slaatta legger stor vekt på konfliktene i den historiske utviklingen. Han bryter likevel ikke med Bourdieu i dette kapitlet, hele veien brukes Bourdieus begreper og analytiske verktøy.

Selv om mange ulike konflikttråder trekkes i boka er den tydeligste den mellom det journalistiske og det økonomiske felt:

Heller enn noe naturlig og opplagt må utviklingen av den personorienterte, økonomiske journalistikken forstås som en del av den kontinuerlige kampen om posisjoner og legitimering i maktfeltet, hvor det journalistiske fokus, retoriske grep og dramaturgiske virkemidler reflekterer medieordens posisjoner mht. hvordan det journalistiske feltets logikk kan gjøres gjeldende ovenfor det økonomiske feltets aktører. (:183)

Konfliktperspektivet gjør at styrkeforholdet mellom de to feltene kan analyseres.

Konflikttråden uttrykkes stort sett som et ”makt – makt”-perspektiv. Partene i konfliktene som tegnes opp har alle makt, og det er snakk om å få mer eller mindre makt heller enn at noen har total makt over andre som ikke har makt i det hele tatt (et avmaktsperspektiv).

STRUKTURELL MAKT MED BOURDIEU

Slaatta beskriver i størst grad makt på samfunnsnivå og maktstrukturer i det norske samfunn blir dermed sentrale. Hvordan Bourdieu brukes avgjør også i stor grad hvorvidt et strukturelt maktperspektiv er tilstede. Bourdieus begrep om symbolsk makt er sterkt tilstede i analysene og Slaatta påpeker at den symbolske makten alltid tar utgangspunkt i en aktør (:18), men han knytter også begrepet opp til kapitalbegrepet (symbolsk kapital) (:19). Bourdieu (1991) sier om symbolsk makt at den ikke bor i de symbolske systemer men blir definert i og gjennom feltstrukturen (:170). Den symbolske makten kan med andre ord ses som et bindeledd mellom aktør og struktur. Felteorien er dessuten først og fremst et redskap for å kartlegge sosialstrukturen (Jakobsen 2000: 114). Slaatta skriver også om felt at:

[...] begrepet om en medieorden basert på Bourdieus feltbegrep. [...] De ulike feltene styres eller preges av feltspesifikke regler og logikker som strukturerer inndelingen og rangeringen av feltets ulike posisjoner. Samtidig er feltenes strukturer og logikker parallelle, eller homologe, noe som gjør at de samtidig struktureres av underliggende strukturer og logikker for hierarkisering av *hele* samfunnet. (:32)

Feltenes strukturerende karakter gjøres dermed klart. Det strukturerende synet kommer også til syne i de empiriske analysene:

Dersom man legger analysene i dette kapitlet til grunn for et resonnement omkring mediens symbolske makt blir konklusjonen at medieordenens strukturerende makt er annerledes, og mer sammensatt og kryssende enn før. De store mediene tenderer til å gravitere mot et generelt, udifferensiert sosialt felt, hvor de hver for seg har lite makt til å skape og reproducere sosiale eller kulturelle distinksjoner. Denne maktene har mediene, sannsynligvis på samme måte som de politiske partiene, tapt til andre institusjoner i samfunnet. (:110-11)

Her ser vi et eksempel på medieordenens strukturerende makt. Sitatet peker også på konfliktperspektivet i og med at mediene har ”tapt” mye av sin makt. Det at de har tapt en kamp betyr også at medieordenens strukturerende makt er svak. At det fortsatt er snakk om strukturerende makt viser tydelig hvor sterkt det strukturerende perspektivet er i analysene. Også dette forsterker ”makt-makt”-perspektivet, den strukturerende makten kan bli mindre, men det er likevel snakk om en strukturerende egenmakt og dermed ikke avmakt. Selv om mediene har tapt makt har ikke den strukturerende makten de hadde blitt borte og overtatt av andre, den har blitt ”annerledes” (:110). I flere av analysene henger det strukturerende perspektivet sammen med konkurransesituasjonen (konfliktperspektivet): ”Den symbolske makten som mediene forvalter mht. hva og hvem som skal omtales i kulturlivet fremstår som stadig mer strukturert av tiltakende

konkurransen og krav til popularisering” (:195). Her ser vi at det er selve konkurransen som er den strukturerende faktoren og som bestemmer den symbolske makten. I tillegg til å vise det strukturerende perspektivet, viser også sitatene at en analyse i Bourdieu-termer har vært fruktbar for å komme med konklusjoner om medieutviklingen.

DESKRIPTIVE ANALYSER

Analysene er deskriptive, de forholder seg til Bourdieus analysemetoder og teorier og er ikke i seg selv normative. Slaatta kommer i analysene fram til mange konklusjoner og disse blander til en viss grad et deskriptivt- med et normativt uttrykk:

Dermed er det i et demokratiperspektiv mulig å hevde at den økonomiske journalistikken er en åpenbar utvidelse av demokratiet i Norge, som har gjort det mulig på en helt ny måte å spre kunnskap og opplysning om aktører og hendelser i det økonomiske felt. Samtidig er det fare for at mediene blir så innvevd i det økonomiske feltets logikker at de opptrer som aktører, og at formidlingen av det sivile kretsløp til det store publikum blir skadelidende. Da slutter mediene i stor grad å mobilisere sine lesere, og opptrer heller i tråd med de rådende maktrelasjoner hvor legitimitet og anerkjennelse tas for gitt. (:228)

Vi ser først en konstaterende konklusjon basert på analysene. Deretter ser vi antydninger til normative uttrykk blant annet ved at det er en ”fare for” at publikum blir ”skadelidende”. Ordvalgene uttrykker at dette er negativt. Den siste setningen i sitatet er igjen deskriptiv og beskriver en potensiell situasjon som en konsekvens-konstatering. Selv om analysene er deskriptive i seg selv, er det klart at Slaatta vil noe med mediesituasjonen i Norge. Vi kan for eksempel se at han ønsker en fri og kritisk presse. I tillegg ønsker Slaatta noe med sitt tematiske fokus, sine analysemetoder og teori, de kan ses som et ønske om en medievitenskapelig forskningsdisiplin som evner å vise det store bildet og som tør å bruke et teoretisk perspektiv. Likevel kommer ikke teksten med konkrete oppfordringer til dette. I den grad den gjør det ligger oppfordringen i å vise at en slik type analyse har latt seg gjennomføre.

Den norske medieordens klareste representasjon er på alle måter Bourdieu. Det fører med seg et konflikt- og strukturperspektiv. Denne representasjonen og perspektivet er så tydelig at det gir mening å snakke om antydninger til en Bourdieu-diskurs.

MEDIEDISKURSEN

Jeg har, som innledningssitatet sier, plassert de ulike tekstene og, som jeg har diskutert tidligere, til en viss grad også ”reduert” dem. Samtidig som disse representasjoner og perspektiver finnes i tekstene, eksisterer også eksempler på det motsatte og tekstene er selvfølgelig mye rikere enn de hovedtrekk jeg har pekt på. Likevel er de representasjoner og perspektiver jeg har trukket fram de mest markante i denne delen av kjerneutvalget. Det er nettopp jobben med å finne de tydeligste representasjonene som er diskursanalytikerens jobb (Fairclough 2003).

Ved å sammenligne de tre bøkens representasjoner og perspektiver kan man identifisere fellestrekk, men også uttrykk som trekker i ulike retninger. Analysene av de tre bøkene viser representasjoner av de fleste samfunnssektorer. Det kan bety at alle samfunnssektorer er relevante for medieforskningen når makt er tema. Men det kan også virke som om kultur er mer relevant for digitale studier enn for journalistikkstudier. Politikk er mest relevant for journalistikkforskning og økonomi er sentralt både for digitale medier og når det store mediebildet skal tegnes. Å forholde seg til medier som en egen sektor virker minst relevant for digitale medier, mens journalistikkforskningen i stor grad forholder seg til en egen journalistikksektor. I *Den norske medieorden* defineres en egen mediesektor som ses i relasjon til andre sektorer.

Analysene har vist representasjoner av både samfunnsvitenskapelige og humanistiske tradisjoner der de samfunnsvitenskapelige er de klart mest varige. Denne delen av kjerneutvalget inngår i en sterk samfunnsvitenskapelig diskurs. Representasjonene her styrker påstanden om at norske maktutredninger er samfunnsvitenskapelige og styrker Siri Meyers grunn til å trekke seg fra utredningen. Representasjoner fra forrige utredning føres også videre med et samfunnsvitenskapelig perspektiv og gjør representasjonen enda mer varig. Samtidig uttrykker de humanistiske representasjonene en klar utvidelse fra forrige utredning.

En rekke teorier og teoretikere har blitt brukt i de ulike bidragene. I *Til dagsorden!* er retorikk en tydelig representasjon og i *Digital makt* er diskursteori det. Bourdieu framstår likevel som den sterkeste representasjonen, først i hver enkelt bok og dermed også når alle bøkene ses under ett. Representasjonen styrkes dessuten av at lederen for medieforskningen og antologiredaktøren(e) fremmer Bourdieu. Det er tydelig at mediedelen, så langt, er skrevet i en sterk Bourdieu-diskurs. Å forske på medier i en Bourdieu-diskurs får helt klare konsekvenser for analysene: mediene beskrives i fellettermer, der struktur- og konfliktperspektiv vektlegges. Dette betyr at medier i store og viktige

del av MDUs medieforskning blir tolket som et felt, og hvordan ulike felter står i forhold til hverandre, samt maktkamper blir sentralt. Med vekten på strukturell makt kan det også synes som om mediedelen til en viss grad fjerner seg fra den sentrale utredningens maktbegrep. Jeg har vist at Engelstad, i teoriboka, ikke la stor vekt på strukturelle maktforhold. Om mediedelen til en viss grad fjerner seg fra forskningsledelsens maktbegreper er dette i tråd med mediedelen slik den var i forrige utredning.

Ved å bruke et Bourdieu-perspektiv tones en rekke andre forhold som også kunne vært framhevet i analyser av makt og medier ned. For eksempel kommer representasjoner av de små maktrelasjoner og nyanseringer på mikronivå i bakgrunnen. Det er i større grad de store statiske linjer som vektlegges, muligens på bekostning av mer dynamiske detaljanalyser som potensielt vil kunne vise andre trekk ved mediebildet. Den kreative makten tones også ned, en makt som ville vist mulighetene til å yte motstand. Men representasjoner av kreativ motmakt finnes også selv om denne representasjonen ikke er like varig, den legger seg som en tilleggsrepresentasjon under den strukturerende. De kreative maktformer er tydeligst i *Digital makt*. Analysene har også vist at *Digital makt* er skrevet i et avmaktsperspektiv mens de to andre er skrevet med et makt-makt-perspektiv. Uavhengig av disse perspektivene ser alle bøkene relativt positivt på framtiden, selv om de også peker på farer ved medieutviklingen slik den er i dag. Forskerne ser på medieutviklingen, konstaterer endringer og ser nye positive trekk samtidig med negative sider. Tildels kommer forskerne også med konkrete løsningsforslag der problemer påpekes.

De tre bøkene fordeler seg også ulikt i forhold til normative eller deskriptive perspektiver. Analysene i *Den norske medieorden* deskriptive, men normative trekk finnes i forhold til tematiske, teoretiske og analytiske ambisjoner om hvordan medieforskning kan eller bør drives framover. I *Til dagsorden!* kan man, sammen med konfliktråden, se antydning til en normativ diskurs som forsvarer journalistikkprofesjonen.²³ I *Digital makt* er en normativ diskurs som tar folkets eller brukernes side i forsvar mot industri og myndigheter tilstede. Enkelte av de normative representasjonene i begge antologiene er også oppfordringer: de kommer med forslag til hva man kan gjøre for å endre eller bedre en gitt situasjon. Mange kommer også med oppfordringer til hva det bør forskes på og

---

²³ Også andre har pekt på forholdet til journalistikkprofesjonen: ”Det gir boka en umiskjennelig lukt av profesjonsbygging” (Søbye 2002:117).

hvordan dette bør gjøres. I sentrale deler av medieforskningen er dermed normative perspektiver tilstede.

Begge antologiene har til tross for en rekke felles representasjoner liten grad av konsistens kapitlene imellom. Den manglende konsistensen har delvis vært med på å svekke antologienes potensielt monumentale trekk. *Den norske medieorden* framstår dermed som den tydeligste av de tre bøkene.

Analysene har vist at det gir mening å snakke om diskursive trekk i mediedelen i MDU når man trekker mediedelen ut som et eget abstraksjonsnivå. Det er mange tydelige representasjoner og perspektiver og det er mest nærliggende å snakke om én mediediskurs i denne delen av kjerneutvalget, en deldiskurs som inngår i maktutredningsdiskursen. I de neste kapitlene skal resten av kjerneutvalget og bredutvalget analyseres. Analysene vil vise om disse delene av utvalget forsterker, eller om de konkurrerer med, de representasjoner og perspektiver jeg har funnet her.

5 EMPIRINÆRE BESKRIVELSER

- KJERNEUTVALGETS RAPPORTER

Det er gitt ut sju rapporter som faller inn under det jeg har definert som mediedelen. Den første, posisjonspapiret, tar jeg ikke opp her. Fire rapporter har én forfatter og omhandler ett bestemt tema, én rapport har to forfattere, og en annen en samling konferansepapers. Rapportene er skrevet av medieforskere, med unntak av antologien som har forfattere fra flere fagområder. Det er like mange kvinner som menn som står bak rapportene. Rapportene blir hovedsaklig analysert sammen, men jeg omtaler dem først separat for å vise de tematiske representasjoner i hver enkelt rapport.

Skjematisk oversikt over rapportene (for fullstendig oversikt se vedlegg 2):

Nr	Tema	Sektor	Teori	HF/SV
25	Eierskap i mediebedrifter	Økonomi	Luhmann	SV
31	Mediepolitikk og Medieregulering	Økonomi Kultur Politikk		SV
33*	Estetikkenes påvirkning på politikk	Politikk Kulturell	Foucault, Goffman, Bourdieu, retorikk, m.m.	HF og SV
49	Telesektoren	Politikk Økonomi		SV
53	Digital kommunikasjon	Teknologi		
77	Økonomistoff i media	Økonomi	Lamont mfl	SV

* Rapport 33 er en antologi og jeg gir derfor en skjematisk oversikt over kapitlene²⁴:

	Tema	Sektor	Teori	Perspektiv
1	Kommunikasjonsteorier		Foucault, Bourdieu og Goffman	
2	Kulturanalyser	Politikk	Kritiske kulturstudier	Bruk kulturstudier i politiske analyser
3	Leseklasser	Kultur Politikk	Marx	
4	Rapmusikk	Kultur Politikk	Baudrillard	Musikkens kraft til å mobilisere. Avslører makten i musikken.
5	Pedagogikk i kunst	Kultur		
6	Smak	Politikk	Politisk sos.antropologi	Komparativt perspektiv
7	Tv-debatter	Politikk		Mye makt ligger i estetikken.
8	Billedretorikk	Politikk	Retorikk	Makten i bilder ligger i følelsen.
9	Forbrukersamfunn	Økonomi		Designen/merket blir viktigst. Makten ligger i tegnet.

²⁴ For fullstendig oversikt over kapitellnavn etc. se vedlegg nr. 3c.

TRE TEMATISKE HOVEDPUNKTER

Hvem eier norske massemedier? (Østbye 2000) ser på eierstrukturen i norske medier og eiernes innflytelse over budskapet. Østbye finner at eierkonsentrasjonen er stor og viser at eierne har innflytelse på flere direkte måter, men at innflytelsen i dag først og fremst er indirekte. *Kommersialisering, globalisering og konvergens. Utfordringer for mediepolitikk og medieregulering* av (Syvertsen 2001) bidrar til forståelse av mediernes makt i samfunnet gjennom en analyse av de samfunnsmessige betingelser og vilkår som ligger til grunn for mediernes virksomhet (:3). Fjernsyn er hovedfokus. Rapporten *Power, Aesthetics, Media* (Engelstad og Gripsrud (red.) 2001) er en samling papers fra konferansen *Power, Aesthetics, Media*.²⁵ Samlingen har tre deler: teoretiske bidrag, casestudier på kunstfeltet og estetikkens rolle i det politiske felt. Estetikk og kunst blir i de fleste tekstene sett i forhold til den politiske sektor. *Omdanning av telesektoren – fra offentlig tjenesteyting til markedsstyring* (Skogerbo 2002) ser på utviklingen av telemonopolet og finner at konsekvensene av reformene er flertydige og delvis motstridene. Reguleringsregimet i telesektoren har ikke entydig vært en effektiv måte å fremme bedre og billigere tjenester på. *Digitale maktspill. Kontroll og kommunikasjon i digitale rom* (Aarseth 2003) problematiserer og nyanserer begreper som 'digital' og 'informasjonsrevolusjon'. Aarseth mener det er snakk om en lang utvikling snarere enn en revolusjon og at det er alt for tidlig å si noe om digitalteknologiens roller innen samfunnsutviklingen generelt, og makt og demokratiutvikling spesielt (:50). *Fornuft og begjær. Om mennesker, penger og mediernes økonomistoff*. (Höijer og Must 2003) presenterer en kvalitativ befolkningsstudie der målet har vært å "belyse folks bruk, forståelse og tolkning av mediernes økonomiske diskurser" (:16).

Tre av rapportene har temaer som delvis overlapper med de tre bøkene jeg allerede har analysert. Rapporten *Hvem eier norske massemedier?* har fellestrekk med *Til dagsorden!*. Begge behandler i stor grad journalisters arbeidsvilkår. Rapporten *Digitale maktspill* har mye til felles med boka *Digital Makt*. Digitale medier og begrepsnyansering blir behandlet begge steder. Rapporten *Fornuft og begjær* har mye til felles med boka *Den norske medieorden*. Begge omhandler økonomi i mediene. Alle bøkene i mediedelen har dermed en rapport med beslektet eller delvis overlappende innhold. De tre andre rapportene tar opp temaer som i større grad står for seg selv. *Power, Aesthetics, Media* er den som i størst grad skiller seg ut. Det er den eneste rapporten med hovedvekt på humanistiske metoder. Rapportene *Kommersialisering, globalisering og konvergens* og *Omdanning av telesektoren* tar begge opp regulering (henholdsvis for fjernsyn og telesektoren). Også rapporten *Hvem eier norske massemedier?* tar delvis opp regulering. Den ser på

---

²⁵ Konferansen ble holdt i Bergen i 2001 og var ett samarbeidsprosjekt mellom MDU og Kulturell uorden (et prosjekt ledet av Jostein Gripsrud fra 1998 til 2001, der omlag 40 forskere fra nordiske land har deltatt (<http://www.uib.no/elin/elpub/ph/03-98/kultur.html>, sist besøkt april 2005)).

eierkonsentrasjoner og hvordan Eierskapstilsynet prøver å regulere virksomheten. Boka *Digital makt* ser også på regulering i flere av kapitlene, men da kun i forhold til digitale medier.

Til sammen gir dette grovt sett tre typer rapporter, hvorav disse er noe overlappende. Den første typen, som representerer halvparten av rapportene, utfyller bøkene som har kommet. Den andre typen representerer temaet regulering, et tema som i bøkene kun blir tatt opp i forhold til det digitale. Den tredje typen representerer humanistisk forskning.

Her, som i bøkene, er økonomisk og politisk sektor mest framtrædende. Estetikkrapporten er delvis unntaket i og med at den tar utgangspunkt i fenomener innen den kulturelle sektor. Men målet er å si noe om hva de kulturelle fenomenene har å si for den politiske sektor. Totalt sett er representasjonene om den politiske sektor de tydeligste i rapportene.

TEORETISK UNDERSKUDD

Power, Aesthetics, Media er rapporten med flest teoretiske forankringer. Kapittel 1, "Theories of power in communication – a critical assessment" (Engelstad 2001), er et teoretisk bidrag der Foucault, Bourdieu og Goffman i hovedsak diskuteres. Engelstad tar opp at språket og språkhandling/talehandling er både kommunikasjon og handling og derfor inneholder både makt og mening (og dermed blir reelle maktrelasjoner). Disse fenomenene skjer på mikronivå, men gjennom en transformasjon til makronivå får vi reelle maktrelasjoner av talehandling/kommunikasjon. Kapitlet legger en ramme rundt rapporten ved å vise at de små fenomenene til sammen gir reell makt. De andre kapitlene analyserer nettopp de små fenomenene. I denne teksten kan vi se forbindelser til Engelstads teoretiske posisjon slik den er framstilt i teoriboka. Begge steder er handling utgangspunktet for makten som makronivå. Vi ser også at kommunikasjon, som Engelstad mener er sentralt i maktteorier (jf. *Om makt. Teori og kritikk*, 1999), blir klargjort og tydelig her. Kapitlene "Issues in cultural analysis and policy orientation" (McGuigan 2001) og "The ruling class and the reading class" (Griswold 2001) omtales også i forordet som generelle teoretiske bidrag (Engelstad og Gripsrud 2001:3-6). Det teoretiske er mest synlig i førstnevnte kapittel fordi det tar til orde for å bruke kritiske kulturstudier på politiske analyser. Kritiske kulturstudier egner seg fordi perspektivet bærer i seg et etisk ansvar og stiller kritiske spørsmål. Det andre kapitlet (Griswold 2001) er i mindre grad teoretisk. Det åpner med et sitat av Karl Marx om at den herskende klasse også står for de herskende ideer (:56). Teksten har ikke noen teoretisk forankring utover dette sitatet. De generelle teoretiske bidragene synes dermed mest eksplisitt i kapitlet som tar til orde for kritiske kulturstudier, sammen med Engelstads teorikapittel. De øvrige kapitlene har varierende grad av teoretiske henvisninger. For eksempel har kapitlet om smak (Daloz 2001)

en rekke teoretiske referanser, der Bourdieu er den det henvises mest til. Kapitlene om tv-debatter (Krogstad 2001) og billedretorikk (Kjeldsen 2001) bruker begge retorikk i analysene.

Et par av de andre rapportene er delvis teoretisk forankret. *Hvem eier norske massemedier* (Østbye 2000) knytter enkelte av funnene opp mot teori. Med henvisninger til MDUs *Om makt. Teori og kritikk* (Engelstad 1999) tar rapporten tak i Luhmanns maktbegrep, slik det er forstått av Trygve Gulbrandsen (1999) i teoriboka. Østbye skriver:

Maktteoretikeren Niklas Luhmann har en maktdefinisjon som ligger nær opp til mer kjente definisjoner fra Max Weber (1972 (1922):53) og Robert A. Dahl (1967:73) (se Engelstad 1999):

'Det foreligger makt, sier Luhmann, når B velger bestemte handlinger som følge av handlinger A har utført, samtidig som B hadde andre handlingsalternativer som egentlig var mer attraktive for ham' (Gulbrandsen 1999:133, som bygger på Luhmann 1975).

Luhmann sier i denne definisjonen hva makt er, men ikke hva som utløser eller skaper makt. Ett blant flere mulige utgangspunkt kan være å si at makt bygger på positive og negative sanksjoner fra maktutøverens side (Luhmann, ifølge Gulbrandsen 1999). (Østbye 2000:5. Alle referansene i dette sitatet er Østbye sine)

Vi ser at rapporten tar tak i Gulbrandsens tolkninger av Luhmann. Det ser med andre ord ikke ut som om Østbye selv har lest Luhmann, selv om rapportens funn forankres i Luhmanns maktbegrep.²⁶ Det er Luhmanns, eller Gulbrandsens, begrep om positive og negative sanksjoner som brukes til å forklare funn om hvordan eierne har indirekte makt basert på hva de ansatte tror eierne vil like (:55-56). Denne måten å behandle en teori på kan uttrykke stor tillitt til teoriboka som MDU har gitt ut. Den kan således være med på å gi en enhetlig teoriforståelse i utredningen. På en annen side gir det liten tyngde til rapporten som sådan å bare henvise til sekundærlitteratur om en teoretiker. Et grunnleggende og veletablert prinsipp innen akademisk forskning er å gå til primærkildene. Det er derfor påfallende at det ikke er tilfellet her, og rapportens teoretiske representasjon blir svak.

Også rapport 77 *Formuft og begjær* (Höijer og Must 2003) er delvis teoretisk forankret. Penger (som sådan) settes inn i en samfunnskontekst og ulike forklaringer på folks forhold til penger gis. Teoriene er hentet fra Beck, Hylland Eriksen, Simmel, Giddens, Lamont og Gullestad. Enkelte av disse teoretikerne og deres syn flettes til en viss grad inn med funnene i undersøkelsen og Lamont er den som i størst grad brukes til dette.

De øvrige tre rapportene er uten teoretisk forankring. Det gjelder *Kommersialisering, globalisering og konvergens* (Syvertsen 2001), *Omdanning av telesektoren* (Skogerbo 2002) og *Digitale*

---

²⁶ Luhmanns bok *Macht* er riktignok ført opp i Østbyes litteraturliste, men ikke henvist til i teksten, utenom via Gulbrandsen.

maktspill (Aarseth 2003).²⁷ Til sammen er teoretisk mangel rapportenes sterkeste representasjon sett under ett. Alle rapportene er samfunnsvitenskapelige med unntak av antologien. Antologien kan se ut til å representerer mediedelens humanistiske alibi. Den har gjennomgående estetiske perspektiver på makt og medier. Teorikapitlet stikker seg likevel ut som tradisjonelt samfunnsvitenskapelig. På den måten har selv en humanistisk estetikkrapport fått et overbyggende samfunnsvitenskapelig bidrag og totalt sett forsterkes mediedelens samfunnsvitenskapelige representasjoner i rapportene.

FÅ MONUMENTALE PREG

Øyvind Østerud, leder for MDU, skriver at ”Rapportserien er en svært viktig del av utredningens publiseringsplan [...]” (1999a). Utover dette har jeg ikke funnet noen definering av rapportseriens mål og det er liten grad av monumentale trekk i medierapportene. *Digitale maktspill* (Aarseth 2003) kommer med oppfordringer om hvor forskningen bør ta veien. Aarseth mener det er for tidlig å anlegge et rent digitalt perspektiv på kultur, samfunn, makt og demokrati og at digital makt er tvilsomt som et eget forskningsfelt. Isteden bør de tradisjonelle fagenes empiri oppdateres og på den måten inkludere digital makt (:51-2). Mer enn en monumental tekst framstår dette som en oppfordring til nyansering. Rapporten og oppfordringene i den har også mye til felles med antologien *Digital makt*. Det kan synes underlig at Aarseths rapport ikke har blitt en tekst i denne. På den ene siden kan temaet ses som så viktig at det bør utgis både som rapport og bok, men på den andre siden kan det synes som om rapporten kommer litt i skyggen av boka. Dermed svekkes representasjonene i rapporten.

Det teoretiske kapitlet i *Power, Aesthetics, Media*, kan ses som et potensielt monument. Det er Fredrik Engelstad, en av lederne i MDU og redaktør av MDUs teoribok som har forfattet kapitlet. Det kan i seg selv gi tyngde også til rapporten. Samtidig kan man undres over hvorfor en person utenfor mediefaget må forfatte et teoretisk kapittel om kommunikasjon. Kapitlet er ikke skrevet som at Engelstads syn på makt og kommunikasjon er det eneste riktige: ”Power in communication may be analyzed under three different angels” (Engelstad 2001:10). Ord som ”may be” uttrykker at det her er snakk om en av flere muligheter og gjør de monumentale representasjonene svake. *Power, Aesthetics, Media* gir dessuten ikke som helhet et monumentalt uttrykk. Rapporten har en del teknisk slurv som gir et lite gjennomarbeidet

---

²⁷ I førstnevnte ses riktignok kringkastingen, slik den var tidligere, som nært opptil ”det ’habermasianske’ ideal” (Syvertsen 2001:6). Men slike enkeltreferanser gjør likevel ikke rapporten teoretisk forankret. Rapporten forøvrig diskuterer mediene i ”en større samfunnsmessig sammenheng” (Syvertsen 2001:8) noe som har blitt fremhevet som viktig både hos Slaatta og Eide.

inntrykk.²⁸ Det finnes ikke samme grad av feil i de andre tekstene.²⁹ Om dette betyr at rapporten var nedprioritert i MDU er vanskelig å si. Om den er det, kan det bety at de humanistiske perspektiver ikke ble regnet som like betydningsfulle som de samfunnsvitenskapelige da makt og medier ble analysert.

Ingen av de andre rapportene har monumentale representasjoner og rapportenes perspektiv uttrykker et beskjedent ståsted i den totale mediediskursen.

INGEN KONSISTENS

Det er ingen spesiell konsistens mellom rapportene, noe som antakelig heller ikke har vært meningen. Rapportene er å regne som selvstendige forskningsbidrag. Det er derimot en interessant forbindelse mellom rapporten *Fornuft og begjær* (Höijer og Must 2003) og Slaattas bok *Den norske medieorden*. De har tematiske likheter og er skrevet under samme prosjekt.³⁰ Ved å lese *Den norske medieorden* ser man klart rapportens mål: Slaatta tar opp hvorvidt ulike medborgergrupper tolker og forstår ulike typer økonomisk stoff og hvilken makt mediene eventuelt har over ulike gruppers økonomiske og politiske virkelighetsbilder og handlingsrom (Slaatta 2003:239). Slaatta refererer i boka til Must og Höijer og minner om at begreper som informasjonskløft og kommunikasjonskløft må kobles til studiet av sosiale gruppers sosioøkonomiske livssituasjon. Slaatta har også skrevet forordet i rapporten og setter der rapporten inn i prosjektkonteksten. Rapportens forfattere har derimot ikke vektlagt konteksten rapporten inngår i og rapportens perspektiv alene blir uklart. Rapporten har gjennomført en relativt krevende empirisk analyse, men ettersom koplingen til *Den norske medieorden* uteblir, får man trolig ikke fullt utbytte av rapporten. Slik rapporten framstår i dag kan det se ut til at den i større grad blir et bilde på manglende koordinasjon i mediedelen enn på et bredt forskningssamarbeid. Rapportens totale representasjon blir svak og et potensielt tydelig og kraftfullt medie- og økonomiperspektiv svekkes dermed i den totale mediediskursen.

NORMATIVE REPRESENTASJONER

---

²⁸ Det er for eksempel ikke samsvar mellom de faktiske kapitlene som er med og hvilke som det sies skal være med i forordet. I kapittel 6 begynner fotnotene på nr 17, ikke nr 1 og kapitlet har ingen egen litteraturliste som alle de andre har. I kapittel 7 kommer litteraturlisten før oppsummeringen (:129-131). I kapittel 9 blir en bok som omtales i teksten glemt oppført i litteraturlisten. Her er også et forfatternavn feil stavet ('Coupland' (i samsvar med blant annet Bibsys <http://www.bibsys.no/bibsys.html>) staves Copland).

²⁹ Jeg har i utgangspunktet ikke sett etter feil og det er med fare for å gå urettvis hardt til verks på akkurat denne utgivelsen at disse feil påpekes, men i lesningen av de andre tekstene har jeg ikke støtt på samme mengde mangler.

³⁰ Prosjektet "Symbolsk makt i det politisk-økonomiske felt", ble ledet av Tore Slaatta, Birgitta Höijer og Gunnar Sæbo av Slaatta er hovedverk og var hovedsaklig finansiert av MDU. Boka *Den norske medieorden* er prosjektets hovedverk.

Rapportene er i størst grad deskriptive, men enkelte normative representasjoner kan identifiseres. *Hvem eier norske massemedier* er deskriptiv i analysene, men kommer med normative utsagn i konklusjonen: ”Den viktigste innsatsen som kan gjøres nasjonalt, er å stimulere til et seriøst, norskprodusert medietilbud” (Østbye 2000:61). Det kommer med andre ord en oppfordring her, basert på funnene i rapporten. Ulike normative oppfordringer har vi også sett i bøkene. En rapport som har tydeligere normative oppfordringer er *Digitale maktspill* (Aarseth 2003). Den kommer med tydelige oppfordringer til hvordan man bør forske på digitale medier. Flere steder kommer også rapporten med normative utsagn som ”dette burde bekymre [...]” (:14) og ”hackerne er nokså utrettferdig blitt identifisert som forbryterske [...]” (:21). Med ord som ”burde” og ”nokså urettferdig” er det normative tydelig og uttalt i rapporten. Estetikkrapporten har til en viss grad et normativt uttrykk som sier at estetikken spiller en stor rolle for makten i samfunnet. I tillegg oppfordrer ett kapittel, som vi allerede har sett, til bruk av kulturanalyser. Disse tre rapportene har altså i varierende grad normative oppfordringer.

To rapporter som er deskriptive i analysene, men som i noe større grad er normative i konklusjonene, er *Omdanning av telesektoren* og *Fornuft og begjær*. I sistnevnte står det at ”økonomistoffet er abstrakt og vanskelig å forstå og oppfattes ofte som rettet mot en elite av velbeslätte og innforståtte. Mange kjenner seg helt utenfor. Det er et alvorlig problem for et demokrati som strever etter jevnlike og opplyste borgere” (Höjjer og Must 2003:90). Konklusjonen er en konstatering av forhold som har kommet fram på bakgrunn av undersøkelsene som er gjort. At situasjonen betegnes som ”alvorlig” begrunnes med at det strider mot demokratiets idealer. Likevel ligger det en viss normativ kraft i ordet ”alvorlig” og man kan ane at de som står utenfor tas i forsvar. Med en slik tolkning vil den normative representasjonen være i tråd med avmaktsperspektivet jeg identifiserte i *Digital makt*. Også i telerapporten kan et slikt avmaktsperspektiv identifiseres. Der analyseres telemonopolets utvikling fra ”å være organisert som offentlig tjenesteyting til å bli en del av den globale informasjons- og kommunikasjonsindustrien” (Skogerbø 2002:6). Utgangspunktet er at målet med avviklingen av telemonopolet var å gi forbrukerne tilgang til bedre og billigere tjenestetilbud og produsenter tilgang til nye markeder (:3). Rapporten finner at det ikke har blitt billigere for forbrukerne, snarere tvert imot. Temaet behandles deskriptivt, men ved at funnene identifiseres som fordeler og ulemper kan man ane et normativt preg. Det anses for eksempel som en ulempe at prisene har blitt høyere og forbrukerne tas med dette i forsvar. Dermed får man også i denne rapporten en svak representasjon av et avmaktsperspektiv som er likt det vi fant i *Digital makt*.

Kommersialisering, globalisering og konvergens, som analyserer gamle argumenter for kringkastingsregulering, er den klartest deskriptive rapporten (Syvertsen 2001). Den påpeker at de gamle argumentene ikke gjelder lengre på grunn av ny teknologi. Utviklingen beskrives, og selv om det pekes på fordeler og ulemper tas det ingen standpunkter i forhold til disse.

Rapportene har samlet sett enkelte normative representasjoner. Imidlertid er disse svake fordi de er antydninger som hovedsaklig fremmes i konklusjonene. Dermed trer ingen klare normative perspektiver fram i rapportene. Men to svakere perspektiver, normative oppfordringer og avmaktsperspektiv, er synlige og støtter perspektivene i mediediskursen.

KONFLIKTLINJER OG MAKTPERSPEKTIVER

Halvparten av rapportene benytter seg til en viss grad av en konfliktlinje. I *Kommersialisering, globalisering og konvergens* (Syvertsen 2001) tegnes det flere. Én linje går mellom nasjonal og internasjonal fjernsynsregulering, én mellom forbrukere og markedet og én mellom kultur og marked. På grunn av de mange konfliktlinjene kan man si at rapporten anlegger et klart konfliktperspektiv på maktstrukturene. I telerapporten (Skogerbø 2002) kan man ane en konfliktlinje mellom marked og stat og mellom forbrukere og marked. *Digitale maktspill* (Aarseth 2003) har flere konfliktlinjer, men de er ofte uklare og ikke spesifikt uttalt. Blant annet beskrives maktkamper mellom medier, for ytringsfrihet på Internett og mellom hackere og industri, uten at konfliktene i seg selv er hovedtema. I de øvrige rapportene er det i liten grad en konfliktlinje og i den grad det kan identifiseres er de svake og ikke noe hovedanliggende.

Rapportene fronter både strukturelle og kreative maktperspektiver. De med klartest strukturerende maktsyn er rapportene om eierstrukturer, telesektoren og om økonominyheter. I førstnevnte identifiseres *eierstrukturer* og perspektivet er således klart. Rapporten viser at eiernes strukturerende makt (innflytelse) virker indirekte ved at journalistene føler press fra eierne mer enn at det er et faktisk konkret press. Telesektorrapporten (Skogerbø 2002) representerer det strukturerende perspektivet ved å hevde at det i stor grad er markedet som har makt og det tegnes et bilde der denne makten er stor og vanskelig å gjøre noe med. Ved å vise hvordan økonominyhetene undertrykker befolkningsgrupper peker rapporten om økonominyheter (Höijer og Must 2003) på det strukturerende ved disse nyhetene. I rapporten om mediepolitikk og medieregulering (Syvertsen 2001) trer verken strukturelle eller kreative trekk fram. *Digitale maktspill* (Aarseth 2003) har mange ulike maktanalyser og ser både på strukturerende og kreative maktformer. Blant annet ser rapporten på hackermakt, programmeringsmakt og forbrukermakt, noe som representerer motmakt og står for de mer

kreative sidene ved makten. Estetikkrapporten (Engelstad og Gripsrud 2001) er den med klarest vekt på kreativ makt i og med at den viser estetikens potensielle makt.

Rapportenes ulike representasjoner av konfliktlinjer og maktperspektiv går inn i de representasjoner som allerede eksisterer i mediediskursen.

RAPPORTENES Plass I Mediediskursen

Det kan se ut som om ett mål med rapportene har vært å supplere bøkene som har kommet og et annet mål har vært å belyse temaer som ikke blir omtalt i bøkene. Halvparten av rapportene representerer i stor grad temaer som også behandles i bøkene mens halvparten ikke gjør det. Flere av rapportene kommer med konkrete konklusjoner om et avgrenset tema. Rapportene fungerer av den grunn noe annerledes enn bøkene. Mens bøkene søker å gi et større bilde og oversikt over et tema, er rapportene i større grad konkrete analyser som konkluderer med hvor makten i Norge befinner seg i dag innenfor avgrensede områder.

Rapportene styrker ikke entydig de diskursive representasjonene fra bøkene, men oppviser i liten grad egne tydelige representasjoner. Tematisk både styrker og utvider rapportene bøkens representasjoner. Estetikkrapporten er den som i størst grad representerer en utvidelse. Økonomisk og politisk sektors sterke representasjoner forsterkes og den kulturelle sektors representasjoner forblir svake i MDUs medieforskning. Rapportene inngår i den samfunnsvitenskapelige diskursen og styrker dens totale representasjon. Videre er ikke rapportene entydig konfliktorienterte og de representerer både strukturelle og kreative maktperspektiver. De normative perspektivene er i noen grad like i bøker og rapporter, men rapportenes normative representasjoner er gjennomgående mindre tydelige enn i bøkene.

Det tydeligste skillet som går mellom bøker og rapporter er de teoretiske representasjonene. Når teori brukes i rapporten er det i stor grad med de samme teoretikerne som brukes i bøkene.³¹ Men rapportene er ikke skrevet i en Bourdieu-diskurs, isteden synes rapportenes sterkeste representasjon å være den teoriløse. På den måten minker rapportene inntrykket av at mediedelen er skrevet i en klar Bourdieu-diskurs. Samlet sett trer dermed to ulike representasjoner tydelig fram i mediedelen: en Bourdieu-representasjon og en teoriløs representasjon. Den teoriløse representasjonen finnes også i bøkene men er ikke like tydelig der, med rapportene blir denne sterkere. Utover disse to tydeligste teori-representasjonene har vi sett to svakere men likevel synlige representasjoner; diskursanalyse og retorikk. Det er med andre ord flere representasjoner hva teoretisk perspektiv angår i mediedelen.

---

³¹ Luhmann brukes i en rapport, noe også et av kapitlene i *Digital makt* gjør. I Engelstads teoretiske bidrag brukes Bourdieu som er bøkens mest brukte teoretiker, Foucault som også brukes i *Digital makt* og Goffman som man ser antydninger til i Eides kapittel i *Til dagsorden!*

Den teoriløse representasjonen er imot lederen for medieforskningens ønsker. Forøvrig synes de fleste andre av Slaattas planer å ha blitt gjennomført. Ved å sammenligne kjerneutvalget med Slaattas (1999) oppfordringer til forskning i posisjonspapiret ser vi at mange av områdene har blitt dekket. Hovedpunkt én var globalisering og internasjonalisering, noe flere av tekstene har tatt opp. Det andre hovedpunktet var den nye offentligheten, noe som har blitt tatt opp blant annet i analysene av digitale medier og Internett. Slaatta ønsket også studier om journalistens selvforståelse, identitet og profesjonsmakt, der han også ønsket at trådene ble trukket til forrige maktutredning. *Til dagsorden!* representerer denne delen. Slaatta spesifiserte også forskning på symbolsk makt og nevnte Bourdieu som en aktuell teoretiker. Analysene har vist at også dette er utført. Det tredje temaområdet, estetikk, kulturell identitet og fortolkning, er i stor grad representert ved estetikk-rapporten. Imidlertid har ikke alle Slaattas underpunkter fra posisjonspapiret blitt forsket på, noe man heller ikke kunne forvente i og med at de fungerte som oppfordringer. Filmstudier er av de forslag det ikke har blitt forsket innenfor. Men når man leser posisjonspapirets forskningsoppfordringer må de likevel sies å ha blitt oppfylt i stor grad.

At de planene lederen for medieforskningen hadde i stor grad er oppfylt styrker antakelsene om at mediedelen er skrevet i én diskurs. Det har vært en overordnet plan og et program for diskursen. Det finnes likevel en rekke ulike representasjoner i mediedelen, inkludert representasjoner som trekker i ulike retninger. I enhver tekst, eller gruppe av tekster, vil man finne representasjoner som trekker i ulike retninger uten at man av den grunn snakker om ulike diskurser (Fairclough 2003:124). Hele kjerneutvalget kan derfor ses under ett og sies å representere en felles mediediskurs som inngår i maktutredningsdiskursen. Hele denne mediediskursen har et positivt og framoverrettet medieperspektiv. Det er få sammenligninger med hvordan mediebildet var tidligere og større vekt på beskrivelser og analyser av samtidens mediebilde sammen med antakelser om framtiden der positive utviklingstrekk vektlegges. Flere teoretiske perspektiver er tilstede, med en Bourdieu-representasjon og en teoriløs representasjon som de sterkeste. Både humanistiske og samfunnsvitenskapelige perspektiver inngår, der det samfunns-vitenskapelige er det varigste. Mediediskursen innehar også ulike normative perspektiver og representasjoner fra alle sektorer, der noen er sterkere enn andre.

I neste kapittel skal jeg ta opp bredutvalget. Tekstene her er i større grad skrevet av andre enn medieforskere og det er derfor interessant om andre diskurser råder der.

6 KONTURER AV MEDIEPESSIMISME

- ANALYSE AV BREDUTVALGET

Bredutvalget består slik jeg har definert det av to bøker og ni kapitler eller delkapitler i ulike bøker. Bredutvalget vil i stor grad bli analysert ut ifra hvordan det forholder seg til de diskursive trekk i kjerneutvalget.¹

TRE REPRESENTASJONER I BREDUTVALGET

Jeg har funnet at bredutvalget i hovedsak deler seg i tre hovedrepresentasjoner og perspektiver. Én del representerer i hovedsak mer av det samme som kjerneutvalget, én del kommer i en mellomposisjon og én del har representasjoner som i større grad uttrykker et alternativ.

Tabellmessig ser bredutvalget slik ut:²

Tema	HF/SV	Fag	Sektor	Teori	Normativ
Demokrati og IKT	SV	Statsvit.	Pol		
Tekstmakt	HF	Språkfag		Humanistisk	
Samer	SV	Medievit.			
Telemarkedet	SV	Medievit.	Pol og øk		
Ungdom og teknologi	SV	Medievit.	Øk og kultur	Bourdieu, Giddens, Ziehe	Positiv til utvikling
Ungdom og reklame	SV	Sosiologi		Foucault Bourdieu	Forslag til myndighetene
Tapere	Begge			Diskurs	
Kirke	SV				
Eliter i mediene	SV	Sosiologi Statsvit.	Pol		
U-hjelp	SV			Diskurs Medieteorier	Negativ til journalister
Globalisering	SV	Statsvit.	Kultur		Negativ til medieutviklingen

MER AV MEDIEDISKURSEN

Farvel til folkestyret? Nasjonalstaten og de nye nettverkene (Selle og Tranvik 2003) er skrevet av forskere i sammenlignende politikk og tar opp temaet demokrati og IKT. Forfatterne ser positivt på bruk av IKT for å fremme demokrati i framtiden: ”Denne boken er et forsøk på å bringe spørsmål om teknologi og teknologisk endring inn i kjernen av

¹ Diskusjonen av tekstene her er ikke like uttømmende som den er om kjerneutvalget, noe som er i samsvar med diskusjonen i kapittel 3 om de ulike tekstenes betydning.

² For fullstendig litteraturliste, se vedlegg 2 ”bredutvalg”.

statsvitenskapen, hvor de etter vårt syn hører hjemme [...]” (Selle og Tranvik 2003:13). Å ta med teknologiske spørsmål inn i statsvitenskapen er et eksempel på at de tradisjonelle fagene oppdaterer empirien til også å gjelde digitale teknologier, noe rapporten *Digitale maktspill* oppfordret til.

Antologien *Maktens Tekster* (Berge mfl. 2003), ser tekster som en viktig innfallsport til studiet av de institusjoner som styrer oss og som skaper orden og sosiale fellesskap. Boka er tekstspesifikk snarere enn mediespesifikk, men har enkelte kapitler som berører medier.³ Boka har et humanistisk perspektiv der makten taler gjennom tekster og tekstene er med på å skape og opprettholde sosiale forskjeller. Man kan se felles representasjoner med rapporten *Power, Aesthetics, Media*. Sammen styrker de utredningens humanistiske perspektiver. Forfatterne av boka mener tekster har blitt viktigere enn før når man studerer maktforhold, noe som skyldes sentrale trekk ved samfunnsutviklingen. I forrige utrednings medieforskning ble studier av språk og forståelse av språk nevnt som en naturlig del av moderne maktutøvelse, men medieforskerne kunne ikke den gang gå inn på språkstudier fordi oppdraget ikke ba om det og fordi de manglet innsikt på området (NOU 1982:30 s.21). Med *Maktens tekster* og *Power, Aesthetics, Media*, ser vi dermed en klar tematisk utvidelse fra forrige maktutredning, en utvidelse som også inkluderer det humanistiske.

“Mediene og det samiske samfunnet: Stereotypier og identitetskonflikter” (Skogerbø 2003),⁴ svarer på spørsmål fra MDU om hva som kan forklare at samiske perspektiver og saksforhold i så liten grad preger den norske offentligheten.⁵ Teksten representerer en tematisk utvidelse av kjerneutvalget uten at den av den grunn bryter med kjerneutvalget. Skogerbø har også forfattet kapitlet ”Fra Televerket til Telenor” (Skogerbø 2001).⁶ Kapitlet ligner telerrapporten hun har forfattet og som inngår i kjerneutvalget, empirien er delvis den samme og enkelte av konklusjonene er like.⁷

Ola Erstad og Tore Slaatta har sammen forfattet kapitlet ”Bit, beat, beaten. Teknologiens tyranni eller mulighetenes marked” (Erstad og Slaatta 2003).⁸ Temaet i

---

³ Ett ser på hvordan forskningsresultater brukes i journalistikken og ett handler om politisk kommunikasjon på mediernes premisser.

⁴ I antologien *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*, redigert av Bjørn Bjerkli og Per Selle. Se Skogerbø 2003.

⁵ Kapitlet benytter seg av materiale fra en tidligere undersøkelse om samiske medier, der innholdsanalyser, intervjuer med representanter fra mediene og en publikumsanalyse inngår. Teksten støtter seg på minoritetslitteratur og teorier om nyhetsproduksjon.

⁶ I antologien *Den fragmenterte staten. Reform, makt og styring*, redigert av Bent Sofus Tranøy og Øyvind Østerud. Se Skogerbø 2001.

⁷ Teksten har likevel et noe annet nedslagsfelt, med sterkere vekt på forholdet til utlandet og kapitlet forholder seg også til antologien den står i både i forhold til problemstilling og referering i teksten.

⁸ I antologien *Ungdom, makt og mening* (2003) redigert av Fredrik Engelstad og Guro Ødegård.

kapitlet er ungdoms bruk av medier. Forholdet mellom ungdoms egenutvikling og makt på mediefeltet og industriens økonomiske premisser og press er sentralt. Bourdieu er tekstens hovedteoretiker og kulturen ses som en kampsone. Utgangspunkt ligger i habitus-begrepet og ved at det brukes blir også Bourdieus handlingsteori berørt, noe som representerer en utvidelse i Slaattas bruk av Bourdieu i MDUs mediedel.⁹ Teksten konkluderer positivt med at medier og medieteknologi kan gjøre ungdom til en kreativ og potensielt samfunnsendrende kollektiv kraft. Men mediebruken inngår samtidig i et mønster som opprettholder eksisterende klasseskiller og ungdommens kulturelle utfoldelse ses som underlagt det økonomiske felts logikk. Kapitlet er relativt teoretisk og viderefører på nok et område (her ungdomsforskning) den Bourdieu-diskursen som ligger over store deler av medieforskningen i MDU.¹⁰ Også her, som i *Den norske medieorden*, er forholdet til den økonomiske sektor sentralt og en sterk representasjon.

Kapitlet ”Reklamens makt i en digital hverdag” ”[...] dreier seg om barn og unges forhold til reklame generelt og digital reklame spesielt, [...]” (Borch 2003:210).¹¹ Kapitlet berører spørsmål om unges motmakt, avmakt og autonomi i forhold til reklame. Motmakt diskuteres med henvisninger til Foucaults forståelse av begrepet og viderefører således trekk ved kjerneutvalget. Bourdieus distinksjonsbegrep brukes og kapitlet har et samfunnsperspektiv: ”Reklamens makt må forstås som en del av det samfunn og hverdag den inngår i” (:227). Dette viderefører mediedelens Bourdieu-perspektiv og teksten er også skrevet i en samfunnsvitenskapelig tradisjon. Forbrukerpolitiske spørsmål tas opp og kapitlet foreslår fem konkrete tiltak myndighetene kan iverksette. Teksten er konkret og konstruktiv i sin tilnærming til området og med dens forslag til myndighetene ligner den enkelte av tekstene på mediedelen (bl.a. telerapporten og enkelte av kapitlene i *Digital makt*).

Felles for tekstene i denne delen av bredutvalget er at de alle har relativt klare forbindelser til tekstene i kjerneutvalget. Forskere fra mediemiljøet har forfattet tre av tekstene og forskere fra andre fagområder to. Tematiske forbindelser finnes blant annet i IKT og telepolitikken. De økonomiske og politiske representasjonene videreføres og både samfunnsvitenskapelige og humanistiske perspektiver representert. Teoretisk styrkes Bourdieu-diskursen med de to tekstene om ungdom, noe som også styrker det strukturerende maktperspektivet. Men også Foucaults motmaktsyn videreføres og denne

---

⁹ Jeg har tidligere vist at Slaatta i kjerneutvalget kun har forholdt seg til Bourdieus klasse- og samfunnsteori.

¹⁰ Denne teksten nyanserer Bourdieus teorier i større grad enn de andre tekstene Slaatta har forfattet. Bildet av det strukturerende habitus nyanseres ved bruk av Giddens og Ziehes teorier. Men nyanseringen skjer hovedsaklig i begynnelsen, konklusjonen gis i Bourdieus termer og er i tråd med hans forståelse av et strukturerende maktbegrep.

¹¹ Står i antologien *Ungdom, makt og mening* (Engelstad og Ødegård 2003).

delen av bredutvalget representerer, som kjerneutvalget, dermed begge maktperspektiver. Normative trekk som finnes i kjerneutvalget finnes også her. Først og fremst i reklameteksten, som kommer med oppfordringer til myndighetene. Samtidig videreføres også det generelle positive og framoverrettede synet på medier i denne delen av bredutvalget, selv om problemområder påpekes. Tekstene viser at mediespørsmål går utover medieområdet og er aktuelt i blant annet ungdomsforskning og statsvitenskap. Men selv om medievitenskapelige temaer her tas ut av mediefaget skjer det i stor grad innenfor de samme diskursive representasjoner som medieforskningen befinner seg innenfor. Forøvrig står alle tekstene i bøker der en av forfatterne eller redaktørene er medlemmer i MDUs forskningsledelse.

DESKRIPTIV OG EMPIRISK OPPRAMSING

Et par tekster befinner seg i en posisjon der de verken utfordrer mediediskursen eller uttrykker stor grad av de samme representasjonene som i mediediskursen. Teksten ”Mediadiskursen” (Risøy 2002).¹² tar opp på hvilken måte tapere er representert i media. Medieoppslag der tapere er nevnt beskrives tematisk. Avsnittet er deskriptivt og av oppramsende karakter. Også ”Avmakt, mediemakt og teologimakt i den norske kirke” (Reppestad 2002),¹³ er av lignende karakter. Kapitlet ser på makten til enkelte organiserte størrelser, deriblant massemediene, som har betydning for kirken men som ikke er en formell del av kirken.

Felles for de to tekstene er at de er deskriptive, empirinære og av oppramsende karakter. På den måten bekrefter de ikke mediediskursen, men de utfordrer den heller ikke og de representerer ikke noe eget. De står dermed i en mellomposisjon. Tekstene representerer i større grad empiri om medier som en naturlig del av ulike forskningsområder. Den ene av tekstene står i en antologi redigert av Meyer, som er representant for MDUs forskningsledelse og også representant for de humanistiske perspektiver.

TRADISJONELL MEDIPESSIMISME

Kapitlet ”Medialisering”¹⁴ åpner med å si at: ”Ingen maktdebatt kan lenger se bort fra betydningen av mediesamfunnet” (Engelstad m. fl. 2002:191). Medienes offentlighetsrolle er utgangspunkt for kapitlet og kvantitative resultater fra MDUs elitesurvey blir brukt til å

---

¹² I *Avmakt* (2002) redigert av Siri Meyer. Se Risøy 2002.

¹³ I *Dype, stille, sterke, milde. Religiøs makt i dagens Norge* (2002) redigert av Reppestad selv. Se Reppestad 2002.

¹⁴ I boka *Norske makteliter* (Engelstad mfl. 2002).

viser hvilke elitegrupperinger som deltar i offentligheten. Medienes klassiske offentlighetsoppgaver, formidling og kritikk, ligger til grunn og begrepet den fjerde statsmakt er sentralt i kapitlet. Disse begrepene brukes i liten grad i kjerneutvalget og er i stor grad forlatt i dagens medieforskning. Begrepene hører i større grad til det vi kan kalle medievitenskapens klassiske begrepssett, og var sentrale i mediedelen i MU.¹⁵ Men det tradisjonelle synet på mediene, med bruk av ord som ”den fjerde statsmakt” og vektleggingen av ”klassiske offentlighetsidealer,” gjør at teksten representerer noe annet.¹⁶

Kapitlet ”Et strategisk kommunikasjonsregime” (Tvedt 2003)¹⁷ tar opp makten til de som er fortolkere av verdensutviklingen. Medienes plass i spillet om det strategiske kommunikasjonsregimet utforskes. Kapitlet gir en egen definisjon av det journalistiske felt, her forstått som bestående av: ”[...] aktører som med eller uten formell journalistisk utdanning jevnlig rapporterer skriftlig [...]” (:219). Videre står det om journalister og medieprogrammer at:

Individuelt besitter disse journalister eller info-pushere verken spesiell fortolkningsautoritet, posisjon eller påvirkningskraft – men som brikker i et større sosialsystem har de bidratt til å etablere et kommunikasjonsregime som på fundamentale måter har søkt å påvirke tenkningen til det norske folk. (:223) [...] TV-programmene og innsamlingsaksjonen som de skal støtte opp om, planlegges av organisasjonsrepresentantene og programskaperne som propaganda. Målet er ikke å fremme besinnelse, kunnskap, eller klokskap om situasjonen i verden, men å utløse maksimal giverglede. (:230)

Vi ser av sitatene at språkbruken uttrykker et negativt syn på journalister og forskjellige medieuttrykk. Kapitlet drøfter fire teorier om forholdet mellom statsmakt og medier: den autoritære presseteori, den liberale presseteori, den sosiale ansvarsteori og den sovjetkommunistiske presseteori (:232). Disse teoriene benyttes ikke i kjerneutvalget og representerer således noe nytt. Teoriene minner derimot til en viss grad om Høyers begrepsbruk i MU. Høyer tar der opp tre medieideologier kalt ”den liberale presseideologi”, parlamentarisme og partipresse” og ”den kommunistiske presseideologi” (NOU 1982:30 s.64-6). Teoriene er ikke de samme, men begrepsbruken er delvis lik og Tvedts begreper ser ut til å ha mer til felles med mediedelen i MU enn med mediedelen (kjerneutvalget) i MDU.

---

¹⁵ Høyer beskriver allerede i MU ”den fjerde statsmakt” som et klassisk begrep: ”’Den fjerde statsmakt’ er det klassiske uttrykk for forestillingen om at pressen [...]” (NOU 1982:3 s.237).

¹⁶ Men kapitlet har også enkelte representasjoner felles med mediedelen. I kapitlet hevdes det at politiske eliter er ekstremt sammenbundet med mediene, mye mer enn eliter fra andre sektorer. Dermed vektlegges den politiske sektor også her og teksten representerer dessuten det samfunnsvitenskapelige. Teksten har også enkelte referanser til mediedelen, blant annet *Til dagsorden!*.

¹⁷ I *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt* (Tvedt 2003).

Kapittel tittelen ”Global kultur – Global Landsby?” (Østerud 1999b)¹⁸ refererer til Marshall McLuhan. Kapitlet utforsker eventuelle kulturelle konsekvenser som resultat av at kulturuttrykk globaliseres. Underkapitlet ”Medierevolusjonen” tar opp forhold rundt WTOs åpning for fri markedskonkurranse innenfor telekommunikasjon. Kapitlet peker på at det globale medietilbudet har blitt enormt, men at det innholdsmessige blir standardisert på bekostning av bredden. Om de kulturelle konsekvensene står det:

De kulturelle konsekvensene av privatiseringen, konkurransen og reklameavhengigheten i massemediene har vært mye diskutert blant forskere og kritikere. Endringene har medført skarpere kamp om oppmerksomhet, mye vold, sensasjoner og kjendisstoff, stor vekt på underholdning og skandaler, utviskning av skillet mellom offentlig og privat og mellom fiksjon og virkelighet. Dette er ikke hele mediebildet, men det er neppe grunnlag for tvil om at det har blitt mer framtrædende. (:62-3)

Språket i sitatet uttrykker et negativt syn på medieutviklingen og også denne teksten tilhører en annen stemme enn den vi finner i kjerneutvalget.¹⁹

Disse tekstenes representasjoner og perspektiver skiller seg, med det negativt betonte synet på mediene og med begrepsbruken, kraftig fra de diskursive trekk i den øvrige mediedelen. Begrepene som benyttes er enten begreper som kjerneutvalget synes å ha forlatt, eller begreper om medier som ikke er i bruk i medieforskningen. Synet på mediene er også mer ensidig og mindre nyansert enn i kjerneutvalget. Ingen av disse tekstene ser heller ut til å bruke motmakt som et perspektiv. Om mangelen på motmaktsperspektiv kan være grunnen til det ensidig negative synet på mediene, er vanskelig å si. Men om man ikke ser muligheter til å yte makt mot f.eks. medienes makt, kan perspektivet bli negativt. Det kan være noe av grunnen til at mediene ses som negative.

Kaarhus (2001) skriver at: ”det er også mulig – og meningsfullt – å snakke om alternative diskurser eller mot-diskurser [...]” (:31). Disse tekstenes perspektiver skiller seg så kraftig fra mediediskursen at det er fornuftig å snakke om en alternativ mediediskurs, en negativ mediediskurs. Men også denne diskursen inngår, på et høyere abstraksjonsnivå, i den totale maktutredningsdiskursen og de to diskursene om medier representerer ulike syn på mediene innad i en og samme maktutredningsdiskurs.

---

¹⁸ I *Globalisering og nasjonalstaten*. Se Østerud 1999b.

¹⁹ Forøvrig tar også ett kapittel i *Til dagsorden!* opp medier og globalisering og fokuserer der på den politiske og økonomiske sektor. Teksten her forholder seg til den kulturelle sektor og representerer således en utvidelse av sektorrepresentasjonene når tema er globalisering.

BREDUTVALG MED MOTSTRIDENDE DISKURSIVE TREKK

Bredutvalget inneholder, med liten grad av entydighet, tekster som omhandler medier. Flertallet av tekstene viderefører diskursene i mediedelen, slik de er representert i kjerneutvalget. Enkelte tekster bruker medier som en variabel på lik linje med andre variabler når et bestemt samfunnstema diskuteres. Viktigst er det at en del tekster omhandler medier på en annen og delvis motstridende måte enn vi ser det i kjerneutvalget. I disse tekstene brukes begreper som ikke benyttes i kjerneutvalget, men som i noen grad ble brukt i MU. Disse tekstene viser et stort sprik mellom medietekster forfattet av medieforskere vs. ikke-medieforskere. Analysene av kjernetekstene viste at medieforskerne noen ganger opptrer som rådgivere for medieprofesjonene, og det virker fjernt fra tekstene her som i stor grad kritiserer medieprofesjonene.

Fairclough argumenterer for at tekst er sensitive barometre for sosiale prosesser og en god indikator på sosial endring. Tekster gir derfor grunnlag for å si noe om historisk utvikling (Fairclough 1999:204). Tekstene i mediediskursen og den negative mediediskursen ser ut til å representere medieforskning i to ulike historiske epoker (til tross for at de skrives samtidig). Medieforskere og mediefaget har beveget seg fra andre forskere som forsker på medier, blant annet begrepsmessig. I mandatet ble det slått fast at tråder skulle trekkes til forrige utredning. Den negative mediediskursen ser ut til å gjøre det med blant annet den klassiske begrepsbruken.

Kaarhus (2001) sier at alternative eller negative diskurser ikke må være *hegemoniske* (:31), altså at de ikke har overtaket i den totale diskursen de befinner seg i. Den negative mediediskursen jeg har identifisert her ser ikke ut til å ha overtaket. Den finnes hovedsaklig i enkeltkapitler og enkeltavsnitt og virker ikke truende på mediediskursen slik den framstår i mediedelen. Men den representeres i noen grad av MDUs forskningsledelse, noe som kan gi den ekstra tyngde.

Jeg har identifisert det jeg har kalt en mediediskurs, som er mediedelens hoveddiskurs og som hovedsaklig er representert i kjerneutvalget og til en viss grad i bredutvalget. I tillegg har jeg identifisert en negativ mediediskurs i deler av bredutvalget. I neste kapittel skal jeg analysere MDUs sluttprodukter for å undersøke om disse diskursene er representert også der.

7 SEIERHERRENE

- OM DISKURSIVE KAMPER I SLUTTRAPPORTERINGEN

Utredningens sluttprodukter består av en sluttrapport i form av en NOU og en mer detaljert sluttbok.¹ Her skal jeg ta opp de medierelevante temaer som berøres i sluttproduktene og se hvordan temaene omtales. Førrige utrednings sluttprodukter og endringer fra førrige gang og til nå er også tema.

SLUTTPRODUKTENES ULIKE MÅL OG AVSENDERE

Sluttrapporten er en del av det offisielle oppdraget og den henvender seg i første rekke til politikere og det offentlige Norge. Sluttrapporten er kort og konstatende i formen og gir i liten grad rom for nyanseringer. Sluttboka henvender seg i større grad til det akademiske miljø. Boka er mer detaljert, den gir rom for drøftinger, har henvisninger til teorier og teoretikere, og den benytter seg av oppsett som er vanlig i akademia (blant annet referanser, fotnoter og litteraturlister). Førrige gang besto sluttproduktene utelukkende av NOUer.

Ved å bruke ”kildekritisk sjekkliste” (Syvertsen 1998)² ser vi at sluttproduktene er kompliserte tekster. Om NOUens hensikt kan man si at målet er å gi et bilde av makten i Norge. Sluttrapporten ble utgitt fordi regjeringen hadde bedt om det og avsender ønsket å oppnå en klar og god framstilling av makten i Norge. På en annen side er avsender også en gruppe forskere og det ligger status i å lede en maktutredning. Sånn sett kan avsender ha intensjoner om å oppnå ære og berømmelse i et akademisk miljø. Avsender er også et ”offentlig oppnevnt utvalg”, ikke en enkelt forfatter. Når det er sagt, har faktisk sluttrapporten en enkelt forfatter: ”Sekretariatsleder Ellen Rømming har utarbeidet en kortere versjon som NOU parallelt med og i etterkant av arbeidet med boka” (NOU 2003:19). Sluttboka er forfattet av Engelstad, Østerud og Selle, forskergruppens tre menn (Østerud mfl. 2003). De to kvinnene som trakk seg er ikke med. NOUen er et sammendrag av sluttboka, som igjen er en sammenfatning av utredningsarbeidet.

---

¹ Hovedkonklusjonene er også utgitt i brosjyren *Makten og demokratiet – en introduksjon* (2003), men denne blir ikke behandlet her.

² Se kapittel 3.

Forfatteren av NOUen er en person som i liten grad har bidratt i selve forskningsarbeidet, men som likevel har hatt god oversikt over forskningen som har pågått.³

For mediedelen betyr det at i den grad tekstene er referert til i sluttproduktene er det gjennom tolkning av ledergruppen og sekretariatsleder. Vi har sett at MU valgte å gjøre det annerledes, der forfattet medieforskerne selv det som sto om medier i sluttrapportene. Et grunnelement i den kritiske diskursanalysen er å se på diskursiv kontroll, altså hvem som får si noe og ikke (Bergström og Boreús 2000:252). At MDU velger å ta kontroll over maktutredningsdiskursen kan bety større grad av integrering, men som vi skal se har det også ført til at mye av det som har vært skrevet i mediedelen utelukkes fra sluttproduktene.

SLUTTRAPPORTEN- GJENFORTELLING AV MEDIEFORSKNINGEN MED NY STEMME

NOU 2003:19 *Makt og demokrati. Sluttrapport fra makt- og demokratiutredningen* har i alt 14 kapitler pluss vedlegg. Kapittel 14 er særuttalelser og kapittel 1 er mandatbeskrivelse. Selv om medier er nevnt i flere av kapitlene er det kapittel 11, ”Den redigerte offentlighet,” som oppsummerer medieforskningen. Kapitlet er på tre sider og innledes slik:

Massemediene er blitt den sentrale arenaen for kampen om politisk makt. De er også blitt viktigere i kampen om økonomisk makt. Mediene er blitt mer politisk uavhengige, de er ikke lenger talerør for partier og politiske institusjoner. De er derimot viktigere i kroning og detronisering av politiske og andre ledere. En redigert offentlighet krever at politikere og andre aktører tilpasser seg en journalistisk form og utnytter mediens særtrekk når de søker innflytelse. (NOU 2003:19 s. 48)

Vi ser at ingressen tar opp forholdet til den politiske sektor. Den første setningen sier noe om at utredningen ser medier som sentralt i forhold til det politiske: Massemediene er blitt *den* sentrale arenaen for kampen om politisk makt. Videre tar innledningen opp innhold (mediene har blitt personfokuserte), form (digitale former) og struktur (eierskap og digital teknologi). Mediekapitlet består av fem underkapitler: ”IKT-revolusjonen”, ”Den gamle medieorden”, ”Fra politiske lenker til kommersielle lenker?”, ”En ny økonomisk journalistikk” og ”Medialisering og journalisme”.

De tre bøkene i kjerneutvalget har i hovedsak blitt representert med ett underkapittel hver. ”IKT-revolusjonen” henter i størst grad sine poenger fra *Digital makt. Til dagsorden!* er delvis representert i ”Den gamle medieorden”, og i større grad i ”Fra politiske til

---

³ Rømme er ifølge MDUs nettsider cand. polit. med hovedfag i statsvitenskap.

kommersielle lenker?”. *Den norske medieorden* har fått plass i ”En ny økonomisk journalistikk”. I tillegg kjenner man igjen poenger fra flere av rapportene i de ulike underkapitlene.

Selv om NOUen gjentar flere vesentlige poenger fra mediedelens bøker og rapporter, har NOUen i stor grad et eget uttrykk og en egen stemme. Dette vises blant annet i hvordan den tar opp poenger fra medieforskningen:

Norsk offentlighet er preget av en journalistisk blanding av seriøsitet og sensasjon [...]. Markedet er for lite for de rene eliteavisene, samtidig som den helt ytterliggående sensasjonsjournalistikken mangler. Dermed blir skillet mellom eliter og folk i den medieformidlede offentligheten mindre skarpt i Norge enn i mange andre land. (NOU 2003: 19 s. 50)

Disse poengene finner vi også i *Den norske medieorden*:

Medieordenen som helhet spiller ingen entydig rolle som opprettholder og produsent av klare distinksjoner og hierarkier i maktfeltet. Det dominerende ’mangfoldet’ synes å virke til fordel for utbredelsen av en felles populærkultur som virker homogeniserende og lite sosialt differensierende. (Slaatta 2003:233)

De to sitatene formidler det samme, men språket er forskjellig. Mens NOUen bruker ord som ”offentlighet” og ”lite skarpt”, benytter mediedelen ord som ”medieorden” og ”lite sosialt differensierende”. Språket i NOUen er gjort mindre akademisk enn i mediedelen. Jeg har dessuten tidligere vist at *Den norske medieorden* er skrevet med sterk inspirasjon fra Bourdieu, noe som ikke videreføres i NOUen. Slaatta går dessuten videre og gir et mindre ensidig bilde enn NOUen. Slaatta sier at det ”for tiden foregår interessante forsøk fra representanter fra en kulturell elite i Norge på å utvikle sterkere posisjoner i medieordenen” (Slaatta 2003:233). Denne nyanseringen finnes ikke i NOUen. Slaatta sier imidlertid ”forsøk”, så i all hovedsak er de to enige om situasjonen. Men dette viser at NOUen på samme tid som den referer til mediedelen, delvis unngår å gjøre det, både ved ulik språkbruk og ved å utelate nyanseringene.

Et annet eksempel på NOUens egen stemme er at den på enkelte punkter setter medieforskningens funn i kontekst på en måte medieforskningen ikke har gjort. I *Digital makt* analyseres IKT-politikkens mål om at informasjonssamfunnet skal være for alle (:136). Imidlertid legger ikke den teksten vekt på *hvorfor* det skal være likt for alle. En slik ”forklaring” får vi i sluttrapporten:

Kompetanse og adgang til den nye teknologien er imidlertid ujevnt fordelt. Store deler av den fattige verden faller utenfor. Eldre og ressursfattige i rike land blir ytterligere marginalisert. Rask teknologisk

endring betyr ofte at innøvd kompetanse blir ubrukelig og at alder og erfaring får redusert verdi eller oppfattes som en hemske. Slik befestes ungdomsdyrkingen [...]. (NOU 2003:19 s. 48)

Dette er med på å gi NOUen en egen stemme ved at den binder ulike forskningstemaer sammen på nye måter.

Et tredje eksempel viser hvordan NOUen forholder seg til mediedelen, men på en motstridende måte:

Utviklingen innen informasjons- og kommunikasjonsteknologien - med TV, Internett og mobiltelefoni - er en revolusjon som sprenger nasjonalstatens grenser. [...] Kommunikasjonsrevolusjonen endrer fordelingen av makt og avmakt. Myndigheter kan nå raskere og mer effektivt ut, men opposisjonelle bevegelser kan også organisere seg bedre, samordne stemmer på nettet, planlegge organiserte aksjoner og ordne taktikk og framstøt over mobiltelefon. Globalisering og protestbevegelser illustrerer begge disse sidene. (NOU 2003:19 s. 48)

Fordelingen av makt og avmakt ser, sammen med det om opposisjonelle bevegelses muligheter, ut til å være hentet fra *Digital makt* og *Til dagsorden!*. NOUen har imidlertid ikke lagt vekt på nyanseringen i ordet ”revolusjon” som medieforskerne oppfordrer til (både i *Digital makt* og i *Digitale maktspill*). Med andre ord ser det ut til at NOUen på samme tid som den bruker forskningsresultater fra mediedelen, unngår å gjøre det. Revolusjonsbegrepet brukes flere steder i NOUens mediekapittel, men brukes i liten grad i mediedelen. Også dette viser NOUens egen stemme og språkbruk.

Et fjerde eksempel på NOUens egne stemme og dualiteten i at den både forholder seg til medieforskningen og ikke gjør det, finner vi i dens behandling av journalistikkens utvikling. Pressens bånd til partiene blir behandlet i innledningen og i alle fem underkapitlene. Avviklingen av partipressen framstår i NOUen som det mest sentrale trekk ved medieutviklingen. Her er eksempler på omtalen:

Hovedtyngden av massemediene var talerør for andre politiske institusjoner. [...] Referatjournalistikken var basert på idealer om objektivitet [...]. To parallelle prosesser har løsrevet mediene fra det politiske liv. [...] Oppløsning av mediens politiske bånd er det formelle grunnlaget for en mer selvstendig maktkritisk rolle. [...] Som i den politiske journalistikken var formen her refererende og lite pågående [...]. (:48-50)

Mandatet sier at trådene skal trekkes til forrige utredning og det skjer ved å la partipressen være bærende i beskrivelsene. Omtalen av den gamle medieorden, slik sluttrapporten gjør det, er lik flere av punktene i MUs sluttrapporter. Både *Til dagsorden!* og *Den norske medieorden* behandler i noen grad partipressen og har enkelte referanser til MU. Hovedtyngden er likevel på situasjonen i dag og utviklingen framover. I mediedelen ligger

dermed partipressen i større grad som et bakteppe og en ferdigskrevet historie. Sluttrapporten har valgt å gjøre partipressen til et hovedpunkt og en betydelig referanseramme for medieutviklingen. På den måten trekkes linjene bakover i mye større grad. Unntakene er underkapitlene om økonomisk journalistikk og om IKT-revolusjonen. Disse peker i større grad framover og de forholder seg også i mindre grad til den politiske sektor. Imidlertid er ikke disse representasjonene sterke nok til å dempe den sterke partipresserepresentasjonen.

I forhold til det spennet av mediefaglige poenger man kan ta opp, og som mediedelen faktisk *har* tatt opp, synes båndet til partipressen noe overrepresentert. I *Den norske medieorden* argumenteres det for at økonomisk journalistikk og forholdet til den økonomiske sektor har vært den mest sentrale utviklingen på medieområdet. Den koplingen blir underspilt i NOUen ved at de legger vekt på partipressen. Ved at pressens bånd til de politiske partiene får så sterke representasjoner i NOUen fører dette til et perspektiv som skiller seg fra mediedelen, særlig kjerneutvalget. Det kan synes som om NOUen i større grad har fellestrekk med den negative mediediskursen, en diskurs som bruker begreper mediedelen ser ut til å ha lagt bak seg. Et strengt samfunnsvitenskapelig forskningssett,⁴ med vekt på politikk, synes å skinne gjennom her.⁵

Mediekapitlets siste avsnitt tar opp reklamesammensmelting:

Fra 1980-årene har reklame, underholdning og journalistikk begynt å nærme seg hverandre. Stoff og presentasjonsform smelter sammen. Reklamespråket trenger inn i overskrifter og kommentarer. I den voksende floraen av livsstilsmagasiner er overgangen blitt nesten umerkelig. (:50)

Reklame er i noen grad behandlet i rapporten *Power, Aesthetics, Media* og i større grad i *Varene tar makten*. Her virker det som avsnittet er dyttet inn, helt på slutten av kapitlet i NOUen, bare for å vise at reklame, et tema som i stor grad ble behandlet med humanistisk forskning i mediedelen, også er representert. Inntrykket av at NOUen er skrevet under et strengt samfunnsvitenskapelig forskningssett forsterkes av at temaer som har vært representert med humanistiske metoder virker tilfeldig plassert på slutten av kapitlet. Etersom dette også er siste avsnitt i mediekapitlet i NOUen, ser vi at et tema som ikke har blitt behandlet tidligere i kapitlet blir et siste tema, og fungerer som en oppsummerende avslutning.

---

⁴ Et samfunnsvitenskapelig forskningssett med sterke forbindelser til politisk sosiologi og statsvitenskap.

⁵ Også kritikere av MDU har påpekt den sterke vekten på det politiske og innvendt at: "Strengt tatt kan man aldri si noe om samfunnets utforming ved å kartlegge 'den politiske' diskursen om det alene" (Bugge mfl. 2004:103).

Fairclough (2003) skriver at nye diskurser kan oppstå som en kombinasjon av andre diskurser når de er uttrykt på en bestemt måte (:126-7). Det kan se ut som det er dette som skjer her. Vi kjenner igjen representasjoner både fra mediediskursen og fra den negative mediediskursen, men stemmen i NOUen er selvstendig. Dermed ser det ut til at NOUen har skapt en ny diskurs om medier, en diskurs med forankring i både mediediskursen og den negative mediediskursen. Forskningsledelsen ser ut til å ha tatt kontroll over maktutredningsdiskursen ved å fremme egne representasjoner om mediene. Disse representasjonene ser ut til å være sterkere enn representasjonene og de diskursive trekk i mediedelen i og med at mediedelen i stor grad blir oversett i sluttrapporten.

NOUENS KONKLUSJONSKAPITTEL – NEGATIVT MEDIEPERSPEKTIV

Kapittel 13, ”Makten og folkestyret – de sprengte rammene”, er hele NOUens konklusjonskapittel. Her trekkes trådene fra de ulike kapitlene sammen. Mediedelen har i konklusjonen fått plass i underkapitlet ”Folkestyrets forvitring”. Punktene fra mediekapitlet gjengis der i kortversjon. Et viktig funn i dette avsnittet er at ”det er en tett gjensidig avhengighet mellom journalister og politikere” (:58). Det står også at ”massemediene er blitt mer politisk uavhengige” (:58), men ordet revolusjon nevnes ikke og heller ikke pressens brutte bånd til partiene. Med andre ord ser det ut til at et par temaer som var helt sentrale i selve mediekapitlet (ti sider tidligere) ikke er med i konklusjonen. Det står heller ingen ting om digitale medier, og også ”den digitale revolusjonen” kan synes å være nedprioritert i konklusjonen.

Etttersom medier står i underkapitlet ”folkestyrets forvitring”, kan vi anta at mediene tar del i denne forvitringen, noe som blir bekreftet i avslutningen. Der står det at demokratiet ikke bare bygger på makt gjennom folkevalgte organer, men også gjennom ulike former for tilleggsdemokrati. Tilleggsdemokrati defineres blant annet som ”påvirkningsmuligheter”, og selv om medier ikke nevnes spesifikt er det rimelig å anta at mediene inngår i tilleggsdemokratiprosessene. NOUens hovedkonklusjon avsluttes slik:

Demokratiet blir utfordret når folkestyrets vilkår og spillerom blir redusert. Når betydningen av demokrati overføres fra folkestyret som formell beslutningsform til ulike former for tilleggsdemokrati, blir forvitringen av folkestyret tildekket og skillet mellom demokrati og ikke-demokrati utydelig. Derfor er forvitringen av folkestyret et sentralt utgangspunkt for vurdering av demokratiets vilkår. (:60-61)

Om medier, slik jeg antyder over, er en del av tilleggsdemokratiet, er også mediene en del av forvitringen av folkestyret. Det ligger en tydelig negativ tone i at demokratiet oppløses.

Utviklingen ses ikke på som positiv, følgelig ses heller ikke mediernes utvikling som positiv. Stein Ringen (2004) har også kommentert NOUens negative syn på samfunnsutviklingen: ”The term ’order’ is much used in the summary report from the study of how things were, and ’disorder’ for the way things are now” (:4). Et slikt syn på utviklingen skiller seg fra det positive og framoverrettede perspektivet jeg identifiserte i mediediskursen. Mediedelen og NOUen ser dermed ut til å konkludere ulikt når det gjelder hvilken betydning medieutviklingen har for dagens samfunn (eller i beste fall vektlegge vidt forskjellige sider ved utviklingen). Dette styrker antakelsen om at det eksisterer to ulike og tildels motstridende perspektiver når det gjelder medier. Mediedelen har et positivt perspektiv på mediene, mens perspektivet i sluttrapporten er negativt.

SÆRUTTALELSENE - OPPOSISJONELLE REPRESENTASJONER

NOUen har også gitt plass til to særuttalelser. Disse er forfattet av Siri Meyer og Hege Skjeie som begge trakk seg fra forskergruppen og dermed gjorde det klart at de ikke ville stille seg bak utredningens felleskonklusjoner. Særuttalelsene gir de to mulighet til å fremme sine syn i utredningens sluttprodukt.

Meyers perspektiv er det humanistiske og hun trakk seg på grunn av grunnleggende forskjeller i forståelseshorisont. Meyer integrerer i sin tekst medier på en annen måte enn NOUen for øvrig gjør:

Håndverk, primærnæringer og tungindustri avvikles og erstattes med arbeid innenfor et administrativt, kommunikativt og følelses/opplevelsesmessig register. Det dreier seg om ledelse, medier, kultur, utdanning, helse og livsstil. Produktene er for en stor del kommunikasjon og livsformer som spres over store deler av kloden. [...] Men språket har også makt til å skape sosiale forskjeller. Byråkraten, journalisten og lyrikeren for eksempel, snakker ikke i det samme språket; de skriver og handler ut fra ulike tankefigurer og logikker. Byråkraten taler i formelle og abstrakte kategorier, journalisten i nyheter og spektakulære oppslag [...]. (NOU 2003:19 s. 62-3)

Medier, kommunikasjon og journalister er her inkludert sammen med mange andre grupperinger. NOUen har valgt å ta for seg medier som en egen kategori, mens det her er innlemmet i en stor kategori. Meyer ser på språket og makten som ligger i det: ”Makten ligger ikke i ordene eller talehandlingene i seg selv, men i de virkninger som frembringes når folk slutter opp om dem” (:64). Et slikt syn på språk ligner på det som fremmes i Engelstads (2001) tekst i *Power, Aesthetics, Media*. Han legger der vekt på at de små talehandlingene til sammen utgjør en maktfaktor på makro-/samfunnsplan. Vi ser dermed forbindelser mellom særuttalelsen og mediedelen. At Engelstad, et av medlemmene i

forskergruppen som ikke trakk seg, har et syn på språket som ligner Meyers kan synes underlig. I sin maktbeskrivelse legger Meyer vekt på symbolsk makt (:63), noe som også er Slaattas utgangspunkt i *Den norske medieorden*. Med andre ord ser vi at deler av medieforskningen har sterke felles representasjoner med Meyers særuttalelse og vi kan si at Slaattas og Meyers diskursive representasjoner møtes. Også de deler av medieforskningen som benytter humanistiske perspektiver møter her Meyers representasjoner.

Skjeie trakk seg fra forskergruppen fordi kjønsspørsmålet ble behandlet som en av mange likeverdige variabler. Hun mener kjønsspørsmålet er av totalt gjennomgripende karakter i samfunnet og at den derfor burde ha hatt mye større plass i utredningen. Skjeie problematiserer likestillingens selvfølgelighet som nasjonal elitekonsensus. Hun mener ”at det å stille spørsmål om kjønnsrettferdighet til makt- og demokratiproblematikk kan gi andre fortolkninger av samfunnsmessige utviklingstrekk enn de som fremmes i flertallsuttalelsen” (NOU 2003:19 s. 74). Kjønn har ikke vært spesielt problematisert i mediedelen. Begge antologiene på mediedelen (*Til dagsorden!* og *Digital makt*) har med ”kjønnsesifikke kapitler”, og kjønn behandles der med det Skjeie sier er ”en av mange likeverdige variabler” (antologiene sett under ett). Mediedelen styrker således Skjeies påstand og blir gjenstand for hennes kritikk. Skjeies perspektiv er med andre ord også opposisjonell i forhold til mediedelen. At det er forskergruppens kvinner som trekker seg kan dessuten forsterke Skjeies poeng om manglende kjønnsperspektiver på flere nivåer. Har utredningen vært skrevet i en mannlig diskurs og har mennene i utredningen oversett kvinnene? Mediedelen inngår i så fall i en slik mannlig diskurs, den har vært ledet av en mann og bøkene er skrevet av eller redigert av menn. Kapitlene i antologiene og rapportene representerer derimot større grad av kjønnslikhet.

Særuttalelsene representerer dessuten et annet viktig spørsmål i utredningen, knyttet til fri forskning. Særuttalelsene tyder på at utredningen, til tross for at det har vært stor frihet i forhold til hva man kan forske på og hvilke teorier som kan brukes, likevel har vært preget av at noen har hatt kontroll over diskursen. Det kan synes merkelig at en utredning som har hatt et relativt stort teoritilfang og frihet i valg av teori og perspektiver (slik både mandat, rammeplan og teoriboka gir uttrykk for), fører til at to trekker seg. Det kan tyde på at det har vært en strengere ”disiplin” innad enn hva som har blitt uttrykt utad.

Disse to uttalelsene kan sies å representere to alternative diskurser i og med at perspektivene er så forskjellige fra maktutredningsdiskursen at de måtte trekke seg for å fremme disse perspektivene. Særuttalelsene representerer således opposisjonelle diskurser,

men de synes svake. Noe som vises ved at Meyer og Skjeie måtte trekke seg for å få fremmet sine syn. Likevel viser analysene at deler av disse diskursene også er representert andre steder i utredningen, til og med av forskningsledelsen. Disse opposisjonelle diskursene inngår dessuten, på et høyere abstraksjonsnivå, i maktutredningsdiskursen og viser ytterligere det kompliserte spillet mellom ulike og delvis konkurrerende diskurser innad i en og samme maktutredningsdiskurs.

MAKTPERSPEKTIV I SLUTTRAPPORTERINGEN

I sluttrapporten er det kapitlet ”Maktens former” som omhandler maktbegrepet:

Makt er evne til å nå et mål, skape en virkning. Makt kan utøves direkte i tvangs- og beslutningssituasjoner, eller indirekte gjennom symboler, institusjoner og sosiale strukturer.

Makten er ulikt fordelt, ved at ressursgrunlaget for maktutøvelse varierer og ved at de svakere bøyer seg for de mektigeres krav, eller ved at institusjoner og strukturer tjener noen interesser i andre interessers disfavør. Den indirekte makten kan være utilsiktet og skjult for aktørene, men den kan også formes strategisk og påvirkes gjennom bevisstgjøring og handlingsvalg. (NOU 2003:19 s. 11)

Første avsnitt viser at maktsynet er målorientert. Med andre ord utelukkes utilsiktede maktformer eller et syn på at makt finnes i all samhandling, uavhengig om man vil nå et mål eller ikke. Det andre avsnittet nyanserer begrepet noe, men her er det snakk om maktens *former* og ikke hva makt *er*. Så selv om indirekte makt tas opp endres ikke grunndefinisjonen.⁶ Også sluttboka redegjør for et teoretisk ståsted og maktdefinisjonen er nesten lik den vi finner i sluttrapporten.⁷

Det teoretiske perspektivet, slik det fremmes i sluttrapporteringen, er i stor grad i overensstemmelse med mandat, rammeplan og teoriboka. Jeg pekte i kapittel 2 på at MDUs kritikere mener MDUs maktdefinisjon er for snever og legger for lite vekt på ”[...] tunge strukturelle maktforhold som opprettholdes på en utilsiktet mate over tid” (Bugge 2002:21). Denne kritikken ble fremmet overfor teoriboka, men den ser også ut til å gjelde definisjonene her. Analysene av mediedelen har vist relativ stor vekt på strukturelle forhold og sluttproduktenes maktdefinisjon møter dermed i liten grad mediediskursen.

---

⁶ Om den indirekte makten står det at den kan være ”utilsiktet og skjult for aktørene”. Men det står at også den indirekte makten kan formes strategisk og påvirkes gjennom bevisst handling og dermed ser også denne maktformen ut til å handling som utgangspunkt.

⁷ ”Makt er evne til å gjøre en forskjell, nå et mål, skape en virkning, enten direkte eller i beslutnings- og tvangssituasjoner eller indirekte gjennom symboler, institusjoner og sosiale strukturer. Makten er ulikt fordelt ved at ressursgrunlaget varierer og ved at de svakere bøyer seg for de mektigeres krav, eller ved at institusjoner og strukturer tjener noen interesser i andre interessers disfavør. Symbolske, institusjonelle og strukturelle maktforhold kan være utilsiktet og skjult for aktørene, men kan også påvirkes og formes strategisk” (Østerud mfl. 2003:15).

Men maktdefinisjonene i sluttproduktene inneholder også en mengde nyanseringer som lettere faller sammen med mediedelens makttilnæringer. Vi har også sett at Engelstad, en av forfatterne bak maktdefinisjonene her, også har forfattet teorikapitlet i *Power, Aesthetics, Media*. Maktperspektivet der kan synes annerledes enn her, noe som viser spennet og bredden innad i utredningen. Det kan derfor synes urettferdig å bare sammenligne maktdefinisjonene i sluttproduktene med mediedelens maktperspektiv. Men det forserker uansett inntrykket av mediediskursens svake representasjon i sluttproduktene.

SLUTTBOKA - STØRRE BREDDE, MEN YTTERLIGERE MARGINALISERING AV MEDIEDELEN

Makten og demokratiet. En sluttbok fra makt- og demokratiutredningen (Østerud mfl. 2003) er en avslutning av utredningsarbeidet og ikke et sammendrag.⁸ Hovedlinjer tegnes opp, men også litteratur og kilder utenfor utredningen blir brukt (:9). Boka er på enkelte områder lik rapporten, og man kan flere steder finne igjen de samme setningene. På andre områder er den ulik og tar delvis opp helt andre temaer.

Medieforskningen blir hovedsaklig presentert to steder i boka. I del II har kapitlet ”Den redigerte offentligheten” samme overskrift som mediekapitlet i NOUen og innholdet er omtrent identisk. Dermed styrkes de diskursive representasjoner fra NOUen. I del V, ”Premissmakt og symbolmakt”, er medier nevnt flere steder og innholdet i denne delen er i mindre grad representert i sluttrapporten. Det står blant annet at ”symbolenes makt gjør seg gjeldene i reklame, medier, kunst og underholdning” (:245). Symbolsk makt er et av kapitlets hovedanliggende, noe sluttboka dermed har til felles med både *Den norske medieorden* og Meyers særuttalelse. Humanistiske perspektiver presenteres i denne delen og sluttboka trekker dermed, i større grad enn sluttrapporten, veksler på den humanistiske forskningen som har blitt utført i utredningen.

Medier blir i del V hovedsaklig nevnt i fire forskjellige avsnitt. Avsnittet ”Mediebegivenheten” (:267) tar opp at nasjonale symboler og ritualer har fått en ny dimensjon: ”I konsentrert form formidles seremonier og riter gjennom fjernsynet; de blir til mediebegivenheter” (:267). Det står videre at ”de direkte politiske virkningene av symbolmettede mediebegivenheter er vanskelige å fastslå. Vi vet ikke hvorvidt den nasjonale bølgen rundt Lillehammer-OL hadde konsekvenser for EU-avstemningen samme høst [...]” (:268). Det kan virke som om det her mangler en forskningsmetode for

---

⁸ Fra 2003, forfattet av Øyvind Østerud, Fredrik Engelstad og Per Selle.

å undersøke de ting det stilles spørsmål ved. Mediebegivenhetsteorien er forøvrig kjent gjennom Dayan og Katz⁹, men ingen referanser i sluttboka forklarer den forbindelsen.¹⁰

Medier blir så nevnt i avsnittet ”Varene tar makten” (:270).¹¹ To av referansene der er til Borchs tekst ”Reklamens makt i en digital hverdag” som er i mitt bredutvalg. Den tredje referansen er til en tekst i kjerneutvalgsrapporten *Power, Aesthetics, Media*, og påstander derfra om logoens betydning og at varene har image brukes i sluttboka.

Medier tas også opp i avsnittet ”Bilde og lyd” (:272). Her pekes det på at ”om såpeserien kan tilskrives makt, er det som motor for kulturell diffusjon” (:273). Påstanden eksemplifiseres med at *Dynastiet* førte til en alminneliggjøring av den økonomiske overklassen. Det refereres til Jostein Gripsruds *Dynasty Years* fra 1996. Forfatterne finner med andre ord forskning fra før MDU startet sitt arbeid relevant, og foretrekker dette framfor de funn som er gjort i MDU.¹² Påstanden om såpeseriens makt eksemplifiseres også med tv-serien *Friends*: ”Ungdommen i en norsk bygdeby ønsker seg på kafé som i *Friends*” (:273). Også disse referansene er fra tekster utenfor mitt utvalg.

Tilslutt nevnes medier i et avsnitt som heter ”Retorikk og tekst” (:277). Her står det at ”fjernsynsdebattens spontane form gir politikere styrke ved å fokusere på deres person” (:277). Vi kjenner delvis igjen dette fra en kapitlet om tv-debatter (Krogstad 2001) i *Power, Aesthetics, Media*, uten at det refereres til denne.

Eksemplene over er de tydeligste eksemplene på medierelevante temaer som tas opp i del V. Imidlertid er mer eller mindre hele del V mediefaglig relevant ettersom det i stor grad omhandler språkmakt og tekstmakt. Eksemplene viser at referansene i stor grad er hentet fra tekster utenfor kjerneutvalget. Ved å se på referansene i sluttboka, kan vi i enda større grad se eventuelle forbindelser til kjerneutvalg, bredutvalg, andre deler av utredningen og forbindelser utenfor utredningen. Det er kun sluttboka, ikke sluttrapporten, som har referanser. Men ettersom rapporten bygger på boka er referansene også interessante for sluttrapporten. Det er del II i boka som er gjengitt i rapporten og referansene der vil antakelig være de samme. En oversikt over de medierelevante referansene i del II og del V av sluttboka viser forbindelsene til mediedelen:

---

⁹ *Media Events: The Live Broadcasting of History*, (Dayan og Katz 1992).

¹⁰ Mediebegivenhetsteorien er ikke nevnt i mediedelen av utredningen, men den tas opp i rapporten *Nasjonal symbolmakt* (Agedal 2003), som ikke er med i mitt utvalg. I denne rapporten refereres det til Dayan og Katz og det er mulig forfatterne av sluttboka har tatt poengene derfra.

¹¹ Avsnittet har samme overskrift som boka *Varene tar makten* (Holm mfl. 2001), men av de tre referansene som finnes i avsnittet er ingen til denne utgivelsen.

¹² Det ble også gjort klart innledningsvis i boka at de ville trekke veksler på ”annen litteratur”.

Tabell over medierelevante referanser i sluttboka:

Del	Referanse til	Kjerne utv.	Bred utv.	I MD U	Ikke i MD U
2	Petterson, Olof mfl. (red.)1990: <i>Makten över tanken</i>				X
2	Eide, Martin 2000: <i>Den redigerende makt</i> , særlig kap. 11				X
2	Østbye, Helge 2000: <i>Hvem eier norske massemedier?</i>	X			
2	Slaatta, Tore (red.) 2002: <i>Digital makt</i>	X			
2	Aarseth, Espen 2003: <i>Digitale maktspill</i>	X			
2	Syvetsen, Trine 2001: <i>Kommersialisering, globalisering og konvergens</i>	X			
2	Skjeie, Hege 2001: ”Inne i beslutningsmaskinen...”			X	
2	Skjeie, Hege 2001: ”Det kritiske kjendiseri”				X
2	Eide, Martin (red.) 2001: <i>Til dagsorden!</i>	X			
2	Eckenkrantz, Jan og T. Olsson 1998: <i>Det redigerade sambället</i>				X
2	Tranvik, Tommy og P. Selle 2003: <i>Farvel til folkestyret</i> kap 6		X		
2	Gulbrandsen, Trygve mfl. 2002: <i>Norske makteliter</i>			X	
2	Gullberg, Anne T. og L. Helland 2003: <i>Profesjonell lobbyisme</i>			X	
2	Eide, Martin 1995: <i>Blod, svette og gledestårer</i>				X
2	Slaatta, Tore 2003: <i>Den norske medieorden</i>	X			
2	Slaatta, Tore 2003: <i>Den norske medieorden</i>	X			
2	Eriksen, Thomas H. 2001: ”Nyrike i et nyrikt...” i: <i>Varene tar makten</i>			X	
2	Holm, Erling D. 2001: ”Den prangende smak” i: <i>Varene tar makten</i>			X	
Sum		7	1	5	5
5	Borch, Anita 2003: ”Reklamens makt...” i: <i>Ungdom, makt og mening</i>		X		
5	Holm, Erling D. 2001: ”Den prangende smak” i: <i>Varene tar makten</i>			X	
5	Holm, Erling D. 2001: The tools of ...” i: <i>Power, Aesthetics, Media</i>	X			
5	Borch, Anita 2003: ”Reklamens makt ...” i: <i>Ungdom, makt og mening</i>		X		
5	SSB Kulturstatistikk 2001				X
5	Gripsrud, Jostein 1996: <i>The Dynasty Years</i>				X
5	Bringedal, Berit og O. Osland 2003: ”Fylt av ingenting...” i: <i>Ungdom, makt og mening</i>			X	
5	Berge, Kjell L. 2002: ”Hvor er makten i teksten?” i: <i>Maktens tekster</i>		X		
5	Bourdieu, Pierre 1996: <i>Symbolsk makt</i>				X
5	Krogstad, Anne og K. Gomard 2003: ”Doing politics...”				X
Sum		1	3	2	4
Tot		8	4	7	9

Metodiske bemerkninger: Når det gjelder del II har jeg tatt med alle referanser i kapitlet ”Den redigerte offentlighet” fordi hele kapitlet er medierelevant. I del fem har jeg tatt med referanser som hører med i avsnitt hvor medierelevante forhold er nevnt. Jeg har hentet medierelevant stoff fra seks sider. Jeg har ikke tatt med referansene til avsnitt som handler om tekst, litteratur og kunst, fordi jeg har gjort de samme avgrensninger her som for kjerneutvalget (redegjort for i metodekapitlet). (Referanser som er listet opp her er ikke ført opp i litteraturlisten fordi de brukes her kun for å vise sluttbokas referering.)

Vi ser av tabellen at referansene til kjerneutvalget dominerer i del II, altså delen som representerer NOUen, mens de er nesten fraværende i del 5. Referansene til bredutvalget er totalt sett få og referansene til tekster i MDU som ikke faller under mitt utvalg er størst i del II og mindre i del V. Referansene til tekster utenfor MDU er relativt lik i begge deler og også av en viss størrelse. Vi kan anta at også sluttrapporten har hentet enkelte av sine referanser utenfor MDU. Ettersom del II har referanser både fra mitt kjerneutvalg og fra tekster som ikke er i mitt utvalg, styrker det mine funn om at NOUen både forholder seg til mediedelen og samtidig ikke gjør det. Til sammen har boka trukket veksler på mer stoff utenfor mitt utvalg enn innenfor (tolv referanser er til mitt kjerne- og bredutvalg og 16 referanser er ikke fra utvalget).

Sluttboka må med del V sies å oppsummere mediedelen av maktutredningen på en bredere måte enn NOUen gjør. Det ser vi både av referansene og ved at den humanistiske forskningen inkluderes. Sluttboka ser likevel ikke ut til å forsterke mediediskursen slik den er framstilt i kjerneutvalget. Isteden forsterkes representasjonene fra NOUen ved at del to gjengir NOUens representasjoner. I tillegg forsterkes den negative mediediskursen fra bredutvalget. Dette blir dessuten klarere om man går til de ulike tekstene det er referert til og som ikke er fra mitt utvalg.¹³ Vi så at tv-serien *Friends* ble referert til i sluttboka. I boka referansen er hentet fra står det: ”en annen viktig påvirkningskilde er massemedia, som ungdom bruker mye tid på” (Bringedal og Osland 2003:344-5) og det nevnes deretter at ungdom drømmer seg bort i tv-serier som *Friends* (:345). Her skrives det uten nyansering at mediene er en påvirkningskilde. Påvirkning blir sett på som et komplisert område i medieforskningen, noe få mener noe bastant om. En annen referanse i sluttbokas del II er fra teksten ”Politikken som ’plutselig’ blir til...”.¹⁴ Teksten tar opp mediehverdagen til de ansatte i regjeringa. Det legges vekt på medievridding og at media oppfattes som støy. Medievriddingsteorien kjenner vi fra forrige maktutredning; Hernes lanserte den i 1978. Situasjonen i dag sammenlignes med gamle dager da partipressen eksisterte og var lojale (Skjeie 2001:157-65). Denne teksten har de samme representasjonene som den negative mediediskursen der forlatte begreper brukes og synet på mediene er negativt. Det kan være at NOUens sterke vekt på partipressen og de forhold som synes forlatt i medievitenskapen blant annet er hentet fra denne teksten. Det synes underlig at et lite

---

¹³ Jeg tar ikke opp alle tekstene det er referert til her men nøyer meg med å trekke ut et par som viser interessante funn i forhold til de diskursive representasjoner og perspektiver jeg allerede har identifisert.

¹⁴ I kapitlet ”Inne i ’beslutningsmaskinen’. Regjeringen som kollegium” forfattet av Hege Skjeie. Kapitlet står i boka *Den fragmenterte staten. Reform, makt og styring* (2001) redigert av Bent Sofus Tranøy og Øyvind Østerud. Se Skjeie 2001.

avsnitt, et avsnitt som ikke har blitt fanget opp av mine utvalgskriterier, blir betydningsfull for NOUen, istendenfor mediedelens tekster. Det er bemerkelsesverdig at teksten er skrevet av en i forskningsgruppen, riktignok en av de som trakk seg, og at boka er redigert av lederen for MDU.

Det kan se ut som om MDUs medieforskning foregår i to ulike og dels motstridende diskurser. En diskurs som representeres av medieforskerne og en annen som representeres av andre forskere. Sluttboka og sluttrapporten tyder på at den negative mediediskursen er sterkere enn mediediskursen som representeres av medieforskerne. Mediediskursens representasjoner og perspektiver blir ubetydelige i sluttrapporten. For å få tilgang til mediediskursen slik den er representert av medieforskerne må man gå til selve kjerneutvalget. Jeg antydte i forrige kapittel at den negative mediediskursen ikke var spesielt sterk, men antydte samtidig at den kunne være sterk fordi den i stor grad var representert av forskergruppen. Sluttproduktene viser at den negative mediediskursen er sterk og at den fremmes av forskningsledelsen. Det kan virke som om forskningsledelsen, i sluttrapporteringen, har valgt å hovedsaklig se til faggrupper de selv har kjennskap til når medier omtales. Med andre ord har forskningsledelsen kontroll over diskursen og bestemmer hvem som kommer til orde.

SLUTTRAPPORTERING FØR OG NÅ

Jeg har allerede vist at mediedelen forrige gang ble presentert i to ulike NOUer og at de to rapportene til sammen ga et grundig bilde av datidens medie-Norge. Ved å sammenligne sluttrapportene fra MU med sluttproduktene fra MDU, ser man raskt store forskjeller. Alle de temaer som hadde vært forsket på i mediedelen ble forrige gang presentert i sluttrapportene på en inngående og nyansert måte. Analysene av MDUs sluttrapport har vist at mange temaer og vesentlige nyanseringer denne gangen har gått tapt på veien fra mediedelen og til sluttprodukt. Noe av denne forskjellen kan antakelig tilskrives at det var medieforskerne selv som forfattet stoffet om medier forrige gang. Vi har sett at medieforskerne denne gangen har hatt liten innvirkning på hvordan medier har blitt fremstilt i sluttproduktene.

MU-rapportene hadde en annen pedagogisk tilnærming enn MDUs sluttrapport. Den språklige stilen var annerledes forrige gang:

En kan tenke seg at et vesen fra en fremmed planet kunne ta imot fjernsynssignalene fra Norsk rikskringkasting og på det grunnlaget forsøke å finne ut hvordan den norske befolkningen var

sammensatt. Det synes nokså klart at det bildet en på denne måten ville få, var temmelig skeivt. (NOU 1982:3 s. 249)

Denne typen metaforer er med på å farge framstillingen og gjøre lesingen levende og morsom, samtidig som det kan bli lettere å forstå selve poenget. MU-rapportene er også bygget opp slik at et emne eller problemområde først presenteres, så diskuteres teorier og ulike synsvinkler om emnet, deretter legges ulike funn fram og nye konklusjoner dras. Denne måten å gjøre det på gir leseren mulighet til å danne seg et eget bilde av situasjonen og resultatene presenteres dermed ikke som udiskutable fakta. MUs rapporter viser også stor grad av ydmykhet i forhold til hva man har klart å finne svar på:

Det er ikke mulig å gi noe svar på hvilken av de to teoriene som har mest for seg når de skal anvendes på massemediene. (NOU 1982:3 s. 245)

En kan bare beklage at ikke mer ble gjort for å studere denne prosessen mens den pågikk [...] (NOU 1982:3 s. 251)

Det er usikkert hvilke konklusjoner man kan trekke av slike utregninger, - om man overhodet kan trekke noen konklusjoner. (NOU 1982:30 s. 93)

NOUen tok forrige gang opp forskning også der det er vanskelig eller umulig å trekke konklusjoner. En slik tilnærming kan tyde på at utredningen har vært mer orientert mot å finne problemer og ulike synsvinkler, heller enn entydige svar. I MDUs sluttrapportering er framstillingen en annen. Den gjør ikke bruk av metaforer, ulike temaer drøftes ikke før konklusjoner gis og det er med en helt annen form for sikkerhet og overbevisning at konklusjonene fremmes. I MDU presenteres innholdet i NOUen i større grad som fakta, og man må gå til de ulike forskningstekstene som NOUen bygger på for å finne bakgrunnen. MDUs sluttrapport er mer kortfattet i formen, men også det kan være utrykk for en pedagogisk stil. Det blir enklere å få oversikt og resultatene blir på den måten mer tilgjengelig. Sånn sett kan man si at sluttrapportene da og nå har valgt ulik pedagogisk strategi.

Forskjellene kan også tilskrives at syn på forskningsformidling var ulikt på søtti- og åttitallet, og nå på nitti- og totusentallet. Konteksten for hvordan forskningsresultater presenteres er selvsagt ulik for de to tidsperiodene. Dessuten var nok også de lange og tildels detaljerte beretningene forrige gang et resultat av hva forfatterne ønsket med rapporten. Medieforskerne så utredningsarbeidet som en mulighet til å lage pensumlitteratur for studenter (Slaatta 1999:14). Rapporten kan tidvis synes å være laget med det for øyet, blant annet på grunn av flere inngående historiske gjennomganger, for eksempel av pressens strukturutvikling og utviklingen av påvirkningsteorier. På den annen

side var mediefaget i Norge på det tidspunktet nytt og mye av detaljkunnskapen forelå ikke, slik den gjør nå, og den ble derfor i seg selv en viktig del av forskningen og resultatene. Fagfeltet har i dag en helt annen tyngde, man har rett og slett forsket mer og dekket flere av de hullene man forrige gang ikke hadde forsket på.

SLUTTRAPPORTERING - EN DISKURSIV KONFLIKTSONE

Sammenligningen med forrige utrednings sluttprodukter viser at valg med henhold til organisering av utredningene spiller en rolle for hvordan resultatene presenteres. Sammenligningen med forrige utredning har også vist at måten å presentere forskningsresultatene på er ulik. Makten man får tildelt ved å være oppnevnt av regjeringen til å si hvem som har makt i Norge er i seg selv diskursiv. Det kan synes som om maktutredene denne gangen har valgt å selv sette seg i en maktdiskurs. Å presentere sitt bilde av samfunnet og makten i det som sannhet, tyder på at man har hatt et ønske om å posisjonere seg i en eventuell debatt. Maktdiskursen maktutredene selv er i synes overlegen i og med at de presenterer sitt bilde som en sannhet.

Utredningen inneholder denne gangen flere og tildels motstridende representasjoner eller diskurser når det gjelder hvordan medieforskning presenteres. Diskursene møtes på flere punkter og har en del felles representasjoner, men perspektivene er ulike på så vesentlige punkter at de står mot hverandre. I mediedelen fant vi en felles positiv mediediskurs, mens vi i bredutvalget så konturene av en negativ mediediskurs. I sluttrapporten fant vi at begge disse diskursene var representert og at de inngikk i en ny diskurs ved at de ble uttrykt på en bestemt og ny måte. Denne nye diskursen fant vi også i sluttboka der vi også så at den negative mediediskursen ble styrket. Sluttproduktet diskursen og den negative mediediskursen har sammen marginalisert mediedelens diskurs i sluttrapporteringen.

MDU er skrevet i ulike diskurser og disse diskursene presenteres i sluttproduktene med ulik styrke. Sluttrapporteringen har framstått som en kamp om diskursiv kontroll mellom høyst ulike perspektiver. Enkelte perspektiver og diskurser framstår som tapere og andre som vinnere, dette til tross for at alle perspektivene og diskursene på mange punkter møter hverandre og går inn i hverandre og totalt sett er en del av en og samme maktutredningsdiskurs.

8 ”MAKTEN ER OVERALT”¹

Ved å betrakte maktutredningen som en diskurs har vi kunnet identifisere maktperspektivet maktutredningene selv bruker når de identifiserer andres makt. Bruk av diskursanalyse har på en rekke punkter avslørt maktforhold internt i maktutredningen og vi har fått et tydelig bilde av medieforskningen, inkludert relasjonen til utredningen som helhet. At vi har fått så klare konklusjoner om makten i utredningen viser at diskursanalyse kan brukes også når andre store utredninger og prosjekters maktforhold skal analyseres.

Makten er, ifølge Foucault (1995), navnet man setter på en kompleks strategisk situasjon i et gitt samfunn (:104). MDU har satt ”folkestyrets forvitring” som navn på dagens situasjon i det norske samfunn. Betegnelsen en ”samfunnsvitenskapelig diskurs om makt” kan brukes om MDU sin egen makt.

OPPSUMMERING

I de mest generelle ordelag kan man snakke om den skandinaviske maktutredningstradisjonen som en stor, om enn vag, diskurs. Den første maktutredningen i Norge ble skrevet innen en samfunnsvitenskapelig tradisjon og vi kan snakke om forrige maktutredning som en samfunnsvitenskapelig diskurs, noe også den nye er. Men den nye representerer også en klar utvidelse ved at humanistiske perspektiver nå er representert.

FLERE DELDISKURSER OG KLARE STYRKEFORHOLD

Ved diskursivt å ta for meg MDU på flere abstraksjonsnivåer har jeg fremhevet konfliktene innad i utredningen. Jeg har snakket om maktutredningen som bestående av flere deldiskurser som går inn i hverandre og som står mot hverandre. Alle disse deldiskursene inngår i maktutredningsdiskursen.² I analysene identifiserte jeg en klar mediediskurs. Det er en felles diskurs som inneholder en rekke ulike representasjoner og perspektiver, men som likevel står sammen som én diskurs. Av tydelige felles representasjoner inneholder mediediskursen blant annet et sterkt Bourdieu-perspektiv og et teoriløst perspektiv. I tillegg så vi flere svakere teoriperspektiver representert. Normative representasjoner finnes som ulike oppfordringer og perspektiver der man er

---

¹ Foucault 1995:104.

² På et høyere abstraksjonsnivå, når man ser hele MDU som en diskurs, kan man, istedenfor å snakke om ulike deldiskurser, snakke om ulike representasjoner og perspektiver som står mot hverandre og går inn i hverandre.

mot noen og *med* andre. Selv om problemer identifiseres og negative trekk ved medieutviklingen påpekes, er mediedelen i størst grad positiv til mediene og utviklingen. Perspektivet i mediedelen er dermed positivt og framoverrettet.

I analysene som tok for seg mediedelen i bredutvalget, så vi at mediediskursens trekk ble utfordret. Her så vi konturene av det jeg kalte en negativ mediediskurs. Den negative mediediskursen hadde i stor grad et reservert syn på medieutviklingen og brukte andre begreper enn mediedelen.

Analysene av sluttproduktene viste en ytterligere komplisering av maktutredningens diskursive representasjoner. Særuttalelsene representerte to alternative, men svake perspektiver. Analysene viste at man kunne snakke om en egen sluttproduktdiskurs om medier. Denne diskursen er en selektiv kombinasjon av både mediediskursen og den negative mediediskursen, men med en egen stemme og et eget perspektiv uttrykker den en egen ny diskurs. Sluttproduktdiskursen og den negative mediediskursen finner støtte i hverandre. Sluttproduktdiskursen framstår som hegemonisk i forholdet til mediediskursen og mediediskursen blir marginalisert i sluttrapporteringen.

Totalt sett kan man se maktutredningsdiskursen som en stor diskurs der det er klare konflikter rundt hvordan medieforskningen skal foregå og presenteres. Det ble tydelig at noen har diskursiv kontroll i denne maktutredningsdiskursen, noe som fører til at konflikten får vinnere og tapere hva medieperspektivet angår. Denne kampen gjelder først og fremst i sluttproduktene og er en kamp om kontroll over utredningens felleskonklusjoner.

EN BROKETE VEI FRA MANDAT TIL SLUTTPRODUKT

Begge utredninger har vist at veien fra mandat og planer før utredningens start fram til sluttproduktene skrives er brokete. Vi så at den nye utredningen ble tenkt vidt. Lederen for medieforskningen tolket oppdraget slik at mediedelen skulle bli en stor og betydningsfull del av utredningen.

På spørsmålet om alle de ambisjoner og det pluralistiske syn som tegnes i startfasen er realisert, kan man for den nye utredningen svare et klart nei. Særlig det pluralistiske synet ser ut til å ha gått tapt. Vi har sett at det har fått helt klare konsekvenser for hvordan medieforskningen presenteres i sluttproduktene. Slaatta ønsket i posisjonspapiret å koordinere medieforskningen med den øvrige forskningen slik at man fikk teoretiske og metodiske koplinger mellom prosjektene (Slaatta 1999:61). Analysene har vist at en slik kopling i liten grad har funnet sted.

HISTORISK UTVIKLING AV MEDIEFORSKNING I MAKTUTREDNINGER

I forrige utredning ble mediedelen løst på en selvstendig måte og den hadde et nyansert forhold til utredningens felles teoretiske perspektiver. I etterkant av utredningen ble det stor debatt, noe som også førte til faglig utvikling.

Når man sammenligner de to utredningenes mediedeler ser man både fellestrekk og forskjeller. Presseforskningen var en sterk representasjon forrige gang, en representasjon som videreføres med denne utredningen. Mediediskursen synes i begge utredninger å være litt på siden av utredningen totalt sett. Felles for begge utredninger er det også at forskningsledelsen, som kommer fra andre fagtradisjoner enn medievitenskapen, interesserer seg for og tar del i teoriutvikling på medieområdet. Av de representasjoner som skiller mediedelen fra forrige gang til nå er de tydeligste tematisk-, metodisk- og teoretisk utvidelse. Den tematiske utvidelsen henger i stor grad sammen med at mediebildet ser annerledes ut i dag enn for 20-30 år siden.

Historisk kan vi se en utvikling av medieforskningen fra forrige utredning til den nye. De to diskursene om medier i MDU, mediediskursen og den negative mediediskursen, forholder seg begge til forrige maktutrednings mediedel, men på ulike måter. Mens mediediskursen representerer utvikling i tid representerer den negative mediediskursen stillstand fordi begrepsapparatet i overveiende grad er likt.

MAKTEN I MAKTUTREDNINGEN

Vi har sett at det i MDU finnes både mangfold og ulike styrkeforhold i representasjonene, og i siste instans i de ulike diskursene. Foucault skriver: ”med makt tror jeg man først og fremst må forstå mangfoldet av de styrkeforholdene som er immanente i det feltet hvor de utøves og som er konstitutive for deres organisering” (1995:103). Videre skriver han at makten er den støtten som disse styrkeforholdene finner hos hverandre ved å danne en kjede eller et system, eller i motsatt fall, de forskyvningene som avgrenser dem fra hverandre (:103). Det er slik MDU først og fremst uttrykker makt innad: sluttprodukt-diskursen finner støtte i den negative mediediskursen og sammen skyver de mediediskursen ut. Men makten er samtidig mer kompleks:

Man kan anta et komplekst og ustabilt samspill hvor diskursen kan være både maktens redskap og virkning, men også hindring, støttepillar, motstandspunkt og utgangspunkt for en motstrategi. Diskursen bærer og produserer makten, den forsterker den, men undergraver den også, den viser den fram, gjør den skrøpelig og gjør det mulig å demme opp for den. (Foucault 1995:112)

Svaret på spørsmålet jeg stilte innledningsvis om hvordan medieforskning presenteres i norske maktutredninger, er at den presenteres som noe selvstendig og litt på siden av den andre forskningen. I tillegg presenteres den ulikt av medieforskerne og av andre forskere, inkludert forskningsledelsen. I Makt- og demokratiutredningen har medieforskningen blitt presentert i to til dels meget ulike diskurser, en positiv og en negativ, i tillegg til en egen sluttdiskurs. Samtidig er medieforskningen omfattende og en viktig del av utredningsprosjektene. Mange tar del i medieforskningen slik den utføres både i mediedelen og i andre av utredningenes deler.

SELVREFLEKSJON OG FAGUTVIKLING

De to utredningene representerer den norske maktutredningstradisjonen. Ulikhetene og utvidelsene fra forrige gang til nå er også en del av den generelle forskningsutviklingen. Basert på de utviklingstrekk vi har sett fra da til nå kan vi anta at en eventuell ny utredning vil kunne representere en ytterligere utvidelse. De humanistiske perspektiver vil kanskje bli enda sterkere og forskningsledelsen vil muligens komme fra andre fag enn de som har vært representert til nå. Også medieforskningen vil trolig bli representert på en annen måte i en eventuell neste utredning, trolig i tråd med det stedet mediefaget da vil befinne seg.

I analysene har jeg sagt noe om mediefaget og på den måten henvendt meg til medievitenskapen. Jeg har vist hvordan medier forskes på i Makt- og demokratiutredningen. Mine analyser har ikke kunnet si noe om hvorvidt forskningen i maktutredningen også er representativ for forskningen generelt. Det er et spørsmål medievitenskapen selv må vurdere. I forlengelsen av en slik vurdering kan man bruke sin kontrafaktiske fantasi og reflektere over hvilke andre representasjoner og perspektiver som kunne ha vært brukt. Et nærliggende spørsmål å tenke over er hva som ville vært brukt om Bourdieus teorier ikke fantes? Hans teorier er vidtdekkende og som vi har sett trekker han på både humanistiske og samfunnsvitenskapelige forskningstradisjoner, selv om samfunnsvitenskapene er hovedrepresentasjonen. Hva om man hadde valgt teorier og metoder utelukkende fra den ene eller andre leiren, hva ville man vunnet eller tapt på det? Et annet spørsmål man kan reflektere over er hvilke tematiske hovedområder man kunne studert om journalistikk, digitale medier og økonomisk utvikling ikke hadde vært prioritert. Dette er grunnleggende spørsmål om forskningsretninger og prioriteringer i forhold til disse, og i siste instans om utviklingen av faget.

Historisk synes det symptomatisk at medieforskningen er litt på siden av den totale utredningen. Det bør være et viktig forskningsoppdrag å finne ut av hvorfor det er slik og om det er slik også utenfor utredninger som dette. Kan det være fordi mediefaget er tverrfaglig? Eller fordi det, sammenlignet med andre fagtradisjoner, fortsatt er ungt? Eller er det andre årsaker til at medieforskningen blir stående litt for seg selv i maktutredninger? Et annet historisk trekk er at forskningsledelsen, som kommer fra andre fagtradisjoner enn medievitenskapen, i begge utredningene tar del i teoriutvikling på medieområdet. Medieforskerne bør også stille seg spørsmålet om hvorfor det er slik.

Foucault sier at ”der hvor det er makt, er det motstand...” (1995:106). Maktutredningen uttrykker makt over mediediskursen, men vil mediediskursen noen gang få makt til å yte motstand?

LITTERATURLISTE

- Allern, Sigurd (2001) "Kildene og mediemakten", i M. Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Benum, Edgar, T. Bull, M. Gullestad, K. O. Moene og E. Smith (1999) *Maktutredningen til debatt – fem kommentarer*. Rapport nr. 1, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Berge, Kjell Lars, S. Meyer og T. A. Trippestad (red.) (2003) *Maktens tekster*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Berger, Peter L og T. Luckmann (1967) *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Doubleday.
- Bergström, Göran og K. Boréus (2000) *Textens mening och makt. Metodebok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Blom, Ina (2001) "Pedagogical problems: Joseph Beuys and the power of creativity", i F. Engelstad og J. Gripsrud (red.) *Power, Aesthetics, Media*. Rapport nr. 33, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Borch, Anita (2003) "Reklamens makt i en digital hverdag", i F. Engelstad og G. Ødegård (red.) *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bourdieu, Pierre (1990) *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1991) *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press
- Bourdieu, Pierre (1995) *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dommekraften*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, Pierre (1998) *On Television and Journalism*. London: Pluto press.
- Bourdieu, Pierre og L. Wacquant (1995) *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Gjøvik: Samlaget.
- Bringedal, Berit og O. Osland (2003) "'...fylt av ingen ting'. Kjedsomheten og makten over livet", i F. Engelstad og G. Ødegård (red.) *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bugge, Lars (2002) "Den gjennomsløkte makten. Kritikk av Maktutredningens maktforståelse", i L. Bugge, S.S. Eriksen og G.O. Rønning (red.) *Agora. Journal for metafysiske spekulasjon*, nr. 3/4. *Makt*, s. 20-51. Oslo: Aschehoug.
- Bugge, Lars, S. S. Eriksen og G. O. Rønning (2004) "Makten som vilje og makten som forestilling. Om makt og demokratiutredningen (1998 – 2003)", i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, vol 45, nr. 1, s. 97 – 116. Oslo: Universitetsforlaget.

- Collins, Randall (1994) *Four Sociological Traditions*. New York og Oxford: Oxford University Press.
- Daloz, Jean-Pascal (2001) ”Ostentation and Political Elite Legitimation: A Cultural Comparative Perspective”, i F. Engelstad og J. Gripsrud (red.) *Power, Aesthetics, Media*. Rapport nr. 33, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Danielsen, Anne (2001) ”B1000 The work of art in the age of digital reproduction”, i F. Engelstad og J. Gripsrud (red.) *Power, Aesthetics, Media*. Rapport nr. 33, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Dayan, Daniel og E. Katz (1992) *Media Events: The Live Broadcasting of History*. Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- Eide, Elisabeth (2001) ”Mannsbastioner med iboende treghet. Medier, kjønn og makt”, i M. Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, Martin (2001a) ”Journalistisk makt. Et oppslag”, i M. Eide, (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, Martin (red.) (2001b) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, Martin og G. Hernes (1987) *Død og Pine! Om massemedia og helsepolitikk*. Oslo: FAFO.
- Engebretsen, Martin (2002) ”Nye nyheter – ny fordeling av fortellermakt? Om utviklingen av hypermediale nyhetsformater på WWW”, i T. Slaatta. (red.) *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Engelstad, Fredrik (red.) (1999) *Om makt. Teori og kritikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Engelstad, Fredrik (2001) ”Theories of power in communication – a critical assesment”, i F. Engelstad, og J. Gripsrud (red.) *Power, Aesthetics, Media*. Rapport nr. 33, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Engelstad, Fredrik og J. Gripsrud (red.) (2001) *Power, Aesthetics, Media*. Rapport nr. 33, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Engelstad, Fredrik og G. Ødegård (red.) (2003) *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Engelstad, Fredrik, C. E. Grenness, R. Kalleberg og R. Malnes (1996) *Samfunn og vitenskap. Samfunnsfagenes fremvekst, oppgaver og arbeidsmåter*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

- Engelstad, Fredrik, Ø. Østerud, H. Skeje, T. Gulbrandsen, M. Teigen og T.B. Klausen (2002) ”Medialisering”, i F. Engelstad mfl. *Norske makteliter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eriksen, Thomas Hylland (2002) ”Ordets makt. The power of Word^{TM}”, i T. Slaatta (red.) *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Erstad, Ola og T. Slaatta (2003) ”Bit, beat, beaten. Teknologiens tyranni eller mulighetenes marked”, i F. Engelstad og G. Ødegård (red.) *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Fairclough, Norman (1989) *Language and Power*. London: Longman.
- Fairclough, Norman (1995) *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. London and New York: Longman.
- Fairclough, Norman (1999) ”Linguistic and intertextual analysis within discourse analysis”, i A. Jaworski og N. Coupland (red.) *The Discourse Reader*. London and New York: Routledge.
- Fairclough, Norman (2003) *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- Foucault, Michel (1972) *The Archeology of Knowledge*. London: Travistock Publications.
- Foucault, Michel (1994) *Overvåkning og straff. Det moderne fengselets historie*. Oslo: Gyldendal.
- Foucault, Michel (1995) *Seksualitetens historie*. Oslo: Exil forlag.
- Foucault, Michel (1999) *Galskapens historie i opplysningens tidsalder*. Oslo: Gyldendal.
- Fugelli, Per, G. Stang og B. Wilmar (red.) (2003) *Makt og medisin*. Rapport nr. 57, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Goffman, Erving (1992) *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax forlag.
- Gripsrud, Jostein (1996) *The Dynasty Years*. London: Routledge.
- Gripsrud, Jostein (2001) ”The power of aesthetics – the aesthetics of power”, i F. Engelstad, og J. Gripsrud (red.) *Power, Aesthetics, Media*. Rapport nr. 33, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Griswold, Wendy (2001) ”The ruling class and the reading class”, i F. Engelstad og J. Gripsrud (red.) *Power, Aesthetics, Media*. Rapport nr. 33, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Gulbrandsen, Trygve (1999) ”Makt som generalisert kommunikasjonsmedium. Niklas Luhmann om makt”, i F. Engelstad (red.) *Om makt. Teori og kritikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

- Hannemyr, Gisle (2002) ”Foucault i kyberrommet. Forbrukerrettigheter og teknologiske sperrer i vår digitale hverdag”, i T. Slaatta (red.) *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Helland, Knut (2001) ”TV-nyhetenes eksponeringsmakt. Fra nyhetskriterier til eksponeringskriterier”, i M. Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hernes, Gudmund (1975) *Makt og avmakt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hernes, Gudmund (1978a) ”Det mediavridde samfunn”, i G. Hernes (red.) *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hernes, Gudmund (red.) (1978b) *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holm, Erling Dokk (2001) ”The tools of self-realisation – design and advertising in a world of consumption”, i F. Engelstad og J. Gripsrud (red.) *Power, Aesthetics, Media*. Rapport nr. 33, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Holm, Erling Dokk og S. Meyer (red.) (2001) *Varene tar makten*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hovden, Jan Fredrik (2001) ”Etter alle journalistikkens regler. Skisse til ein studie av det norske journalistiske felt”, i M. Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Höjjer, Birgitta og T. Must (2003) *Fornuft og begjær. Om mennesker, penger og medienes økonomistoff*. Rapport nr. 77, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Ihlen, Øyvind (2001) ”Miljømakt og journalistikk. Retorikk og regi”, i M. Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Jakobsen, Kjetil (2000) ”Pierre Bourdieu: De intellektuelles symbolske makt”, i I. B. Neumann (red.) *Maktens strateger*”, i serien Makt- og globaliseringsutredningen. Oslo: Pax forlag.
- Jakobsen, Kjetil (2002) ”Maktutredning: Kunnskapsregime eller motmakt?” i S. Meyer og S. Myklebust (red.) *Kunnskapsmakt*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Jaworski, Adam og N. Coupland (1999) ”Editors’ introduction to Part Two” i A. Jaworski og N. Coupland (red.) *The Discourse Reader*. London and New York: Routledge.
- Johansen, Anders (2001) ”Enkeltpersoner og kollektivpersoner”, i M. Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Kaarhus, Randi (2001) ”En Foucault-inspirert diskursanalyse”, i *Sosiologi i dag*, årgang 31, nr. 4, s.25-46. Oslo: Novus forlag.
- Kjeldsen, Jens E. (2001) ”The rhetorical power of pictures”, i F. Engelstad og J. Gripsrud (red.) (2001) *Power, Aesthetics, Media*. Rapport nr. 33, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Kjeldstadli, Knut (1997) ”Å analysere skriftlige kilder”, i E. Fossåskaret, O. L. Fuglestad og T. H. Aase (red.) *Metodisk feltarbeid: Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjørup, Søren (2000) ”Er sandheden blot en social konstruksjon? – En kritisk præsentation og diskussion af diskursanalysen og især af dens socialkonstruksjonistiske grundlag”, i *Norsk medietidsskrift* nr. 2, s. 28-49. Bergen: Fagbokforlaget.
- Knapskog, Karl (2001) ”Journalistikk og deliberativt demokrati”, i M. Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Korsnes, Olav, H. Andersen og T. Brante (red.) (1997) *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Krogstad, Anne (2001) ”The Power of Image in Politics”, i F. Engelstad og J. Gripsrud (red.) *Power, Aesthetics, Media*. Rapport nr. 33, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Lie, Merete (2002) ”m – f – neuter: kjønnsparadokser på nett”, i T. Slaatta. (red.) *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Luhmann, Niklas (2000) *Sociale systemer - Grundrids til en almen teori*. København: Hans Reitzlers forlag.
- Makten og demokratiet – en introduksjon* (2003) Tilgjengelig i PDF via lenke fra MDUs hjemmesider: http://www.sv.uio.no/mutr/aktuelt/aktuelt/trappes_ned.html (sist besøkt 20. august 2005).
- McGuigan, James Thomas (2001) ”Issues in cultural analysis and policy orientation”, i F. Engelstad og J. Gripsrud (red.) *Power, Aesthetics, Media*. Rapport nr. 33, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Mjøset, Lars (1991) *Kontroverser i norsk sosiologi* Oslo: Universitetsforlaget.
- Mølster, Ragnhild (2001) ”Dokumentarmakt på nye veier”, i M. Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Neumann, Iver B. (red.) (2000) *Maktens strateger*. Oslo: Pax forlag.

- Neumann, Iver B. (2001) *Mening, materialitet og makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Neumann, Iver B. og O. J. Sending (red.) (2003) *Regjering i Norge*. Oslo: Pax forlag.
- Nordhaug, Odd og N. Veggeland (red.) (1983) *Makt i Norge. Hva gikk galt med maktutredningen?* Oslo: Fagbokforlaget.
- NOU 1982:3 *Maktutredningen. Sluttrapport*.
- NOU 1982:30 *Maktutredningen. Rapporten om massemedier*.
- NOU 2003:19 *Makt og demokrati. Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen*.
- Olsen, Johan P. (red.) (1980) *Meninger om makt*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Olsen, Johan P. og H. Sætren (1980) ”Medier, eliter og menigmann” i *Meninger om makt*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Ottosen, Rune (2001) ”Journalistens konfliktfylte lojalitet. Et historisk perspektiv på krigsdekning i norske medier”, i M. Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Raaum, Odd (2001) ”Se opp for etterligninger. Journalistikk som merkevare”, i M. Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rasmussen, Terje (2001) ”Press og nettpresse. Et blikk på nettjournalistikkens mangfold”, i M. Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rasmussen, Terje (2002) ”Nettets makt. Systemteoretiske sonderinger og sondringer”, i T. Slaatta (red.) *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Reppestad, Pål (2002) ”Avmakt, mediemakt og teologimakt i den norske kirke”, i P. Reppestad (red.) *Dype, stille, sterke, milde. Religiøs makt i dagens Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ringen, Stein (2004) ”Wealth and decay. Norway funds a massive political self-examination – and finds trouble for all”, i *Times Literary Supplement*, February 13 2004, nr. 5263 (eller URL: http://www.the-tls.co.uk/archive/story.aspx?story_id=2106665 (sist besøkt 21. oktober 2005. Tilgjengelig via Bibsys, UiO)).
- Risøy, Sølvi M. (2002) ”Taperen”, i S. Meyer (red.) *Avmakt*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rolland, Asle (2004) ”Bokanmeldelse *Mediemangfold*”, i *Norsk medietidsskrift* nr. 4, s. 397- 86. Oslo: Universitetsforlaget.

- Sand, Inger-Johanne (2000) "Niklas Luhmann: Makt og kommunikasjon", i I. B. Neumann (red.) *Maktens strateger*", i serien Makt- og globaliseringsutredningen. Oslo: Pax forlag.
- Schanning, Espen (1997) *Vitenskap som skapt viten. Foucault og historisk praksis*. Oslo: Spartacus forlag.
- Schartum, Dag Wiese (2002) "Fra rettsstat til rettsautomat", i T. Slaatta (red.) *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Selle, Per og T. Tranvik (2003) *Farvel til folkestyret? Nasjonalstaten og de nye nettverkene*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skjeie, Hege (2001) "Inne i 'beslutningsmaskinen'. Regjeringen som kollegium", i B. S. Tranøy, og Ø. Østerud (red.) *Den fragmenterte staten. Reform, makt og styring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skogerbø, Eli (2001) "Fra Televerket til Telenor", i B. S. Tranøy, og Ø. Østerud (red.) *Den fragmenterte staten. Reform, makt og styring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skogerbø, Eli (2002) *Omdanning av telesektoren - fra offentlig tjenesteyting til markedsstyring*. Rapport nr. 49, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Skogerbø, Eli (2003) "Mediene og det samiske samfunn: Stereotyper og ideologikonflikter", i B. Bjerkli og P. Selle (red.) *Samer makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Slaatta, Tore (1999) *Medier, makt og demokrati*. Rapport nr. 6, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Slaatta, Tore (2001) "Journalistikkens makt i den globale tidsalder", i M. Eide (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Slaatta, Tore (2002a) "Digital aktivisme og sosiale bevegelser på Internett", i T. Slaatta (red.) *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Slaatta, Tore (2002b) "Konvergens, kontroll og kreativitet", i T. Slaatta (red.) *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Slaatta, Tore (red.) (2002c) *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Slaatta, Tore (2003) *Den norske medieorden. Posisjoner og privilegier*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Slaatta, Tore (2005) ”Re: Medievitenskaplige publikasjoner i MDU”. Epost til Mette Mila, 14. januar.
- Slaatta, Tore og G. Sæbø (1997) ”Makten og Hernes – i evighet”, i *Norsk Medietidsskrift* nr. 1. Oslo: Novus forlag.
- St.meld.nr.17 2004/05. *Makt og demokrati* (2004 – 2005) URL:
<http://odin.dep.no/smk/norsk/dok/stortingsmeldinger/001001-040008/dok-bn.html>
 (sist besøkt 15 november 2005).
- Staksrud, Elisabeth (2002) ”Ytringsfrihet og sensur på Internett. Politisk regulering og kommersiell filtrering”, i T. Slaatta (red.) *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Storsul, Tanja (2002) ”IKT – mellom marked og politikk”, i T. Slaatta. (red.) *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Svarstad, Hanne (2001) ”Samfunnsvitenskapelige diskursanalyser”, i *Sosiologi i dag*, årgang 31, nr. 4, s. 3 – 6. Oslo: Novus forlag.
- Syvertsen, Trine (1998) *Dokumentanalyse i medievitenskapen: tilgang, kildekritikk, problemstillinger*. Institutt for medier og kommunikasjon, UiO. URL:
<http://home.chello.no/~trine.syvertsen/TEORI&METODE/DOKANALYSE.htm>
 (sist besøkt 12 september 2003).
- Syvertsen, Trine (2001) *Kommersialisering globalisering og konvergens. Utfordringer for mediepolitikk og medieregulering*. Rapport nr 31, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Sørbye, Espen (2002) ”En fragmentert maktutredning”, i *Samtiden* nr. 1. Oslo: Aschehoug.
- Togeby, Lise, J. G. Andersen, P. M. Christiansen, T. B. Jørgensen og S. Vallgård (2003) *Magt og demokrati i Danmark – hovedresultater fra maktutredningen*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Tvedt, Terje (2003) ”Et strategisk kommunikasjonsregime”, i T. Tvedt: *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Utaker, Arild (2000) ”Michel Foucault: Maktens forvandlinger”, i I. B. Neumann (red.) *Maktens strateger*, i serien Makt- og globaliseringsutredningen. Oslo: Pax forlag.
- Østbye, Helge (2000) *Hvem eier norske massemedier?*. Rapport nr. 25, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Østerberg, Dag (1979) ”Tanker om tre bøker fra maktutredningen”, i *Samtiden*, nr. 3. Oslo: Aschehoug.

- Østerberg, Dag (1981) "Makt og samfunnssyn", i K. Andenæs, T. Johnsen og T. Mathisen (red.) *Maktens ansikter*. Oslo: Gyldendal.
- Østerud, Øyvind (1999a) "Forord", i E. Benum mfl. *Maktutredningen til debatt – fem kommentarer*. Rapport nr. 1, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Østerud, Øyvind (1999b) "Global kultur – Global Landsby?", i Ø. Østerud *Globalisering og nasjonalstaten*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Østerud, Øyvind (1999c) "Innledning: Mot en ny maktutredning", i Ø. Østerud, F. Engelstad, S. Meyer, P. Selle og H. Skeie (1999) *Mot en ny maktutredning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Østerud, Øyvind, F. Engelstad, S. Meyer, P. Selle og H. Skeie (1999) *Mot en ny maktutredning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Østerud, Øyvind, F. Engelstad og P. Selle (2003) *Makten og demokratiet. En sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen (1998-2003)*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Aagedal, Olaf (2003) *Nasjonal symbolmakt*. Rapport nr. 55, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Aarseth, Espen (2003) *Digitale maktspill. Kontroll og kommunikasjon i digitale rom*. Rapport nr. 53, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.

VEDLEGG

VEDLEGG 1: UTVALG FRA MAKTUTREDNINGEN 1982

- Eidsæther, Dag (1976) *Partipressen – formidler eller part? En studie av partiavisers behandling av tariffoppgjøret mellom jern og metall og M.V.L. 1974*. Arbeidsnotat nr. 53. Bergen: Maktutredningen.
- Hernes, Gudmund (red.) (1978) ”Det mediavridde samfunn”, i Gudmund Hernes (red.) *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høyer, Svennik (1976) *Pressen som massemedium – del 1*. Arbeidsnotat nr. 46. Oslo: Maktutredningen.
- Høyer, Svennik (1977) *Norsk presse mellom 1865-1965. Strukturutvikling og politiske mønstre*. Arbeidsnotat nr. 59. Oslo: Maktutredningen.
- Høyer, Svennik (1980) *Om makt og medier*. Arbeidsnotat nr. 84. Bergen: Maktutredningen.
- Høyer, Svennik og P. E. Lorentzen (1976) *Norske journalister: Et gruppeportrett*. Arbeidsnotat nr. 48. Maktutredningen. Oslo: Institutt for Presseforskning.
- Mathisen, Kjell Olav (1977) *Massemedienes rolle i opinionsdanningen*. Arbeidsnotat nr. 63. Maktutredningen. Oslo: Institutt for Presseforskning.
- NOU 1982:3 *Maktutredningen. Sluttrapport*.
- NOU 1982:30 *Maktutredningen. Rapporten om massemedier*.
- Olsen, Johan P. (1980) ”Massemedier, eliter og menigmann”, i J. P. Olsen *Meninger om makt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Werner, Anita (1975) *Massemedienes makt over publikum. Teori og modeller*. Arbeidsnotat nr. 23. Bergen: Maktutredningen.
- Werner, Anita (1976) *Om studiet av massemedienes makt over publikum*. Arbeidsnotat nr. 45. Bergen: Maktutredningen.
- Werner, Anita (red.) (1976) *Ungdom og massemedier*. Arbeidsnotat nr. 56. Bergen: Maktutredningen.
- Østbye, Helge (1977) *Norsk rikskringkasting. Oppbygging – Programoversikt – Publikumsreaksjoner*. Arbeidsnotat nr. 61. Bergen: Maktutredningen.

VEDLEGG 2: UTVALG FRA MAKT- OG DEMOKRATIUTREDNINGEN 1998-2003

KJERNEUTVALG:

- Eide, Martin (red.) (2001) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Engelstad, Fredrik og J. Gripsrud (red.) (2001) *Power, Aesthetics, Media*. Rapport nr. 33, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Höijer, Birgitta og T. Must (2003) *Fornuft og begjær. Om mennesker, penger og medienes økonomistoff*. Rapport nr. 77, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Skogerbø, Eli (2002) *Omdanning av telesektoren - fra offentlig tjenesteyting til markedsstyring*. Rapport nr. 49, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Slaatta, Tore (1999) *Medier, makt og demokrati*. Rapport nr. 6, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Slaatta, Tore (red.) (2002) *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Syvertsen, Trine (2001) *Kommersialisering globalisering og konvergens. Utfordringer for mediepolitikk og medieregulering*. Rapport nr. 31, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Østbye, Helge (2000) *Hvem eier norske massemedier?*. Rapport nr. 25, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.
- Aarseth, Espen (2003) *Digitale maktspill. Kontroll og kommunikasjon i digitale rom*. Rapport nr. 53, Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Oslo: Unipub.

BREDUTVALG:

- Berge, Kjell Lars, S. Meyer, T.A. Trippestad (red.) (2003) *Maktens tekster*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Borch, Anita (2003) "Reklamens makt i en digital hverdag", i F. Engelstad og G. Ødegård (red.) *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Engelstad, Fredrik, Ø. Østerud, H. Skeje, T. Gulbrandsen, M. Teigen og T.B. Klausen (2002) "Medialisering", i F. Engelstad mfl. *Norske makteliter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Erstad, Ola og T. Staatta (2003) ”Bit, beat, beaten. Teknologiens tyranni eller mulighetenes marked”, i F. Engelstad og G. Ødegård (red.) *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Reppestad, Pål (2002) ”Avmakt, mediemakt og teologimakt i den norske kirke”, i P. Reppestad (red.) *Dype, stille, sterke, milde. Religiøs makt i dagens Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Risøy, Sølvi M. (2002) ”Taperen”, i S. Meyer (red.) *Avmakt*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Selle, Per og T. Tranvik (2003) *Farvel til folkestyret? Nasjonalstaten og de nye nettverkene*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skogerbø, Eli (2001) ”Fra Televerket til Telenor”, i B. S. Tranøy og Ø. Østerud (red.) *Den fragmenterte staten. Reformert, makt og styring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skogerbø, Eli (2003) ”Mediene og det samiske samfunn: Stereotyper og ideologikonflikter”, i B. Bjerkeli og P. Selle (red.) *Samer makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tvedt, Terje (2003) ”Et strategisk kommunikasjonsregime”, i T. Tvedt *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Østerud, Øyvind (1999) ”Global kultur – Global Landsby?”, i Ø. Østerud *Globalisering og nasjonalstaten*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

SLUTTUTGIVELSER:

- Østerud, Øyvind, F. Engelstad og P. Selle (2003) *Makten og demokratiet. En sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen (1998-2003)*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- NOU 2003:19 *Makt og demokrati. Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen. Makten og demokratiet – en introduksjon* (2003). Tilgjengelig via:
http://www.sv.uio.no/mutr/aktuelt/aktuelt/trappes_ned.html (sist besøkt 31. august 2005).

VEDLEGG 3: KAPITTELINNDELING FOR ANTOLOGIER I MDUS KJERNEUTVALG

VEDLEGG 3A:

<i>Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati</i>	
Martin Eide (red.) 2001	
	Forord Martin Eide
1	Journalistisk makt. Et oppslag Martin Eide
2	Se opp for etterligninger. Journalistikk som merkevare Odd Raaum
3	Etter alle journalistikkens regler. Skisse til ein studie av det norske journalistiske felt Jan Fredrik Hovden
4	Journalistikk og deliberativt demokrati Karl Knapskog
5	Journalistikkens makt i den globale tidsalder Tore Slaatta
6	Enkeltpersoner og kollektivpersoner. Journalistikk som bidrag til politisk kultur Anders Johansen
7	Journalistenes konfliktfylte lojalitet. Et historisk perspektiv på krigsdekning i norske medier Rune Ottosen
8	TV-nyhetenes eksponeringsmakt. Fra nyhetskriterier til eksponeringskriterier Knut Helland
9	Dokumentarmakt på nye veier Ragnhild Mølster
10	Kildene og mediemakten Sigurd Allern
11	Miljømakt og journalistikk. Retorikk og regi Øyvind Ihlen
12	Mannsbastioner med iboende treghet. Medier, kjønn og makt Elisabeth Eide
13	Press og nettpresse. Et blikk på nettjournalistikkens mangfold Terje Rasmussen

VEDLEGG 3B:

<i>Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydning og muligheter</i> Tore Slaatta (red.) 2002	
	Forord Tore Slaatta
1	Konvergens, kontroll og kreativitet Tore Slaatta
2	Foucault i kyberrommet. Forbrukerrettigheter og teknologiske sperrer i vår digitale hverdag Gisle Hannemyr
3	Ytringsfrihet og sensur på Internett. Politisk regulering og kommersiell filtrering Elisabeth Staksrud
4	Nettets makt. Systemteoretiske sonderinger og sondringer Terje Rasmussen
5	Fra rettsstat til rettsstatsautomat Dag Wiese Schartum
6	IKT – mellom marked og politikk Tanja Storsul
7	m – f – neuter: kjønnsparadokser på nett Merete Lie
8	Ordets makt. The power of Word™ Thomas Hylland Eriksen
9	Nye nyheter – ny fordeling av fortellermakt? Om utviklingen av hypermediale nyhetsformater på WWW Martin Engebretsen
10	Maktens omfunktionseringar. Om digitalisering av bokens samhälle Johan Svedjedal
11	Digital aktivisme og sosiale bevegelser på Internett Tore Slaatta

VEDLEGG 3C:

<i>Power, Aesthetics, Media</i>	
Fredrik Engelstad og Jostein Gripsrud (red.) 2001	
	Preface: The Power of Aesthetics – The Aesthetics of Power Jostein Gripsrud
1	Theories of power in communication – a critical assessment Fredrik Engelstad
2	Issues in cultural analysis and policy orientation James Thomas McGuigan
3	The ruling class and the reading class Wendy Griswold
4	B1000 The work of art in the age of digital reproduction Anne Danielsen
5	Pedagogical problems: Joseph Beuys and the power of creativity Ina Blom
6	Ostentation and political elite legitimation: A cultural comparative perspective Jean-Pascal Daloz
7	The power of image in politics Anne Krogstad
8	The rhetorical power of pictures Jens E. Kjeldsen
9	The tools of self-realisation – design and advertising in a world of consumption Erling Dokk Holm